

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ VE LATİN İMPARATORLUĞU’NUN RÖNESANS
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ahmet Can PEHLİVAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ARKILIÇ SONGÖREN

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ VE LATİN İMPARATORLUĞU’NUN RÖNESANS
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ahmet Can PEHLİVAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ARKILIÇ SONGÖREN

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet Can Pehlivan'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ekin KAYNAK ILTAR

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ARKILIÇ SONGÖREN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi BANU ÇETİN ÜNAL

Tez Başlığı: Dördüncü Haçlı Seferi ve Latin İmparatorluğu'nun Rönesans Üzerindeki Etkileri

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 05 / 05 /2025

Mezuniyet Tarihi :

Prof. Dr. Tuncer DEMİR
Müdür

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ahmet Can Pehlivan
Öğrenci Numarası	202155003012
Anabilim Dalı	Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları
Programı	(X) Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ARKILIÇ SONGÖREN
Turnitin Ödev Numarası	2690616871
Tez Başlığı	Dördüncü Haçlı Seferi ve Latin İmparatorluğu'nun Rönesans Üzerindeki Etkileri

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğüne

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak Sayfası, b) Giriş, c) Genel Bilgiler, d) Gereç ve Yöntem, e) Bulgular ve f) Sonuç ve Öneriler kısımlarından oluşan toplam 90 sayfalık kısmına ilişkin 02/ 06 / 2025 Turnitin adlı intihal tespit programından Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıda detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.

Uygulanan filtrelemeler ve Yüzdelik Karşılıkları:

- 1- Alıntılar hariç: % 4
- 2- Alıntılar Dahil: % 4

Akdeniz Üniversitesi “Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları”nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ahmet Can Pehlivan

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR

02 / 06 / 2025

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi ARKILIÇ SONGÖREN

AKADEMİK BEYAN

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Dördüncü Haçlı Seferi ve Latin İmparatorluğu’nun Rönesans Üzerindeki Etkileri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

Ahmet Can Pehlivan

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ’NİN DOĞU VE BATI KÜLTÜRÜNDEKİ ETKİSİ

1.1. Dini ve Siyasi Etkileşim	3
1.2. Teknolojik ve Ticari Etkileri	14
1.3. Kültürel Etkileri	17

İKİNCİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ

2.1. Dördüncü Haçlı Seferi’nin Başlangıç Süreci ve Amacı.....	26
2.2. Konstantinopolis’in Zaptı ve Yağmalanması	33
2.3. Latin İmparatorluğu’nun Kurulması	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LATİN İMPARATORLUĞU’NUN ETKİLERİ

3.1. Dini ve Siyasi Etkisi	47
3.2. Ticari Etkileri	55
3.3. Sanat ve Kültür Etkileri	62
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	84

ŞEKİLLER LİSTESİ	93
ÖZGEÇMİŞ	99

ÖZET

Haçlı Seferleri, Ortaçağ Avrupası'nın sosyo-kültürel ve ekonomik yapısında derin dönüşümlere yol açan önemli bir tarihsel olgu olarak dikkat çeker. Bu seferler, Avrupa'nın Doğu Akdeniz coğrafyasıyla yoğun bir etkileşime girmesine neden olmuş ve hem kültürel hem de ticari alışverişin temellerini atmıştır. Doğu'nun bilgi birikimi, kutsal emanetleri ve lüks ticaret ürünleri Avrupa'ya taşınırken, Batı'nın Ortaçağ'daki durağan yapısı, yeni fikirlere ve ekonomik fırsatlara dönüştürülmüştür. Özellikle kutsal emanetlerin transferi, hem dini semboller aracılığıyla toplumsal bağlılığı artırmış hem de yeni bir ticaret modelini teşvik etmiştir.

Dördüncü Haçlı Seferi, Haçlı hareketlerinin başlangıçtaki dini hedeflerinden saparak siyasi ve ekonomik çıkarların ön plana çıktığı bir döneme işaret eder. Bu sefer sonucunda Bizans İmparatorluğu'nun merkezi olan Konstantinopolis'in Latinler tarafından işgali, Doğu Roma'nın gücünü zayıflatmış ve bölgede Latin İmparatorluğu'nun kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Latin İmparatorluğu, Doğu ile Batı arasında yalnızca siyasi bir hakimiyet aracı değil, aynı zamanda kültürel alışverişin hızlandırıcısı olmuştur. Özellikle Venedik ve Cenova gibi şehir devletleri, bu süreçte Doğu-Batı ticaretinin kontrolünü ele geçirerek Avrupa'da ekonomik ve siyasi güç kazanmaya başlamışlardır.

Bu dönemde, Asya ve Avrupa arasındaki ticaret faaliyetleri hız kazanmış ve Marco Polo gibi seyyahların gözlemleriyle Asya'nın zenginlikleri Batı'da daha geniş bir hayal gücünü beslemiştir. Haçlı Seferleri sonrası gelişen ticaret ağı ve şehirleşme, yalnızca ekonomik kalkınmayı değil, aynı zamanda kültürel dönüşümü de desteklemiştir. Latin İmparatorluğu'nun çöküşü sonrasında Batı Avrupa'da ticaretin canlanması, şehir devletlerinin büyümesi ve Rönesans'ın entelektüel temellerinin atılması bu etkileşimlerin doğrudan sonuçları arasında yer alır.

Rönesans dönemi, Haçlı Seferleri ve Latin İmparatorluğu'nun kültürel mirasının en belirgin yansımasıdır. Ticaret devriminin sağladığı ekonomik dönüşüm, hümanist bir perspektifin ortaya çıkmasını hızlandırmış ve bilim, sanat ile düşüncenin yenilenmesine olanak tanımıştır. Dolayısıyla, Haçlı Seferleri yalnızca bir dizi askeri hareket olmayıp, Batı medeniyetinin Ortaçağ'dan modern dünyaya geçişinde temel bir köprü işlevi görmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Dördüncü Haçlı Seferi, Latin İmparatorluğu, Rönesans, Ticaret Devrimi

ABSTRACT

THE IMPACTS OF THE FOURTH CRUSADE AND THE LATIN EMPIRE ON THE RENAISSANCE

The Crusades stand out as a pivotal historical phenomenon that brought profound socio-cultural and economic transformations to medieval European society. These campaigns fostered intense interaction between Europe and the Eastern Mediterranean, laying the groundwork for both cultural and commercial exchanges. As Eastern knowledge, sacred relics, and luxury goods were transported to Europe, the static structure of medieval Western society was reshaped by new ideas and economic opportunities. The transfer of sacred relics not only strengthened social cohesion through religious symbols but also encouraged the development of new trade models.

The Fourth Crusade marks a significant departure from the original religious objectives of the Crusading movement, shifting the focus toward political and economic interests. The conquest of Constantinople, the heart of the Byzantine Empire, by the Latins during this campaign weakened Byzantine power and resulted in the establishment of the Latin Empire. This empire not only served as a tool of political domination but also accelerated cultural exchange between East and West. City-states like Venice and Genoa capitalized on this period by seizing control of Eastern trade routes, thereby gaining significant economic and political influence in Europe.

During this era, trade between Asia and Europe flourished, with the accounts of travelers such as Marco Polo fueling the imagination of the West about the wealth of the East. The expanding trade networks and urbanization following the Crusades not only spurred economic growth but also facilitated cultural transformation. The resurgence of trade and the growth of city-states after the collapse of the Latin Empire were instrumental in laying the intellectual and economic foundations of the Renaissance.

The Renaissance era reflects the most profound legacy of the Crusades and the cultural inheritance of the Latin Empire. The economic transformation brought about by the commercial revolution accelerated the emergence of a humanist perspective, fostering renewal in science, art, and thought. Consequently, the Crusades were not merely a series of military campaigns but a critical bridge that enabled Western civilization's transition from the medieval period to the modern age.

Keywords: Medieval, Fourth Crusade, Latin Empire, Renaissance, Commercial Revolution

ÖNSÖZ

Dördüncü Haçlı Seferi ve ardından kurulan Latin İmparatorluğu, Ortaçağ Avrupa'sında yalnızca siyasi ve dini değil, aynı zamanda kültürel ve entelektüel dönüşümleri de derinden etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı, Dördüncü Haçlı Seferi'nin ve Latin İmparatorluğu'nun Batı dünyasının Rönesans'a geçiş sürecindeki etkilerini incelemektir. Tarihsel ve kültürel bağlamda yapılan bu araştırma, Haçlı Seferleri'nin Doğu ile Batı arasındaki etkileşimleri nasıl yeniden şekillendirdiğini, bu süreçte bilgi ve fikirlerin aktarımını nasıl hızlandırdığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma, Dördüncü Haçlı Seferi'nin ticaret, sanat ve bilim üzerindeki dolaylı etkilerini değerlendirerek, Rönesans'ın doğuşundaki temel dinamikleri daha iyi anlamayı amaçlamaktadır.

Bu süreçte bana karşı maddi ve manevi desteklerini bir an olsun esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Arkılıç Songören'e de bana olan desteği ve yardımından dolayı teşekkür ederim.

GİRİŞ

Haçlı Seferleri, Orta Çağ Avrupa'sının tarihinde derin izler bırakmış, hem sosyo-politik yapıyı hem de kültürel ve ekonomik ilişkileri köklü bir şekilde dönüştürmüştür. XI. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan bu seferler, yalnızca dini bir amaç taşıyan askeri hareketler olmanın ötesine geçerek, Doğu ve Batı arasındaki etkileşimi güçlendiren, kültürel alışverişin temelini atan ve ticari yolları açan birer dönüm noktası haline gelmiştir. Haçlı Seferleri'nin Batı Avrupa'da yarattığı en büyük değişimlerden biri, Doğu'nun bilgi birikimi, sanat eserleri ve lüks ürünlerinin Avrupa'ya taşınmasıyla Batı toplumlarının gelişiminde önemli bir dönüşüm yaşanmasıdır.

İlk olarak, Haçlı Seferleri'nin Batı ve Doğu arasında yeni bir kültürel etkileşim başlattığı ve bu etkileşimin sadece dini ya da askeri alanda kalmayıp, aynı zamanda ticaret, sanat ve düşünce dünyasında da köklü değişimlere yol açtığı görülmektedir. Dördüncü Haçlı Seferi, başlangıçtaki dini hedeflerinden saparak ekonomik çıkarların ve siyasi hegemonya kurma çabalarının ön plana çıktığı bir süreçtir. Bu sefer, Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamasına ve Latin İmparatorluğu'nun kurulmasına neden olmuş, Doğu Roma'nın mirası üzerine yeni bir güç inşa edilmiştir. Latin İmparatorluğu ise, yalnızca siyasi bir hakimiyet kurmakla kalmamış, aynı zamanda kültürel etkileşimi teşvik etmiş, Doğu ve Batı arasındaki köprüyü güçlendiren bir araç olmuştur.

Ticaret, Haçlı Seferleri'nin etkisiyle yeni bir boyut kazanmış, Venedik ve Cenova gibi şehir devletleri Doğu ile Batı arasındaki ticari ilişkilerde merkezî bir rol oynamaya başlamıştır.

Kutsal Emanetlerin Avrupa'ya taşınması, sadece dini semboller aracılığıyla toplumsal bağlılığı artırmakla kalmamış, aynı zamanda Batı'nın ekonomik yapısını dönüştüren yeni bir ticaret modelinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu süreç, aynı zamanda Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin hızlanmasına ve önemli seyyahların bu zenginliklere dair gözlemlerinin Batı dünyasında büyük bir ilgi uyandırmasına neden olmuştur. Latin İmparatorluğu'nun çöküşü sonrası, Batı Avrupa'da hem ticaret hem de şehirleşme büyük bir hızla artmış, Rönesans dönemi ile Batı medeniyetinde yeni bir kültürel uyanış yaşanmıştır. Haçlı Seferleri'nin ardından gelişen ekonomik dönüşüm, sanat ve kültürde önemli yeniliklere yol açmış, bu da Rönesans'ı tetikleyen temel etmenlerden biri olmuştur. İtalya'da yaşanan ticaret devrimi, ekonomik dönüşümün sanat ve kültüre nasıl etki ettiğini gözler önüne sererken, hümanizmin yükselmesiyle birlikte bilim ve düşünce dünyasında önemli bir yenilik sürecine girilmiştir.

Bu bağlamda tezin birinci bölümü, Birinci, İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri'nin genel etkilerini incelemektedir. Bu bölümde, Haçlı Seferleri'nin başta dini ve siyasi etkileri olmak üzere, Avrupa'daki papalık otoritesinin güçlenmesi, feodal yapıdaki değişimler ve İslam

coğrafyasında meydana gelen siyasal kırılmalar ele alınmıştır. Aynı zamanda bu dönemde Doğu'dan Batı'ya taşınan bilgi, teknoloji ve malların Batı toplumlarındaki etkileri değerlendirilmiştir.

İkinci bölüm, Dördüncü Haçlı Seferi'nin başlama süreci, Venedik'in etkisi ve Konstantinopolis'in ele geçirilmesi gibi başlıca gelişmelere odaklanmaktadır. Bu seferin dini amacından saparak ekonomik ve siyasi çıkarlarla şekillendiği görülmektedir. Venedik'in taşıma anlaşması ile başlayan süreç, Haçlı ordusunun Konstantinopolis'i hedef almasına neden olmuş; böylece Bizans İmparatorluğu'nun zayıflaması ve 1204 yılında Latin İmparatorluğu'nun kurulması ile sonuçlanmıştır. Bu bölümde ayrıca Konstantinopolis'in zaptı sırasında yaşanan askeri gelişmeler ile, kurulan imparatorluk bünyesinde bölge topraklarının Latinler arasında nasıl paylaşıldığına dair bilgiler sunulmaktadır.

Üçüncü bölümde, Latin İmparatorluğu'nun dini, siyasi, ekonomik ve kültürel etkileri ele alınmıştır. Bu bölüm, özellikle Venedik, Cenova ve Pisa gibi denizci şehir devletlerinin ticaret ağlarını nasıl kurduğu ve Doğu Akdeniz'de nasıl hâkimiyet sağladıklarını analiz etmektedir. Ticaretin gelişmesiyle birlikte Floransa'da ortaya çıkan bankacılık sisteminin temelleri değerlendirilmiş, Medici ailesi gibi banker ailelerin bu sistemden nasıl güç kazanarak siyasi ve dini merkezlerle işbirliği kurduğu incelenmiştir. Bu ekonomik dönüşüm, sadece finansal yapıyı değil, aynı zamanda sanatı da şekillendirmiştir. Bu bağlamda Otto ve Karolenj Rönesanslarının yarattığı kültürel zemin üzerinde yükselen İtalyan Rönesansı'nın nasıl oluştuğu ve Medici ailesinin bu sürece maddi destekle nasıl yön verdiği irdelenmiştir. Özellikle sanatçıların dini mekânlarda faaliyet göstermesi, ekonomik ve dini gücün iç içe geçtiği bir kültürel iklimin oluşmasına işaret etmektedir.

Bu çalışma, Haçlı Seferleri'nin sebep olduğu Doğu ve Batı kültürleri arasındaki etkileşimi, kültürel alışverişi ve ekonomik dönüşümü inceleyerek, Batı medeniyetinin Orta Çağ'dan Rönesans'a geçişini anlamayı amaçlamaktadır. Hem dini hem de ticari etkileşimlerin Batı Avrupa'nın gelişiminde oynadığı rolü vurgularken, Latin İmparatorluğu'nun mirasını ve Rönesans'ın doğuşunu şekillendiren faktörleri ele alacaktır. Özellikle Dördüncü Haçlı Seferi'nin ardından oluşan yeni siyasi ve ekonomik düzen, Batı Avrupa'nın toplumsal dönüşüm sürecinin en belirleyici aşamalarından birini oluşturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAÇLI SEFERLERİ'NİN DOĞU VE BATI KÜLTÜRÜNDEKİ ETKİSİ

Haçlı Seferleri, Ortaçağ Avrupası'nın en etkileyici ve karmaşık dini-askeri hareketleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu seferler, XI. yüzyılın sonlarından XIII. yüzyılın sonlarına kadar süren ve dört ana dalga halinde gerçekleşen toplamda dokuz askeri sefer dizisini kapsamaktadır. Haçlı Seferleri, Hristiyan dünyası ile İslam dünyası arasındaki çatışmaların yanı sıra, iki medeniyet arasında önemli bir kültürel alışverişin ve siyasi dönüşümün merkezinde yer almıştır. Bu dönemde, Hristiyanların Doğu'ya yönelmesi, yalnızca dini motivasyonlarla değil aynı zamanda ticari ve stratejik hedeflerle de şekillenmiştir. Seferler, Avrupa'nın feodal yapısını güçlendirirken, aynı zamanda İslam dünyasında da direniş ve savunma reflekslerini tetiklemiştir. Dolayısıyla, Haçlı Seferleri, yalnızca askeri bir mücadele değil, aynı zamanda dönemin toplumsal, kültürel ve politik dinamiklerini etkileyen çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmelidir. Bu bölümde Birinci, İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferleri kapsamında söz konusu bu olgular incelenmiştir.

1.1. Dini ve Siyasi Etkileşim

IX. yüzyılın başlarında, imparatorlar papaya göre daha üstün bir konumda bulunuyordu. Yönetim ve Hristiyanlığın savunulması imparatorun sorumluluğundayken, papanın asıl görevi ilahi açıdan koruma sağlamaktı. Ancak ruhban sınıfı imparatorluğun kurulmasından önce yerel idareden sorumlu olduğu için, Şarلمان'dan itibaren imparatorlar, piskoposlar ve başkeşişlerle iş birliği yaparak onlara idari görevler vermiş ve dokunulmazlık tanıyarak özerklik sağlamışlardır. İmparatorlar, seküler beylerin gücünü dengelemek amacıyla, dini görevlerden kaynaklanan bir itibar ve kültürel araçlara sahip bu farklı aristokrasiden yararlanmayı hedeflemişlerdir. Piskoposlara idari görevler vermekle kalmamış, aynı zamanda onların atamalarından da sorumlu olmuşlardır. Bu uygulama, uzun yıllar boyunca tartışmasız sürmüş ve regnum (krallık) ile sacerdotium (rahiplik makamı) arasındaki kaynaşma, dinselliğin iktidar yapısında vazgeçilmez bir rol oynadığı algısını yansıtmıştır (Di Girolamo, 2014: 28).

Haçlı Seferleri'nin çıkışının temelinde dini motiflerden çok siyasal, sosyal ve ekonomik sebepler yatmaktadır. Batı'da uzun süredir devam eden açlık, yoksulluk ve topraksızlık gibi sorunlar, kilise ve toplumda kargaşa yaratmış, bu da Haçlı Seferleri'ni doğuran koşulları oluşturmuştur. Kilise, dini bahaneyle siyasi amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemiş ve bu sürecin dini motifle örtbas edilmesi sağlanmıştır (Demirkent, 1997: 1).

Dünyevi ve manevi teşvikler, her Haçlı Seferi çağrısının temelini oluştururken, belirli krizler de acil bir bahaneyi beraberinde getirmiştir. 1095'te Bizans tehdidi, 1144'te Urfa'nın

kaybedilmesi, 1187’de Hıttin yenilgisi, 1244’te Kudüs’ün son düşüşü, 1268’de Antakya’nın kaybı ve 1291’de Akka’nın tahliye edilmesi gibi olaylar, bir kalenin ele geçirilmesi ya da bir ateşkesin sona ermesiyle birlikte seferlerin tetikleyicisi olmuştur. Her felaket haberi, zulüm ve kutsal emanetlere saygısızlık hikayeleriyle renklendirilmiş ve tüm Hristiyanlık için ortak bir tehlike olarak sunulmuştur. Asıl mesele, uzak veya karmaşık siyasi krizlerin nasıl yıkıcı ve tehdit edici biçimde sunulacağıdır, zira diğer tüm savaşlar gibi Haçlı Seferleri de dini yüküne rağmen makul bir dünyevi gerekçe gerektirmekteydi (Tyerman: 2021, 83).

1050’li yıllardan itibaren başlayan düzensiz Türk akınları, 1071 Malazgirt Savaşı ile Bizans ordusunun imhası ve imparatorun esaretiyle sonuçlanmış, Anadolu’nun Türklere açılmasına zemin hazırlamıştır. Bizans içindeki taht mücadeleleri, generallerin Türkleri kendi hizmetlerine alarak iç bölgelere yerleştirmelerine neden olmuş ve kısa sürede Akdeniz ile Marmara bölgelerine ulaşmalarına olanak sağlamıştır. Nitekim zaferin ardından henüz on yıl geçmeden Türkler, İznik’i ele geçirip Boğaziçi kıyılarına kadar ilerlemişlerdir (Demirkent, 1997: 2; Riley-Smith, 2005: 2).

Süleyman Şah 1081’de Bizans ile yaptığı Dragos Suyu Antlaşması’yla bu ilerlemeyi resmileştirmiştir. Antakya’nın 1085’teki ele geçirilmesi Bizans’ın prestijine ağır bir darbe vurmuş, fakat Süleyman Şah’ın ve ardından Melikşah’ın ölümü, Türkler arasında otorite boşluğu ve iç çekişmelere yol açarak Bizans’ın toparlanmasına imkân tanımıştır. Aleksios Komnenos, bu zayıflıktan faydalanarak Batı’dan ücretli asker desteği almayı planlamış ve 1089’da Papa Urbanus’un liderliğindeki Melfi Konsili’ne elçiler göndererek Batı ile iş birliğine hazır olduğunu bildirmiştir (Demirkent, 1997: 3).

1061’de Norman Roger, Papa’nın teşvikiyle Sicilya’nın Arap hakimiyetine son vermek üzere harekete geçmiş, bu durum Bizans’ın Hristiyan cemaatleri üzerindeki kontrolünü kaybetmesine yol açmıştır. 1073’te Bizans İmparatoru VII. Mikhael, Roma ile dostane bir ilişki kurma kararı almış, 1071’de Bari’nin Normanlar tarafından ele geçirilmesinin ardından papalığın etkisinin, olası yeni saldırıları engelleyebileceğinden endişelenmiştir. 1073’te Papa VII. Gregorius olarak seçilen Hildebrand, doğu patriyarklarına mektup göndermemiş olsa da Mikhael, Papa ile daha yakın bir ilişki kurma isteğini belirten bir tebrik mektubu göndermiştir (Runciman, 1965: 98).

Sicilya’da Roger adayı ele geçirirken, Robert Guiscard Güney İtalya’da genişlemeye devam ederek 1071’de Bari’yi, 1073’te Abruzzo’nun büyük kısmını ve 1076’da Salerno’yu ele geçirmiştir. Ancak 1085’te ölmesiyle, Guiscard’ın toprakları feodal bir yapıya bürünmüş ve bu durum, siyasal istikrarsızlık ve yerel çatışmalarla birleşerek toprakların birliğini bozan bir

duruma yol açmıştır. Guiscard'ın halefleri Roger Borsa ve oğlu Guillaume, bu bölgenin birleşmesini sağlamakta büyük zorluklar yaşamıştır (Tocco, 2014: 105).

Papa VII. Gregorius, Venedik Patrik'i Dominicus'u Konstantinopolis'e göndererek durum hakkında bir rapor vermesini istemiştir. Raporlarından sonra Papa VII. Gregorius, Mikhael'in samimi olduğuna kanaat getirmiştir. Ayrıca, Küçük Asya'daki durumu öğrenmiş ve bu durumun hacı akışını ciddi şekilde etkileyebileceğini fark etmiştir. Türkmen akınları engellenmediği takdirde, Anadolu üzerinden Kudüs'e yapılan yolculuklar yakında imkânsız hale gelecektir. Bu durumu göz önünde bulundurarak, Gregorius, İspanya'da başarıyla yürütülen kutsal savaşın Asya'ya da taşınmasını planlamıştır. Bizans'tan gelen yardım talepleri doğrultusunda, Papa, Hristiyan şövalyelerden oluşan bir orduyu Kilise'nin emriyle göndereceğini ve bu orduyla Küçük Asya'dan Müslümanları temizleyip, ardından Konstantinopolis'te bir konsil düzenleyeceğini açıklamıştır (Runciman, 1965: 99).

Ancak, VII. Gregorius'un doğu siyaseti gerçekleşmemiştir, çünkü taviz vermeyen politikası Batı'da daha fazla çatışmaya yol açarak, doğu hedeflerini terk etmesine neden olmuştur. 1078'de VII. Michael tahttan indirilmiş ve Gregorius, yerine geçen Nikiforos Botaneiates'i aforoz etmiştir. 1081'de ise Aleksios Komnenos da aynı şekilde aforoz edilmiştir. Gregorius'un desteğini kazanmaya çalışan Aleksios, IV. Heinrich'i daha umut verici bir müttefik olarak bulmuş ve aynı zamanda Konstantinopolis'teki Latin kiliselerini kapatmıştır (Runciman, 1965: 99).

Büyük Bölünme (Schisma) sürecinde, 1076 ve 1082 yıllarında Papa VII. Gregorius, Alman Kralı IV. Heinrich'i önce geçici olarak, ardından da kalıcı şekilde tahttan indirmiştir. Papa, bu tavrıyla dönemin teamüllerini zorlamıştır. Ancak daha sonra Heinrich'in ordusu tarafından Roma'dan sürgün edilen Gregorius, sürgün hayatı sırasında ölmüştür. Onun yerine 1088'de, güçlü bir Gregoriyan olan II. Urbanus papalık makamına getirilmiştir (Güler, 2018: 21).

1095 yılının Kasım ayında Papa II. Urbanus, derin kurumsal ve ahlaki bir reform sürecinden geçen Fransız Kilisesi'ni yeniden yapılandırmak amacıyla Clermont'ta bulunmuştur. Burada bazı piskoposların katılımıyla düzenlenen bir konsilin ardından, bölgedeki askeri aristokratlara hitaben yaptığı kısa konuşmada, İran'dan gelen barbar kavimlerin tehdidi altındaki Doğu Hristiyanlarına yardım çağrısında bulunmuştur. XI. yüzyılda İslamiyet'i benimseyerek Selçuklu çatısı altında birleşen Türk kavimleri, Orta Asya'dan İran yaylalarına ilerleyip Abbâsî topraklarına yayılmış ve kısa sürede hem Bizans İmparatorluğu'nu hem de Mısır'daki Fatımi Halifeliği'ni tehdit etmeye başlamıştır. Bu süreçte ağır yenilgiler alan Bizans,

özellikle Norman kökenli ağır silahlı şövalyeleri paralı asker olarak istihdam etmeye yönelmiştir (Cardini, 2014: 52).

Anadolu'nun kısa sürede Bizans egemenliğinden çıkması ile Malazgirt Savaşı, Hristiyanlar arasında Müslümanlara karşı düşmanlık ve nefreti artırarak Papa'nın Haçlı Seferleri çağrısına zemin hazırlamış, Batı'dan yardım talep edilmesini zorunlu kılmıştır. Selçuklu yöneticilerinin Hristiyan hacıların Kudüs'ü ziyaret etmelerine yönelik katı kısıtlamaları durumu daha da kötüleştirirken, Papa II. Urbanus 1095 yılında Avrupa Hristiyanlarını Haçlı Seferleri'ne katılmaya davet etmiş ve böylece bir dizi askeri hareket başlamıştır (Sandi vd., 2024: 42; Riley-Smith, 2005: 2).

II. Urbanus'un Haçlı çağrısı, seferin bir hac yolculuğu olduğunu vurgularken, katılanların günahlarına af tanınacağını ve dünyevi bir ayrıcalık olarak sefere katılanlara yokluğunda mülklerini kiliseye bırakacaklarını, korunup seferden dönüşlerinde ise piskoposlarca kendilerine iade edileceğini belirtmiştir (Runciman, 1989: 85; Demirkent, 1997: 1). Bu çağrı, Hristiyan dünyasında büyük bir yankı uyandırmış ve binlerce insanı kutsal topraklara gitmeye teşvik etmiştir. Birinci Haçlı Seferi de dahil olmak üzere tüm Haçlı Seferleri, ücretli birliklere dayanmaktadır. Haçlıların komisyonları ve ücretleri, sefere çıkmadan önce para toplamanın yanı sıra, sefer sırasında daha fazla bağış toplamanın ana faktörünü oluşturmuştur. Bu finansal kaynaklar, Haçlı Seferleri'nin sürekliliğini sağlamada önemli bir rol oynamıştır (Tyerman, 2021: 242).

Katılımcılar arasında mütevazı düzeyde şövalyeler bulunsa da girişimin başında aristokratlar veya büyük asillerin yer almadığını belirtmek önemlidir. 1096 yılında Avrupa'dan yola çıkanlar arasında, siyasal alanlarının daraldığına inanan ve kendilerine başka yerlerde gelecek arayan büyük prensler de bulunmaktadır (Cardini, 2014: 53).

Hristiyanlar, İsa'nın yaşadığı ve çarmıha gerildiği yerleri ziyaret etme ve koruma amacı gütmüşlerdir. Bu seferler, ayrıca Kilise tarafından kutsanmış olup, Hristiyanlığın yayılması ve korunması açısından bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Katolik Kilisesi, seferlere katılan bireyleri teşvik etmek amacıyla çeşitli mükafat ve vaatler sunmuştur. Haçlılar, genellikle belirli bir süre boyunca kutsal olarak ayrılmış bir statüye sahip olup, savaşlarını dünyevi amaçlar yerine Tanrı'nın hizmeti için icra etmişlerdir. Bu bağlamda, Hristiyan dünyasında büyük bir dini heyecan ve birlik duygusu yaratılmıştır.

1096'da başlayan Haçlı Seferleri'nin başlangıç sebepleri dini duygulara dayandırılmakla birlikte, Bizans İmparatorluğu'nun Selçuklu Devleti, Çaka Bey ve Peçenekler ile mücadele içinde olması ve Batı'dan yardım talep etmesi de önemli bir etkidir. Avrupa'nın ekonomik, siyasi ve sosyal olarak zor durumda olduğu bu dönemde, Bizans'ın yardım teklifine

Batılılar olumlu yanıt vermiştir. Ancak, Haçlılar başlangıçta Doğu’yu “kurtarmak” amacıyla yola çıkmış olsalar da zamanla zenginlik elde etme ve toprakları ele geçirme niyetiyle Bizans’ın yardım talebine yanıt verdikleri anlaşılmış ve bu durum, Bizans’ta Haçlılara karşı bir önyargının oluşmasına yol açmıştır (İnce, 2021: 73, 74).

Başlangıçta Kudüs ve çevresindeki Hristiyanlığın kutsal mekanlarını Müslüman Selçuklulardan geri almayı amaçlayan Haçlı Seferleri, derin dini motivasyonlarla şekillenirken, zamanla askeri ve siyasi sonuçların yanı sıra Hristiyanlık ve İslamiyet arasında karmaşık dini etkileşimlere de yol açmıştır. Bu süreçte, seferlerin dini temelleri siyasetle iç içe geçmiştir (Demirkent, 1997: 2).

Haçlı Seferleri boyunca (1096-1291) Doğu’ya dokuz büyük sefer düzenlenmiştir. Bu seferler sırasında yalnızca Birinci Haçlı Seferi orduları, 1097¹’de Anadolu’yu boydan boya geçerek güneye² inmeyi başarmıştır. 1101 Yılı Haçlı Seferi orduları, Anadolu Selçuklu Devleti ve Danişmentli topraklarından geçmeye teşebbüs etmiş, ancak Sultan I. Kılıç Arslan tarafından Orta Anadolu’da imha edilmiştir. İkinci Haçlı Seferi orduları ise, 1147-1148³ yıllarında yalnızca Bizans’a ait Ege bölgesi topraklarından geçerek Antalya’ya ulaşabilmiştir. Üçüncü Haçlı Seferi’ne katılan Alman ordusu ise, 1190 yılında kısmen Türk topraklarından, kısmen de Bizans arazisinden geçerek Silifke’ye inmiştir (Altan, 2001: 571).

Haçlı Seferleri sırasındaki ordu, Tanrı’nın veya İsa’nın ordusu olarak kabul ediliyordu ve Haçlıların üyeleri “bellatores Domini” (Tanrı’nın savaşçıları), “milites Christi” (İsa’nın askerleri) veya bazen “athletae Christi” (İsa’nın sporcuları) olarak adlandırılıyordu (Constable, 2008: 143). Latince “asker”, Ortaçağ başlarında ise “serbest savaşçı” anlamına gelen miles, Haçlı Seferleri bağlamında Milites Christi ifadesi ile Papa VII. Gregorius’un XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İsa’nın Şövalyesi olarak askeri alanda kullanılmıştır. Aynı zamanda şövalyeler, Hristiyan halklarını savunmak ve hacıları korumak amacıyla kutsal topraklarda Akka’nın düşüşüne kadar farklı tarikatlar halinde ortaya çıkmıştır (Le Goff, 2010: 85, 94).

Dinsel-askeri tarikatlar, I. Haçlı Seferi sırasında tehlike altındaki Hristiyanları korumak için Filistin’e giden Batılı Hristiyanlardan ilham alarak ortaya çıkmıştır. Bu tarikatlar, inancı savunmak için dünyevi hayattan feragat eden ve profesyonel savaşçılar olarak görev yapan şövalyelerden oluşmaktadır. Başlıca iki tarikat, Tapınak ve Hospitalier şövalyeleri, Kutsal Topraklar’daki Hristiyan ordusunun temelini oluştururken, Aziz Lazarus veya Töton

¹ Şekil-1

² Şekil-2

³ Şekil-3

Şövalyeleri gibi daha sonra ortaya çıkan ve belirli misyonlara sahip tarikatlar da bulunmaktadır (Frale, 2014: 59).

1098 yılında Boulogne Kontu Baudouin tarafından işgal edilerek Kutsal Topraklar'daki ilk "Frank" Prensliği haline gelen Ermeni kenti Edessa, 1144-1146 yılları arasında Bağdat Abbâsî Halifeliği ve onun koruyucusu konumundaki Selçuklu Sultanı adına hareket eden, Halep ve Musul merkezli Türk atabeyi İmâdüddin Zengî tarafından ele geçirilmiş, kaybedilmiş ve yeniden fethedilmiştir. Bu gelişme, Batı Hristiyan dünyasında büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır. Zira "Frank" Kudüs Krallığı, hacılar ve tüccarların kolaylıkla ulaşabildiği, İtalya kıyı şehirlerinin donanmasıyla korunan ve Roma Kilisesi'ne bağlı dinsel-askeri tarikatların himayesindeki güvenli bir denizaşırı Latin toprağı olarak görülmekteydi (Cardini, 2014: 55).

24 Aralık 1144'te Edessa, İmâdüddin Zengî'nin eline geçmesiyle, bu olay İkinci Haçlı Seferi'nin ilanında büyük bir öneme sahip olmuştur, ancak diğer etkenlerin rolü konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Papa III. Eugenius, 1 Aralık 1145'te Fransız hükümdarı ve soylularına hitaben Haçlı Seferi fermanını yayımlamıştır. Hem Papa III. Eugenius hem de VII. Louis, bağımsız olarak bir Haçlı Seferi düzenlemeyi hedefleseler de girişimin kaynağını kesin olarak belirlemek zordur (Kister, 2023: 3).

Papa'nın sürekli çağrıları ve Clairvaux'lu Bernard'ın birçok Haçlı vaazı ve genelgesinin ardından, hazırlıklar yapmak ve güzergâhları planlamak için bir yıl daha beklenmiştir. Asıl Haçlı Seferi, Almanya'da Mayıs 1147'de Regensburg'dan, Fransa'da ise birkaç hafta sonra Metz'den başlamıştır. Kral III. Konrad'ın ordusu Eylül ayında Konstantinopolis'e ulaşmış, ancak başlangıçtaki plana aykırı olarak, Fransız müttefiklerini beklemeden doğrudan Anadolu'ya geçmiştir ve Almanlar Edessa'ya ilerlemeye karar vermiştir (Reinberg, 2000: 16).

Urfa, Horasan'dan gelen Türkmen akışının sağlandığı güzergâh üzerinde yer alması nedeniyle stratejik açıdan büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle şehrin 1128-1146 yılları arasında hüküm süren İmâdüddin Zengî⁴ tarafından fethedilmesi, Avrupa'da ciddi bir tepki uyandırmıştır (İnce, 2021: 81).

Urfa'nın 24 Aralık 1144'te Türkler tarafından fethi haberi, Avrupa'da büyük bir sarsıcı etki yaratmıştır. Doğu'daki Haçlı devletleri zor durumda kalmış ve acil yardım talep etmişlerdir (Demirkent, 1997: 101). Doğu'daki gelişmelerin farkında olan Papa III. Eugenius, Roma'daki siyasi sıkıntılara rağmen acil yardım taleplerine kayıtsız kalmayarak yeni bir Haçlı Seferi düzenlemek üzere girişimlerde bulunmuştur. Fransa Kralı VII. Louis ile olan yakın ilişkilerini kullanmayı tercih etmiş, siyasi gerekçelerle Alman Kralı Konrad'ın katılımını başlangıçta

⁴ Şekil-4

uygun görmemiştir. Bu doğrultuda, 1 Aralık 1145'te Vetralla'da yayımladığı “Quantum praedecessores” adlı fermanla Fransız soylularını ve Fransa'daki tüm Hristiyan halkını sefere çağırmıştır (Altan, 2003: 10, 13). Sefere katılacaklara kilisenin önceki vaatlerini yinelemiştir. Sefere katılanların günahları affedilecek, malları ve aileleri korunacaktır. Fransa Kralı VII. Louis bu çağrıyı coşkuyla desteklemiş ve aynı yılın Noel'inde tüm piskopos ve asillerini yanına davet ederek onlara yeni bir Haçlı seferi önerisinde bulunmuştur. Ancak beklediği cevabı alamamış, feodal beyler bu konuya pek ilgi göstermemiş ve hiçbiri sefere katılmaya hevesli olmamıştır. Louis, bu durum karşısında hayal kırıklığına uğramış ve çağrısını üç ay sonra tekrar etmeye karar vermiştir. Aynı zamanda, Fransa'da daha etkili bir figür olan Başrahip Bernard de Clairvaux ile temasa geçmiştir (Demirkent, 1997: 101).

Urfa'yı geri almak amacıyla düzenlenen II. Haçlı Seferi 1147 baharında başlamış, başlangıçta sınırlı ilgi görse de III. Konrad ile VII. Louis'in liderliği üstlenmesi Avrupa'da yeni bir haçlı heyecanı yaratmıştır. Seferin ilk aşamasında yola çıkan Almanlar, Anadolu'da Dorylaion (Şarhöyük) yakınlarında Türkmenler karşısında ağır bir yenilgi alarak ciddi kayıplar vermiştir. Bu mağlubiyet, seferin devamı için gerekli olan güç, inanç ve moralin büyük ölçüde yitirilmesine neden olmuş, Konrad ise yalnızca Efes'e kadar ilerleyebilmiş ve sonrasında hastalığını öne sürerek Konstantinopolis'e geri dönmüştür (Balık, 2022: 56).

Fransa Kralı VII. Louis komutasındaki Fransız ordusu 4 Ekim 1147'de Konstantinopolis'e ulaştığında, Fransızlar ve Almanlar arasında var olan siyasi ve askeri gerginlikler belirginleşmeye başlamıştır. III. Konrad'ın Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos ile ilişkilerinin kötü olması, Fransız ordusunda da Langres Piskoposu Gottfried'in önderliğinde güçlü bir Bizans karşıtı cephe oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, Hristiyanlar arasında ciddi anlaşmazlıklara ve düşmanlıklara yol açarak her iki Haçlı ordusuna destek verilmesini zorlaştırmış, hatta belki de kasıtlı olarak engellenmiştir. Bunun yanı sıra Alman ve Fransız orduları İznik'te birleşmiş olsa da Türkler ve Selçuklularla yaşanan çatışmalar ve özellikle Alman artçı birlikleri ile Fransız öncü birlikleri arasındaki iç çekişmeler, Haçlı ordusunun zayıflamasına ve birliğin bozulmasına neden olmuştur (Reinberg, 2000: 16, 17).

Ödeme zincirleri, en yüksek mertebedeki lordlardan en düşük seviyedeki fahişelere kadar geniş bir yelpazede yer alan bireyleri birbirine bağlamayı sürdürmüştür. İkinci Haçlı Seferi sırasında, Fransa Kralı VII. Louis, sadece kendi hanesinin ve maiyetinin masraflarını değil, soylular dahil olmak üzere nakit kaynaklarını tüketenlerin taleplerini de üstlenmiştir. Ancak, 1148 yılı Mart ayında Antalya'da nakliye yetersizliği ve piyadelere ödeme yapamama nedeniyle seferi terk etmek zorunda kalan Louis, papazına göre, “Bir kral sadece dindar

olmamalı, aynı zamanda yoksulluktan da korkmamalıdır” diyerek, bu felaketi maddi açıdan değerlendirilen bir ahlaki yorum olarak ifade etmiştir (Tyerman, 2021: 245).

Papa III. Eugenius’un çağrısıyla düzenlenen bu sefer, Fransa Kralı VII. Louis ve Alman İmparatoru III. Konrad’ın önderliğinde gerçekleştirilmiş, ancak başarısız olmuştur.

İkinci Haçlı Seferi’nin başarısızlığı Batı’da büyük bir hayal kırıklığı yaratmış ve bu durum kısa sürede geniş kitlelere yayılmıştır. Başarısızlığa dair hem coğrafi ve siyasi zorluklar hem de ahlaki gerekçeler öne sürülmüştür. Seferin başarısızlığı, Haçlı seferi vaizi Bernard’ın itibarsızlaştırılmasına ve halk arasında Kutsal Topraklar’a yönelik haçlı seferlerine dair olumsuz bir bakışın oluşmasına yol açmıştır (Greifeneder, 2016: 23).

Bernard de Clairvaux, bizzat sefere katılmamış olmasına rağmen II. Haçlı Seferinin başarısızlığından doğrudan sorumlu tutulmuştur. Avrupa’yı dolaşarak insanları sefere katılmaya çağırmış ve zafer vaadiyle gösterdiği kerametlerle halkı teşvik etmiş olmasına rağmen, beklenen sonuç gerçekleşmemiştir. II. Haçlı Seferinin başarısızlığı, Doğu’da bir Haçlı Krallığı kurulamamasına ve Papa III. Eugenius’un Hristiyan dünyasındaki prestijinin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur, Bernard de Clairvaux ise bu başarısızlığın Batı Avrupa’nın kutsal bir savaşta başarılı olmak için yeterli maneviyata sahip olmaması ve bunun Tanrı’nın bir cezası olduğuna inanmıştır (Odabaşı, 2019: 412).

Ortaçağ’da Hristiyanlar Kudüs’ü ele geçirmek için çeşitli seferler düzenlemiş olsalar da ilk iki Haçlı Seferi Anadolu güzergâhını tercih etmiştir. Üçüncü Haçlı Seferi⁵’nde ise İngiltere Kralı I. Richard ve Fransa Kralı II. Philippe Auguste Akdeniz güzergâhını kullanarak Sicilya ve Kıbrıs adalarından geçmiştir, ancak Alman İmparatoru I. Friedrich Barbarossa geleneksel Anadolu yolunu izlemiştir. Barbarossa, II. Haçlı Seferi sırasında da Orta Doğu’ya kara yoluyla ulaşmaya çalışmış ve bu girişim, Haçlıların Orta Doğu’ya kara yoluyla gerçekleştirdiği son büyük sefer olmuştur (Kaya, 2020: 153).

I. Friedrich Barbarossa, çok genç yaşında Swabya Dükalığı’na sahipken, amcası Almanya Kralı III. Konrad’ın liderlik ettiği, 1147-1148 arasında gerçekleşen II. Haçlı Seferi’ne katılmış; cesareti, stratejik zekâsı ve katılığıyla dikkat çekmiştir. Bundan kırk yıl sonra, imparator olduğu dönemde III. Haçlı Seferi olarak bilinen seferi düzenlemiş ve Balkanlar’la Anadolu’da Bizans İmparatorluğu’na ve Türklere karşı önemli zaferler kazanmıştır (Cardini, 2014: 54).

XII. yüzyılda Anadolu, Haçlılar ile Türkler arasında büyük mücadelelere sahne olmuş ve Haçlı orduları, 1189-1192 yılları arasında gerçekleştirilen Üçüncü Haçlı Seferi sırasında son

⁵ Şekil-5

kez Selçuklu topraklarına girmiştir. Mısır-Suriye hükümdarı Selahaddin Eyyubi'nin 2 Ekim 1187'de Kudüs'ü alması, Almanya İmparatoru Friedrich Barbarossa'yı Haçlı olarak kabul etmeye zorlamıştır. 1189'da ordusuyla Bizans'a geçip Selçuklu topraklarına ilerleyen Friedrich, Konya'ya zorla girmeyi başarmış ancak 23 Mayıs'ta şehirden ayrıldıktan sonra Silifke Çayı'nı geçerken boğulmuş ve ordusu dağılmıştır (Altan, 2018: 15). Friedrich'in zamansız ölümü, Almanya'da XVIII. ve XIX. yüzyıllara kadar sürecek eskatolojik efsanelerin doğmasına yol açmıştır (Cardini, 2014: 54).

Üçüncü Haçlı Seferi için asker toplama, açık stratejik gerekçelerin gücünü göstermiştir. Temmuz 1187'de, Kudüs'ün Hristiyan ordusu, Mısır'ın Sultanı ve Şam Hükümdarı Selahaddin'in ordusu tarafından Celile'deki Hittin'de imha edilmiştir. Ardından, Hristiyanlığın Kutsal Topraklarının çoğu düşmüştür. Kudüs, Ekim ayında teslim olmuştur. Kudüs'ün teslim olduğu haberleri Batı'ya ulaşmadan önce, Papa VIII. Gregorius, *Audita Tremendi* fermanında, Selahaddin'in zaferini korkunç ayrıntılarla anlatmıştır (Tyerman, 2021: 84).

Hittin'de yaşanan felaket ve Kudüs'ün düşüşüne dair haberler, 1187 yılının sonbaharında Batı'ya ulaşmıştır. Yaşlı Papa III. Urbanus'un, 20 Ekim'de söylendiğine göre bu gelişmelerin yol açtığı büyük üzüntü nedeniyle hayatını kaybettiği aktarılmıştır. On gün içinde yerine geçen VIII. Gregorius, yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulunmuştur. *Audita Tremendi* başlıklı bu genelge, Haçlılık tarihinin en dokunaklı belgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu metnin, muhtemelen Papa Urbanus'un hayattayken kaleme aldırıldığı bir taslak olduğu düşünülmektedir. Zira VIII. Gregorius'un 21 Ekim'de seçilmesiyle belgenin bilinen en erken nüshasının tarihi arasında yalnızca sekiz gün bulunmakta ve bu sürenin böylesine önemli bir metnin hazırlanması, onaylanması, düzeltilmesi ve çoğaltılması için yetersiz olduğu değerlendirilmektedir (Tyerman, 2021: 84; Riley-Smith, 2005: 137).

1187-90 yıllarındaki propagandanın başarısına rağmen, operasyonun ölçeği ve sorumluluğun büyüklüğü, papalığın ve bölgesel piskoposlukların yetersiz idari kaynaklarını aşarak, resmi ve koordineli hareketlerin etkinliğini zayıflatmıştır (Tyerman, 2021: 103).

Ücretli asker kullanımı, malzeme temini ve donanma sevkiyatı gibi lojistik unsurların kapsamı, özellikle Üçüncü Haçlı Seferi ile daha belirgin ve belgelenebilir hale gelmiştir. Batı Avrupa'da kayıt tutma sistemlerinin gelişmesi, yöneticilerin ve mülk sahiplerinin planlamaya dair belgeleri daha sistematik şekilde düzenlemelerine olanak tanınması ile İngiltere örneğinde ilk kez malzeme ve mali kaynaklara dair doğrudan kayıtlara ulaşmamızı sağlamıştır. Ancak buna rağmen, I. Richard'ın toplam harcamaları, taşınabilir kale gibi stratejik ekipmanların maliyeti ya da mancınık inşaları gibi detaylar büyük ölçüde belirsizliğini korumuş, Fransız ve

Alman seferlerine dair belgeler ise ya kaybolmuş ya da çok sınırlı düzeyde günümüze ulaşmıştır (Tyerman, 2021: 246).

Üçüncü Haçlı Seferi ordularının Doğu'dan ayrılmasından yaklaşık altı ay sonra, Selahaddin Eyyûbî 3 Mart 1193 Çarşamba günü Şam'da vefat etmiştir. Yıllarca süren mücadeleler ve savaşlar sonucu oldukça yıpranmış ve hastalanmış olan Selahaddin'in sağlığı özellikle kış aylarında ciddi şekilde bozulmuştur. Bu dönemde devlet erkanının kabul törenlerine dahi büyük zorluklarla katılmıştır. 19 Şubat'ta son bir gayretle atına binerek Mekke'den dönen hac alayını selamlamış, ancak aynı akşam şiddetli ağrı ve ateş nedeniyle yatağa düşmüştür. 1 Mart'ta komaya girmiş ve iki gün sonra hayatını kaybetmiştir (Demirkent, 1997: 163).

Haçlı Seferleri dönemi, Avrupa'da ekonomik ve kültürel bir devrimi tetiklerken, Doğu'da bu savaşlar ve "cihat" kavramı, uzun süreli bir gerileme ve karanlık dönemin başlamasına neden olmuştur. İslam dünyası, dışsal tehditlerle karşı karşıya kaldığında içine kapanmış, hoşgörüsünü yitirmiş, savunma pozisyonuna geçmiş ve yenilikten uzaklaşmıştır. Bu süreç, İslam toplumlarının dış dünyadan izole olmasına ve giderek daha muhafazakâr bir yapıya bürünmesine yol açmıştır (Maalouf, 2022: 242). İslam dünyasında bu dönemde yaşanan iç çekişmeler ve bölünmeler, Haçlılara karşı verilen mücadeleyi zorlaştırmış ve Müslümanlar arasında derin bir güvensizlik yaratmıştır.

Simon Lloyd'a göre, Haçlı Seferleri döneminde Batı ile Batılı olmayan toplumlar arasındaki derin ayrımın temelinde dinî bir anlayış yatmaktadır. Bu süreçte, Latin Hristiyan kültürü Batı için ayırt edici ve birleştirici bir unsur hâline gelmiş, Batı dışındaki kültürlere karşı dışlayıcı bir tutum gelişmiştir. Haçlı Seferleri, daha önce görece pasif durumda olan yabancı düşmanlığını belirgin biçimde artırmış, Latin Hristiyan kimliğini merkeze alan bir üstünlük anlayışını pekiştirmiştir. Bununla birlikte, söz konusu dönemde Batı'da Hristiyan-Yahudi ilişkileri de dönüşüme uğramış ve 1096 pogrom⁶larında olduğu gibi, Yahudilere yönelik yeni bir baskı ve zulüm anlayışı Batı'nın kültürel yapısının merkezine yerleşmiştir (Lloyd, 1999: 66).

Hristiyanlar arasındaki ilişkiler, Temmuz 1096 ile Mayıs 1097 tarihleri arasında Konstantinopolis surlarının dışında kamp kuran Haçlıların yağma ve taşkınlıkları nedeniyle ciddi şekilde gerilmiştir. Yardım amacıyla geldikleri öne sürülen bu disiplinsiz ve saldırgan Batılı gruplar, başkent halkı tarafından hoş karşılanmamıştır. Haçlılar her ne kadar Bizans'ın zenginliğine, ticari yapısına ve toplumsal düzenine hayranlık duysalar da şehrin dili, gelenekleri

⁶ Pogrom: soykırım (Türk Dil Kurumu Sözlükleri; <https://sozluk.gov.tr/>).

ve dinî ritüelleri onlara yabancı gelmiş, bu durum da kıskançlık ve aşağılık duygularını beslemiştir. Sonuç olarak, Bizanslılara karşı mesafeli ve düşmanca bir tavır benimseyen Haçlılar, ilişkilerin daha en başından karşılıklı güvensizlik temeline oturmasına neden olmuştur (Demirkent, 1997: 27).

Avrupa’da toplum ve ekonomi gelişirken, papaların teokratik projeleri de dinsel açıdan kabul görmeye başlamıştır. Bu dönemde yükselen Hristiyan bilinci, papalığın güçlenmesini desteklemiş ve papalık, dini yenilenme ihtiyacını kullanarak merkezi, idari ve mali yapıyı tanımlayarak hem ruhani hem de dünyevi üstünlük sağlamayı hedeflemiştir (Ait, 2020: 32).

Bu ihtilaf, kilisedeki yolsuzlukların ve özellikle dinsel makamların parayla satılması ile ruhban sınıfının gayrimeşru birlikteliklerinin sert şekilde eleştirildiği bir döneme denk gelmektedir. Papalık propagandası, bu yolsuzlukları dinsel atamalar meselesiyle ilişkilendirerek iktidar alanlarını net biçimde ayırmış, bir yanda yozlaşmış ruhban sınıfının desteğini alan imparator, diğer yanda reform ve yetkiyi yeniden kazanma çabasındaki papalık otoritesi yer almıştır. Her iki tarafta da ahlaki reformu savunanlar bulunmakla birlikte, imparatorluk çoğu zaman piskoposların dini ilkelere uygun davranmasını sağlama, Roma aristokrasisinin papalık üzerindeki etkisini sınırlandırma ve reformcu din adamlarıyla iş birliğini sürdürme amacı taşımıştır. Böylece siyasal liderlik mücadelesinin yanı sıra, papanın tüm Katolikler üzerindeki tarihsel onura dayanan otoritesini monarşik bir egemenlik modeline dönüştürme çabası da bu çatışmanın ayrılmaz bir parçası olmuştur (Di Girolamo, 2014: 28).

Haçlı seferleri dönemi, Batı için önemli bir meydan okuma oluşturmıştır. Bilinmeyen topraklara yönelik genişleme arzusu, tanımadıkları halklarla temas kurmalarına ve hayatta kalmak için alışılmadık bölgelere bağımlı hale gelmelerine yol açmıştır. Haçlılar, çoğu sadece duyduğu Kudüs gibi hedeflere ulaşmak için yüzlerce mil yol katetmişlerdir. Bu seferler, Doğu Almanya’nın işgalini ve İber Yarımadası’nın Hristiyan Batı’ya geri kazandırılmasını sağlamış, Müslüman gücüne karşı bir denge arayışı, daha önce duyulmamış Moğol yurduna ve Budizm gibi dünya dinlerine dair bilgi edinilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Lambert’e göre daha önce coğrafi sınırlamalarla kısıtlanmış olan Batı, coğrafya bilgisini genişletmiştir (Lambert, 2016a: 189).

Haçlı Seferleri, temelinde dini motivasyonlar yatan bir hareket olarak hem Doğu’da hem de Batı’da kalıcı etkiler yaratmıştır. Bu etkiler, dini, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimleri kapsamaktadır. Seferler, Ortaçağ Avrupa’sında feodal yapının güçlenmesine katkıda bulunurken, Doğu’da Müslümanlar arasında bir direniş ve savunma refleksi geliştirmiştir. Bu dönemde Batı ile Doğu arasında başlayan etkileşimler, sonraki yüzyıllarda da sürmüş ve iki medeniyet arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

1.2. Teknolojik ve Ticari Etkileri

Haçlı Seferleri, Avrupa'nın her ülkesini etkilemiş ve kilise, dini düşünce, siyaset, ekonomi ve toplum gibi hemen her alanda etki göstermiştir. Bu seferler, kendi edebiyatını oluşturmuş ve bu hareketin tarihi üzerinde Batı, İslam dünyası ve Baltık bölgesi de dahil olmak üzere kalıcı bir etkisi olmuştur (Riley-Smith, 1999: 5). Haçlı Seferleri, yalnızca dini ve askeri bir hareket olmayıp, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıyı da derinden etkilemiştir.

XI. yüzyıldan itibaren demografik artış ve kentselleşme ile bölgesel ve bölgelerarası takaslardaki artış gözlemlenmiş; bu durum bazı konjonktürlerin etkisiyle yerel pazarların uluslararası panayırlara dönüşmesine yol açmıştır. Fransa'nın Champagne bölgesi, Kuzey Denizi ile Akdeniz arasında deniz ticaretinin geliştiği döneme kadar Avrupa pazarında takas edilen tüm ürünlerin kesişim noktası olmuştur. Su yolları ve kara yollarındaki geçiş vergilerinden kaçınarak ağır yüklerin taşınmasına imkan sağlansa da denizcilik aletlerinin yetersizliği, fırtınalar ve korsan saldırıları deniz yolculuklarını riskli kılmaya devam etmiştir (Davide, 2019: 161).

Bu süreçte, Avrupa'dan Doğu'ya yapılan seferler, ticaret yollarının gelişmesine ve Doğu'nun zenginliklerinin Avrupa'ya taşınmasına vesile olmuştur. Akdeniz ticareti canlanmış, İtalyan şehir devletleri bu ticaretin merkezinde yer alarak büyük bir ekonomik güç haline gelmiştir (Tyerman, 2007: 105). Ayrıca, Haçlı Seferleri, Avrupa'da feodal yapının değişmesine ve merkezi krallıkların güçlenmesine katkı sağlamıştır. Feodal lordlar ve şövalyeler, seferlere katılarak hem dini hem de dünyevi çıkarlar peşinde koşmuşlardır (Maalouf, 2022: 62).

Yeni binyıl başlarken Avrupa'nın yaşadığı ticari canlanma süreci, kent merkezlerinin ve yeni kent kültürünün gelişimine sıkı sıkıya bağlıdır. Pisa ile Ceneviz'in Akdeniz'i geri kazanma girişimleri ve Venedik'le Amalfi'nin Bizans ve İslam dünyasıyla aracılıkları, ticari ilişkilerin yeniden canlanmasını teşvik etmiştir. Avrupa, bin yılından önceki iki yüzyılda, bazı tarihçilere göre gerçek anlamda bir "ticari devrim" olarak tanımlanabilecek niteliksel ve niceliksel büyüme süreçlerinin temellerini atmıştır. Bu büyüme, XI. yüzyılda şehirlerin geçirdiği gelişim dönemi sayesinde gerçekleşmiş ve XII. yüzyılda hız kazanarak coğrafi alanı genişlemiştir. Yeni kentsel yerleşimlerde yaşayan özgür tüccarlardan oluşan yeni bir sınıf, tam da bu dönemde ticaret sahnesinde ortaya çıkmıştır (Soldani, 2014: 166).

Kültürel anlamda, Haçlı Seferleri, Batı ve Doğu arasında önemli bir bilgi ve teknoloji transferine de yol açmıştır. Özellikle tıp, matematik ve mimarlık gibi alanlarda Doğu'nun bilgisi, Avrupa'ya taşınmış ve Ortaçağ Avrupa'sının entelektüel gelişimine büyük katkı sağlamıştır (Runciman, 1989: 223). Ayrıca, bu seferler, Batı'da daha önce görülmemiş bir

şekilde, İslam dünyası ve Doğu Hristiyanlığı hakkında daha geniş bir bilgi birikiminin oluşmasına neden olmuştur (Constable, 2008: 76).

Çin’de icat edilen pusula XII. yüzyılda batıya ulaşmış ve ilk olarak korsanlar tarafından kullanılmıştır. Davide’e göre bu da denizcilikteki gelişmelerin tehlikeli yollarla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Denizcilik haritalarının eksikliği nedeniyle, özellikle kıyı boyunca yapılan denizcilik, güvenli rotaların tercih edilmesine yol açmıştır ve portolanus haritalarının yaygınlaşması XIII. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde daha düşük riskli rotalar arasında Venedik-Rodos, Ceneviz-Messina, Barselona-Mayorka-Minorka ve Kandiye-İskenderiye gibi güzergahlar bulunurken, Atlantik ve Baltık denizlerinde ise kabotaj ve derinlik ölçümü gibi yöntemlerle yol alınmıştır (Davide, 2019: 165).

1000 ile 1200 yılları arasındaki dönemde, Avrupa’nın tamamında ve Akdeniz bölgesinde ticarete, kentsel hayat ve kültürde büyük çaplı bir büyüme gözlemlenmiştir. Bazı şehirler, çeşitli rotaların veya yürüyüş yollarının kavşağında bulundukları veya malların dağıtımında merkezi oldukları için önem kazanmışlardır. İtalya, Güney Fransa ve Loire bölgesinde idari, dinsel veya ticari merkez olmaya devam eden şehirler yeniden gelişmeye başlamıştır. Öte yandan, Kuzey İtalya ile Kuzey Denizi bölgesi, Flandre, Manş Denizi ve Ren bölgesindeki şehirler de önemli bir gelişim sürecinden geçmiştir. O döneme kadar kıtanın ticari açıdan en gelişmiş bölgeleri Güney Akdeniz ve Doğu Akdeniz kıyıları olsa da bu yüzyıllarda şehirlerle, tüccarlarla ve imalat ürünleriyle dolan Avrupa’da kentsel hayat ideolojisi ve kültürü ortaya çıkmıştır (Soldani, 2014: 167).

Haçlı Seferleri, yalnızca askeri ve dini birer sefer olarak değil, aynı zamanda Doğu ile Batı arasında çok yönlü kültürel ve ekonomik bir etkileşim sürecinin başlangıcı olarak değerlendirilmelidir. Bu süreçte Müslümanlar ile Haçlılar arasında günlük yaşam pratiklerinden dile, giyim-kuşamdan mimariye, mutfak kültüründen askeri tekniklere kadar pek çok alanda karşılıklı etkileşim yaşanmıştır. Bu kültürel temas, zamanla karşılıklı taklitlere ve bilgi transferlerine dönüşerek hem Batı hem de Doğu toplumlarının sosyal ve kültürel yapılarında kalıcı değişimlere yol açmıştır (Güngörmez, 2014: 127).

Özellikle ilk Haçlı Seferleri, Akdeniz ticaretinde köklü dönüşümler yaratmıştır. Kurulan Haçlı devletleriyle birlikte artan göç hareketleri, yeni ticaret kolonilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış bu da servetin yeniden dolaşıma girmesini, darphane faaliyetlerinin canlanmasını ve deniz taşımacılığı ile kredi hizmetlerinin gelişmesini teşvik etmiştir. Pisa, Ceneviz, Amalfi ve Venedik gibi denizci şehirler, bu dönemde Suriye ve Filistin’deki Latin beylerinden önemli ticari imtiyazlar elde etmiş ve karşılığında deniz güvenliğini sağlayarak Doğu-Batı bağlantısının sürekliliğini teminat altına almışlardır (Soldani, 2014: 167).

Kudüs'ün bu süreçteki merkezi rolü de dikkat çekicidir. Tarihsel ve kültürel önemiyle birlikte, Baharat Yolu üzerindeki stratejik konumu sayesinde, özellikle Şarلمان döneminden itibaren artan bir ilgiye konu olmuştur. Avrupa'da baharat kullanımının yaygınlaşması, bu ilginin ekonomik boyutunu güçlendirmiş, Doğu ile kurulan ticari ilişkilerin daha da canlanmasına ve kültürel etkileşimin derinleşmesine katkı sağlamıştır (Çiftçi, 2019: 103). Böylece Haçlı Seferleri, yalnızca çatışma değil, aynı zamanda etkileşim ve dönüşümün de aracı haline gelmiştir.

Bu bağlamda Haçlı Seferleri sırasında yaşanan rekabetin merkezinde, belirli bölgelerin askerî kontrolünden çok ticari imtiyazlar yer almıştır. Özellikle Akka üzerinde yoğunlaşan mücadele, Pisa ile Cenova arasında ciddi bir güç çatışmasına dönüşmüştür. Kilise'nin Mısır ile ticareti yasaklamasıyla birlikte ticari çıkarlar daha da kritik bir hâl almış ve denizci şehirler farklı siyasî aktörlerin yanında yer almıştır. Pisalılar Kudüs Kralı Guy'ı desteklerken Cenovalılar Konrad'ın arkasında durmuş, bu hizalanmanın sonucunda Guy'ın Akka'yı, Konrad'ın ise Sûr'u kontrol etmesi kararlaştırılmıştır (Demirkent, 1997: 157).

Haçlı Seferleri'nin ardından Ortaçağ'ın geç dönemlerinde Akdeniz ticaret yapısındaki evrimsel değişiklikler hem siyasi düzenlemelerden hem de denizcilikteki güç dengesinin değişmesinden kaynaklanmaktaydı. Tire, Akka gibi stratejik Haçlı şehirlerindeki fondakoların⁷ kaybı, Batılı tüccarların, özellikle de Venediklilerin, ticari faaliyetlerini yeniden konumlandırmalarına neden olmuştur; bu durum, doğu Akdeniz'de mevcut olan ticaret seçeneklerini sınırlayarak, onları belirli pazarlara ve fondakolara yönlendirmiştir. Ayrıca, Venediklilerin Suriye pazarlarında gösterdikleri uyum kabiliyeti, bu değişim sürecinde dikkate değer bir istisna teşkil etmekteydi. Bu arada, Hristiyan gemilerinin Akdeniz rotaları üzerindeki hakimiyetleri artarken, İslam tüccarları kara yollarına ve Kızıldeniz ile Hint Okyanusu gibi alternatif rotalara yönelmekteydi. Bu geniş kapsamlı değişiklikler, güney Akdeniz'i ekonomik, politik ve dini açılardan iki ayrı kültür ve ticaret bölgesi arasında bir sınır bölgesi haline getirirken, aynı zamanda ticaret pratikleri ve bölgesel etkileşimlerde kalıcı dönüşümlere yol açmıştır (Constable, 2003: 304).

Batı Avrupa'da, Bizans ve İslam dünyasına ait paralar yoğun bir şekilde başvurulmuştur. Ticari işlemlerde ise mücevher, külçe ve çubuklar kullanılmıştır. Bu durum, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından değerli metallerin azalmasına ve maden çıkarma

⁷ “Fondaco”, belirli bir devlet ya da bölgeye ait tüccarlar için inşa edilmiş bir binadır. Her tüccar, beraberinde getirdiği mallarla birlikte, kendi devletine ya da bölgesine ait fondacoya gitmekle yükümlüdür. Bu işlem, fondaconun başında bulunan ve içeride konaklayan herkesten sorumlu olan konsolosun talimatları doğrultusunda gerçekleşir. Konsolosun varlığı ve izni olmaksızın, temsil ettiği devlete mensup hiçbir tüccarın şehre mallarıyla birlikte girişine izin verilmez.

faaliyetlerinin gerilemesine işaret etmektedir. Arap tüccarları ve aracılarının rolü giderek daha baskın hale gelmiş, Batı’da eksik olan devlet bankacılığı uygulamaları, Konstantinopolis ve çevresindeki faaliyetlerle yeniden şekillenmiştir. Bu gelişmeler, Roma geleneğini temel alan bir bankacılık sisteminin varlığını göstermektedir (d’Arienzo, 2020: 172).

Haçlı Seferleri, Avrupa ile İslam dünyası arasında yalnızca maddi alışverişleri değil, aynı zamanda entelektüel ve teknolojik transferleri de teşvik etmiştir. Örneğin, Müslümanların geliştirdiği ileri tarım teknikleri ve su yönetimi sistemleri, Haçlılar tarafından öğrenilerek Avrupa’da uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca, Haçlıların Doğu’dan edindikleri matematik, tıp ve astronomi bilgileri, Avrupa’da Rönesans’ın temellerini atmaya yardımcı olmuştur (Prawer, 1972: 283).

Kültürel etkileşim tek yönlü olmamıştır. İtalyan şehir devletleri tarafından Doğu’da kurulan yaşam biçimi yerli Müslüman topluluklar üzerinde de etkili olmuştur. Haçlı yerleşimlerinde Roma ve Bizans mimari etkisi hissedilmiş; özellikle İtalyan tüccarlar bölgede ticari sistemler açısından öncülük etmiştir. Bunlar arasında pusula kullanımı, harita üretimi, bankacılık, kredi ve ticari temsilcilik sistemleri gibi uygulamalar yer almaktadır (Güngörmez, 2014: 127).

Sonuç olarak, Haçlı Seferleri, sadece dini ve askeri çatışmaların ötesine geçerek, kültürel, ticari ve entelektüel anlamda da önemli etkileşimlere yol açmıştır. Bu etkileşimler, her iki medeniyetin gelişiminde ve Avrupa’nın gelecekteki keşiflerine hazırlığında kritik bir rol oynamıştır.

1.3. Kültürel Etkileri

Dini etkileşimler, genellikle aynı inanç sistemini paylaşan toplulukların yer aldığı bölgelerin iç dinamiklerini derinden etkileme eğilimindedir. Bununla birlikte, kültürel etkileşimler, Hristiyan ve İslam dünyaları arasında karşılıklı bir alışverişin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu etkileşimin temelinde ticaretin büyük bir katkısı bulunmaktadır. Ticaret, sadece mal ve hizmetlerin değişimiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda kültürler, sanat, fikirler ve bilimsel bilginin de transferine aracılık etmiştir. Bu süreç hem Hristiyan hem de İslam medeniyetleri arasında karşılıklı bir bağımlılık ve etkileşim ağı oluşturarak, her iki kültürün de zenginleşmesini ve gelişmesini sağlamıştır.

Haçlı Seferleri, Avrupa’nın Doğu dünyasıyla temas kurduğu ve bu temas sonucunda siyasal, kültürel ve bilimsel alanlarda dönüşümler yaşadığı bir dönüm noktasıdır. Öncesinde geri kalmış olan Avrupa, Doğu’nun şehirlerine kıyasla medeniyet ve eğitim bakımından geridedir. Ancak Haçlı Seferleri sonrasında Avrupalılar, Doğu’dan yeni kelimeler, fikirler ve

bilimsel ilerlemelerle dönmüşlerdir. Özellikle Arap dünyasından gelen kelimeler, Avrupa dillerine entegre olmuş ve astronomi alanındaki gelişmeler, denizcilerin doğru seyrüsefer yapmalarına katkı sağlamıştır. Kolumbus'un Amerika yolculuğunda kullanılan araçlar da Arap etkisi taşımaktaydı. Bu etkileşim, Avrupa'nın gelecekteki keşiflere ve yeniliklere daha açık hale gelmesine olanak sağlamıştır.

Haçlılar, ticaret ve savaş dışında İslam dünyasıyla sınırlı temaslara sahip olsalar da Müslüman yaşam tarzından etkilenmiş ve bulundukları bu yabancı topraklarda birçok yeni bilgi edinmişlerdir. Edindikleri bu bilgileri zamanla Avrupa'ya taşımışlardır. Örneğin, yerleştikleri Filistin'deki zengin zeytinlikleri ve susam tarlalarını nasıl işleyeceklerini ve bu ürünlerden nasıl yağ çıkaracaklarını öğrenmişlerdir. Ayrıca, Lübnan'ın denize bakan dağ yamaçlarında bağcılık yapmayı da öğrenmişlerdir. Bu ürünleri hem kullanmaya başlamışlar hem de Süveydiye, Lazkiye, Cebel, Trablus, Beyrut, Sayda, Akka, Sur, Hayfa ve Yafa gibi limanlardan Batı'ya taşımaya başlamışlardır (Demirkent, 2002: 212).

Haçlılar arasında bulunan Hristiyan Franklar, Suriye'nin sahil düzlüğüne ulaştıklarında, bugün bile bölgedeki sokak çocuklarının ağızlarında görülebilen bir bitki olan şeker kamışının ekili olduğu tarlalarla karşılaşmışlardır. Bu bitki, o zamandan beri Batı ekonomisinde ve tedavi edici ilaçların hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır (Hitti, 2011: 916). “Şeker” ve “qand” sözcükleri ile tanımlanan şeker kamışı, Batı dillerine “sugar” ve “candy” olarak geçmiştir. Haçlılar yalnızca şekerin ticaretini yapmakla kalmamış, üretim sürecini de öğrenerek bu tesisleri Avrupa'ya taşımış ve kendi bölgelerinde şeker üretimine başlamışlardır (Lewis, 1995:159).

Sonuç olarak, şeker Batı'ya getirilen ilk lüks tüketim maddesi olmuş ve Avrupalılar tarafından başka hiçbir şey onun kadar sevilmemiştir. Hemen ardından, ana maddesi şeker olan çeşitli şekerlemeler ve tatlılar ile gül, menekşe ve diğer çiçeklerin suda kaynatılıp damıtılmasıyla elde edilen alkolsüz hafif içecekler ortaya çıkmıştır (Hitti, 2011: 916, 917).

Sitron ve limon ailesinden bir bitki olan portakal ağacı, köken olarak Hindistan ya da Malezya'ya aittir. O dönemde önce Batı Asya'ya, ardından Akdeniz havzası ülkelerine ve nihayet İspanya'daki Müslümanlar aracılığıyla Avrupa'ya yayılmıştır. Yaklaşık aynı dönemde, el-Ahvaz ve Fars bölgelerindeki önemli şeker fabrikaları ve şeker kamışı üretim alanları da benzer güzergâhları izleyerek Suriye kıyılarına ulaşmıştır (Hitti, 2011: 479, 480).

Avrupa'da önceden az çok bilinen Doğu'nun şifalı bitkileri, Haçlılar sayesinde Batı'da daha fazla tanınır ve yaygın hale gelmiştir. Biber, karanfil, zencefil, tarçın, kimyon ve daha birçok baharat türü, Avrupa mutfağında vazgeçilmez tatlar hâline gelmiştir. XIV. yüzyıldan kalma bir tüccarın kitabında, Avrupa'ya taşınan baharat türlerinin sayısının 300'ü aştığı

kaydedilmiştir. “Baharat Yolu” olarak bilinen bu ticaret yolu, baharatların yanı sıra Doğu’nun egzotik kokularını ve boya maddelerini de Avrupa’ya ulaştırmıştır (Demirkent, 2002: 213).

Haçlı Seferleri sırasında Avrupalı Hristiyan toplulukların geliştirdiği yeni tercihler, yalnızca yiyecek ve mutfak zevkleriyle sınırlı kalmamıştır. Özellikle moda, mobilya, ev dekorasyonu ve giyim gibi alanlarda yeni beğeniler ve eğilimler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sakal bırakmak Avrupa genelinde yaygın bir alışkanlık hâline gelmiştir. Batı ve Orta Asya ülkeleri uzun zamandır duvar halıları ve kilim üretimiyle tanınmaktaydı; memleketlerine dönebilen Haçlılar da bu tür eşyaları yanlarında götürmüşlerdir.

Muslin, damask, baldachin, sarcenet (ya da saracen kumaşları), atlas (Arapça “atlas” kelimesinden), kadife, ipek ve saten gibi ipekli kumaşlar Batı dillerine bu dönemle birlikte girmiş; Orta Doğu kökenli bu ürünler Batı’da giderek daha çok rağbet görmeye başlamıştır. Şam ve Kahire’deki Yahudi zanaatkârların ürettiği kadınlara hitap eden mücevherler, kozmetik malzemeler ve pudralar da zamanla Batı’da çok aranan ürünler hâline gelmiştir. Bu dönemden itibaren, arka yüzeyine ince metalik kaplama geçirilmiş cam aynalar, cilalı çelik aynaların yerini almaya başlamıştır. İnce ve zarif kürkler, deve tüyü ve Batı dillerine “camlet” (Arapça “hamle”) adıyla geçmiş olan kumaşlar, artık son derece popüler ve aranan ürünler olmuştur (Hitti, 2011: 918).

Kahire ve Şam’da üretilen tuvalet eşyaları, mücevherler ve diğer süs eşyaları da Avrupa pazarlarına sıkça ithal edilmekteydi. Kumaşlar ve boyaların yanı sıra, Arapça, Farsça ve Türkçe kökenli bazı renk adları kırmızı (crimson), carmine ve leylak (lilac) gibi Avrupa dillerine geçmiştir. Ayrıca, zarif Çin porseleni tabak ve vazolar ile fildişinden yapılmış nesneler de Yakındoğu üzerinden Batı’ya ulaştırılmaktaydı (Demirkent, 2002: 214).

Gül yetiştiriciliği yaygın ve alışılmış bir uğraş hâline gelmiştir. Avrupa’dan gelen Hristiyanlar, Hristiyanlara ait kutsal emanetleri korumak amacıyla, Müslümanlara ait dini nitelikteki eşyaları ülkelere götürmeye başlamışlardır. Ev eşyası, halı, kilim ve seramik üretiminde İslam dünyasındaki ustalığı taklit etmeye yönelik olarak Batı ülkelerinde de yavaş yavaş üretim merkezleri kurulmaya başlanmıştır. Örneğin, Arras şehri bu alanda ürettiği mallarla büyük takdir toplamıştır. Kiliselerde vitray adı verilen renkli cam pencereler daha sık görülmeye başlanmıştır. Haçlı Franklarının yönetimindeki yıllarda Antakya’yı ziyaret eden Tudela’lı Benjamin, burada gördüğü cam eşyalardan uzun uzun bahsetmiştir. Cam işçiliği, seramik, altın, gümüş ve mine gibi üretim alanlarında İslam ülkelerinde yapılan eserler, Avrupa’da sonradan yapılanlara örnek olmuştur (Hitti, 2011: 918, 919).

Öte yandan Doğu’ya yerleşen Haçlılar zamanla yerel yaşam tarzına uyum sağlamışlardır; yerel kıyafetler giymeye, yerel yemekleri yemeye ve avlulu, havuzlu evlerde

yaşamaya başlamışlardır. Bu süreçte, soylu ya da sıradan birçok Haçlı yerli Hristiyan kadınlarla evlenmiştir. Bu evliliklerden doğan çocukların oluşturduğu melez topluluğa Poulainler adı verilmiş ve zamanla bu grup sayıca artmıştır. XII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, saf Frank kanı taşıyanların sayısı melezlere kıyasla belirgin biçimde azalmıştır. Haçlıların yararlandığı bir diğer önemli unsur ise, o dönemde Batı'dan daha ileri seviyede olan Doğu'nun tıp bilgisiydi. Yerel doktorlardan tedavi görmüşler ve sarı sabur, şap gibi maddeleri ilaç olarak kullanmaya başlamışlardır (Demirkent, 2002: 214).

Hristiyanlığın etkisiyle hem Batı hem de Bizans tıp alanında gelişim gösteremezken, İslam dünyası Antik dönemin tıp bilgisini İskenderiye yoluyla devralmış ve bunu zamanla geliştirmiştir. Bizans ve Batı'da tıp alimlerinin iddiaları yalnızca İsa'nın öğretileriyle uyumlu olduğu sürece geçerli kabul edilmiştir. 500 ile 1500 yılları arasında Batı'da sağlık sorunları ya barbar halkların batıl inançlarıyla ya da Kilise'nin görüşleri doğrultusunda ele alınmıştır. Hastalar çoğunlukla manastırlarda keşişler tarafından tedavi edilmiştir. Dönemin tıbbi bilgisinin düzeyini göstermek açısından, IX. yüzyılda İsviçre'deki St. Gallen Manastırı kütüphanesinde bulunan bin eserden yalnızca altısının tıba dair olması dikkat çekicidir.

Her ne kadar Batı Avrupa, daha önce Sicilya ve İspanya üzerinden İslam dünyasıyla temas kurmuş olsa da tıp ve diğer bilim dallarına olan ilgi esasen Haçlı Seferleri döneminde canlanmıştır. 1110'da Paris, 1113'te Bologna, 1167'de Oxford, 1181'de Montpellier ve 1222'de Padua gibi şehirlerde tıp eğitimi veren üniversitelerin kurulmasını tesadüfi olarak görmek mümkün değildir (Demirkent, 2002: 215, 216).

İslam dünyasıyla, özellikle de ticaret yoluyla kurulan ilişkiler sayesinde birçok Haçlı Arapça öğrenmiştir. Bu dilden pek çok kelime ve terim Avrupa dillerine geçmiş ve kalıcı hâle gelmiştir. Günümüzde bu kelimeleri Batı dillerine ait sözlüklerde A'dan Z'ye kadar görmek mümkündür. Haçlılar, Orta Doğu'da bulundukları süre boyunca şüphesiz *Kelîle ve Dimne* ile *Elf Leyle ve'l-Leyle (Binbir Gece Masalları)* gibi eserleri tanımış ve geri çekilirken bunları Avrupa'ya taşımışlardır. Batılı yazar Chaucer'in *Squire's Tale* adlı eseri, *Binbir Gece Masallarına* dayanan edebî bir eserdir. Boccaccio da *Decameron* adlı eserine, sadece sözlü anlatımlardan edindiği bilgilere dayanarak Müslüman dünyasında dolaşan Doğu masallarını dâhil etmiştir. Haçlıların etkisi, Arapça, Türkçe ve diğer Müslüman dillerini öğrenmiş Avrupalıların yürüttüğü misyonerlik faaliyetlerinde de görülebilmektedir (Hitti, 2011: 911; Demirkent 2002: 217).

Haçlı Seferleri'nden kalma geleneksel uygulamalar arasında, Türkler gibi ok ve yay taşımak, şövalyeleri ve atlarını kalın zırhlarla donatmak ve bu zırhların altına yaralanmaları önlemek için pamuklu minderler ve yorganlar yerleştirmek vardır. Müslümanlardan alınan,

İngilizcede naker olarak bilinen bir davul türü ile tabor adı verilen telli bir çalgı, Suriye'yi işgal etmiş olan Haçlı Franklar tarafından benimsenmiş ve askerî bando ile mızıkalarında kullanılmaya başlanmıştır (Hitti, 2011: 912).

Haçlılar, Doğu kültürünü Ortaçağ Avrupa'sına tanıtanlar arasında önemli bir rol oynamışlardır. Bu dönemde açılan yeni ticaret yolları sayesinde Doğu'nun en ücra bölgelerine kadar giden seyyahlar, Doğu'nun güzelliğini, zenginliğini, sanatını ve ilmini Batı'ya taşımışlardır (Demirkent, 2002: 218).

Haçlı Seferleri'nin kültür, siyaset ve din üzerindeki etkileri sıkça vurgulansa da bu seferlerin edebiyat, bilim, sanayi, sanat ve ticaret gibi alanlardaki etkisi çok daha büyük olmuştur. Haçlı Seferleri sonucunda İtalyan tüccarlar büyük bir servet elde etmiş ve Akdeniz'in doğru ve ayrıntılı haritalarını okumayı öğrenmişlerdir. Keşişler ordularla birlikte seyahat etmiş, Asya ile diğer bölgelerde yaşayan insanlarla nasıl iletişim kurulacağını öğrenmişlerdir. Ayrıca Müslüman hekimlerden hastalıkların tedavi yöntemlerini, Müslüman ve Yahudilerden ise cerrahi uygulamaları öğrenmiş ve zamanla bu bilgileri geliştirerek iletmişlerdir. Haçlı Seferleri, Avrupa'ya Filistin'i kaybettirse de Akdeniz'i nasıl kontrol altına alacağını öğretmiştir. Önceden yalnızca Akdeniz ve Karadeniz'in küçük bir bölümünde ticaret yapan Venedik, Ceneviz, Pisa, Marsilya ve Barselona gibi şehirler ticaret ağlarını büyük ölçüde genişletmiştir. Bu İtalyan şehirleri için Haçlı Seferleri, temel ticari fırsatı sunmuştur. Haçlı Seferleri sayesinde Avrupa şehirleri ticarete önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Ticaret aracılığıyla Haçlı Seferleri, Avrupa'ya yeni bir canlılık kazandırmıştır (Odabaş, 2017: 53, 46).

Dini ve kültürel farklılıklarına rağmen, Haçlılar ve Müslümanlar yaklaşık iki yüzyıl boyunca aynı bölgede birlikte yaşamış ve ortak bir yaşam biçimi, yani bir *modus vivendi* geliştirmişlerdir (Göktepe, 2024: 1).

Buna rağmen, Kudüs, Antakya ve Trablus'ta kurulan Haçlı yönetimleri sayesinde Avrupa ile Doğu arasındaki ticaret ağı olağanüstü bir şekilde genişlemiştir. Bu dönemde Avrupalı tüccarlar ilk kez Doğu şehirlerine yerleşmeye başlamışlar ve Haçlı krallıklarının kendilerine tanıdığı ayrıcalıklardan yararlanarak bu alanda üstünlük elde etmişlerdir. Ticaretin artmasıyla birlikte taşımacılık ihtiyacı da artmış ve bu durum gemi inşa yöntemlerinde ilerlemelere yol açmıştır. Daha fazla yolcuyu taşıyabilmek ve daha güvenli seyahat sağlamak amacıyla daha büyük ve sağlam gemiler inşa edilmiştir.

Ticaretin gelişmesiyle birlikte Avrupa'da zenginlik artış göstermiştir. Ancak Haçlı Seferleri öncesinde para dolaşımı oldukça sınırlıydı; özellikle altın sikkeler neredeyse hiç bulunmamaktaydı. Dolaşımda olan gümüş ve diğer metallere dayalı sikkeler ise ağır ve taşınması güçtü. Haçlıların uzun yolculuklar sırasında daha hafif ve taşınabilir paralara ihtiyaç

duyması, altın sikke basımının yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Öte yandan, seferlere katılım için gerekli mali kaynaklar genellikle toprak ve mülk satışları yoluyla sağlandığından, bu durum Avrupa’da alım-satım işlemlerini canlandırmış ve para ekonomisinin gelişmesine katkı sunmuştur.

Paranın bolluk kazanmasıyla birlikte dünya genelinde ilk kez bankacılık faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Bu alanda öncülüğü üstlenen Tapınak Şövalyeleri Tarikatı, uluslararası bankacılığın temelini atmıştır. Paris’te yatırılan para, alınan bir makbuzla Akka veya Konstantinopolis’te çekilebilmekteydi. Floransa ve Venedik’te kurulan İtalyan bankaları da bu modeli benimsemişlerdir. Böylece yepyeni bir meslek alanı doğmuştur (Demirkent, 2002: 211, 212).

Ticaretin artması, iş hacminin genişlemesi ve şehirleşmeyle birlikte sanayi ve teknolojinin gelişmesi sayesinde Avrupalılar (Batı), Müslümanların (Doğu) elinde bulunan ve “Cennetin Giriş Kapısı” olarak gördükleri zenginliklere ulaşabilmişlerdir.

İtalyan tüccarlarının Akdeniz’de güç kazanmasıyla birlikte, Geniza tüccarları olarak da bilinen Yahudi tüccarlar etkilerini kaybetmişlerdir. Bu süreçte, Hint Okyanusu’ndan Akdeniz’e ticaret yapan Karimi tüccar grubu ise daha da güçlenmiştir. Memlûklüler ile Cenevizliler arasında yapılan ticaret anlaşması sayesinde, Hint Okyanusu ile Akdeniz arasında mallar sorunsuz şekilde taşınabilmiştir. Böylece dünya ticareti esasen ikiye bölünmüştür: Hint Okyanusu bölgesi Müslümanların, Akdeniz bölgesi ise Hristiyanların kontrolüne geçmiştir (Odabaş, 2017: 54).

Dinsel farklılıklar ve savaş alanında zaman zaman artan karşılıklı düşmanlık, Müslümanlar ile Haçlıların ittifaklar kurmalarına ve diplomatik ilişkiler geliştirmelerine engel olmamıştır; bu ilişkiler, uluslararası ilişkilerin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Haçlı Seferleri, özellikle Selahaddin Eyyubi’nin döneminde ve sonrasında, Avrupa’daki hükümdarlarla Levant bölgesindeki yöneticiler arasında diplomatik ilişkilerin genişlemesine katkı sağlamıştır. Bu diplomatik ilişkilerin doğrudan ve önemli bir etkisi, farklı dinlerden ve etnik kökenlerden insanların birbirleriyle daha yakın temasa geçmeleri olmuştur. Niall Christie’nin de belirttiği gibi, “Levant’taki Müslümanlar ve Franklar birbirlerinin bayramlarına katılmış, birbirlerinin evlerini ziyaret etmiş ve dostluklar kurmuşlardır.” (Gada, 2017: 6, 7)

Ancak bu sosyo-kültürel dostluklar ve ilişkiler belirli alanlarla sınırlı kalmıştır; çünkü din ve dil, bu ilişkilerin uzun ömürlü olmasının önündeki iki büyük engeldi. Bu nedenle, daha kişisel ya da kültürel düzeyde bakıldığında, Haçlı Seferleri’nin Müslüman toplum üzerinde çok az etkisi olmuştur. Aksine, Franklar İslami yaşama kısmen uyum sağlamış fakat “bu yaşama pek bir katkı sunmamışlardır.” Araplar ne Avrupalıların kıyafetlerini benimsemiş ne de onların

yemeklerini tercih etmişlerdir. Bununla birlikte, Kahire’de Batı’dan ithal edilen kumaşları satan tüccarların bulunduğu özel bir çarşı olduğu bildirilmiştir; bu çarşı, bu tüccarlara atfen sûk alcavahîn (suq al-jauwakhin) olarak anılmıştır. Avrupa menşeli bir manto türü o kadar popüler hale gelmiştir ki, “Franklar bu giysiden sınırsız miktarda ithal etmiştir.” Venedik’ten gelen kumaşlara atfen kullanılan el-bundukî (al-bunduqî) ifadesi Arapçada tanınmış bir kelime haline gelmiştir (Gada, 2017: 7).

Sosyo-politik alanın yanı sıra, Haçlı Seferleri’nin ekonomi üzerindeki etkisi özellikle Müslüman topraklarında diğer alanlara göre daha belirgindi. Avrupa ile Müslümanlar arasındaki diplomatik ilişkiler, savaşlara rağmen ortaya çıkan çeşitli engellere karşın, Avrupalı tüccarların Doğu’da daha fazla varlık göstermesiyle sonuçlanmıştır. Levant bölgesinde barış döneminin savaş döneminden daha uzun sürdüğü sıkça öne sürülür. Ancak yine de Haçlı Seferleri’nin olumsuz etkisi özellikle insan kaybı ve mülkiyet açısından büyük yıkım getirmesi oldukça fazlaydı (Gada, 2017: 7, 8).

Venedik’in ekonomik büyümesinin temel faktörü, Akdeniz ve ötesine uzanan ticaret faaliyetleriydi. Venedikliler, Haçlıların kontrolündeki şehirlerle ticaret yaparak Doğu’nun lüks mallarını Batı’ya taşımış, Batı’dan da Doğu’nun ihtiyaç duyduğu ürünleri getirmişlerdir. Bizans İmparatorluğu ve Müslüman dünyayla kurdukları olumlu ilişkiler sayesinde, Venedikliler Bizans ve İslam topraklarında serbest ve engelsiz bir şekilde ticaret yapabilmişlerdir. Filistin’den Medhiyye’ye kadar olan Müslüman kıyı şeridinde kereste, demir ve silah ihraç etmişler; ayrıca yasadışı köle ticareti yapmışlardır. Bu köle ticareti onlara büyük bir servet ve saygınlık kazandırmıştır (Odabaş, 2017: 44).

Venedik’in başarısının ardında birkaç önemli neden bulunmaktaydı. Her şeyden önce, deniz ticaretinde yaşanabilecek riskleri azaltmak ve finansal sorunları çözmek amacıyla, “Commenda” (ya da Collegantia) modeline benzer bir finansal piyasa yapısı oluşturmuşlardır. Bu sistem, itibara dayalı bir kamu düzeni kurmuştur. Tüccarlara ihtiyaç duydukları finansal desteği sağlarken, sistemin kötüye kullanılmasını da yasal olarak engellemekteydi. Kötü şöhrete sahip tüccarlar bu sistemden yararlanamamaktaydı (Odabaş, 2017: 44).

Venedik, ilk başta Haçlı Seferlerine katılmak istememiş ancak bu savaşların kendilerine büyük faydalar sağlayabileceğini fark ettikten sonra seferlere dahil olmuşlardır. Özellikle 1123 yılında, Fatımilerden Tyre limanının alınmasına yardım ettikten sonra, Levant kıyılarındaki limanlarda Ceneviz ve Pizalı tüccarlara verilmeyen ayrıcalıkları elde etmişlerdir. İkinci ve Üçüncü Haçlı Seferlerinde yalnızca mali destek sunmasına rağmen, önemli imtiyazlar kazanmışlardır. Bu sayede Venedik, XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar Avrupa ticaretinin hakimi haline gelmiştir (Odabaş, 2017: 45).

Venedikliler, Doğu Akdeniz'deki ticari ve diplomatik ustalıklarını yalnızca Hristiyan dünyasında değil, İslam coğrafyasında da sürdürmeyi başarmışlardır. Özellikle korsanlıktan kaçınmaları ve Müslüman limanlara zarar vermemeleri sayesinde, Memlûklüler Venediklilere imtiyazlar sağlamışlardır. Bu imtiyazlar, Memlûk Devleti'nin yıkılmasının ardından Osmanlılar tarafından da devam ettirilmiş ve böylece Venedik'in doğu ticaretindeki ayrıcalıklı konumu uzun süre korunmuştur (Odabaş, 2017: 45). Bu tür ayrıcalıklar, Haçlı Seferleri'nin ötesinde, İslam ve Hristiyan dünyaları arasındaki çok daha uzun soluklu ve çok katmanlı ilişkiler ağının bir parçasıydı.

Gerçekten de İslam ve Hristiyan dünyaları arasındaki temaslar sadece savaşlarla sınırlı kalmamış; özellikle 1096-1291 yılları arasında süren Haçlı Seferleri döneminde karşılıklı kültürel etkileşimler derinleşmiştir. 1291 yılında Akka'nın Memlûkler tarafından ele geçirilmesiyle Haçlı Seferleri resmen sona erse de bu süreçte yaşanan yoğun temaslar, Avrupa'nın giyim kuşamından mutfağına, askeri teknolojilerden bankacılık sistemlerine kadar birçok alanda önemli değişimlere yol açmıştır (Güngörmez, 2014: 127). Bu etkileşim, yalnızca yüzeysel bir aktarım değil, kalıcı ve dönüştürücü bir öğrenme sürecini de beraberinde getirmiştir.

İslam dünyasının Avrupa'ya katkısı ise yalnızca gündelik yaşam pratikleriyle sınırlı kalmamıştır. Doğu Akdeniz'in antik mirasından ve Asya'nın uzak kültürlerinden beslenen İslam coğrafyası, Yunan biliminin korunup geliştirilmesinden Hint matematiğinin aktarılmasına, Çin kağıdının tanıtılmasından yeni tarım ürünlerinin Avrupa'ya taşınmasına kadar pek çok alanda aracılık rolü üstlenmiştir. Müslümanlar tarafından sistematize edilerek Batı'ya aktarılan bu bilgi birikimi, Ortaçağ Avrupa'sının bilimsel ve kültürel uyanışında belirleyici bir rol oynamıştır (Lewis, 1995: 274)

Haçlı Seferleri, Avrupa'nın Doğu kültürüyle etkileşime girmesine ve bu etkileşimden yeni bilgi, kavram ve kelime almasına neden olmuştur. Bu dönemde, ticaret yollarının açtığı imkanlar sayesinde Doğu'nun en uzak köşelerine kadar giden seyahatçiler, Doğu'nun güzelliklerini, zenginliğini, sanatını ve ilminden Batı'ya tanıtmakta büyük bir etki yaratmışlardır. Bu dönem, Avrupa'nın gelecekteki keşiflere ve yeniliklere daha açık hale gelmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca, Haçlı Seferleri, Avrupa'nın dış dünyaya olan bakış açısını genişleterek, Asya ve Afrika'nın daha geniş çaplı keşif ve sömürgeleştirilmesine zemin hazırlamıştır (Demirkent, 1997: 285).

Haçlı Seferleri'nin sona erdiği kabul edilse de bu yalnızca siyasi anlamda geçerlidir. Zira Haçlıların yaklaşık iki yüz yıl boyunca Doğu topraklarında bulunmaları, Avrupa'nın sosyal ve kültürel yapısını derinden etkilemiştir. Feodal yapının çözülmesi, merkezi krallıkların

güçlenmesi, burjuva sınıfının yükselişı gibi dönüşümler; Rönesans ve Reform gibi büyük tarihsel kırılmaların önünü açmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Haçlı Seferleri'nin Avrupa tarihinde yalnızca bir askeri girişim değil, aynı zamanda bir dönüşüm süreci olduğu söylenebilir (Güngörmez, 2014: 127).

İKİNCİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ HAÇLI SEFERİ

Haçlı Seferleri, Ortaçağ boyunca Avrupa ve Yakın Doğu'da derin izler bırakan geniş çaplı askerî ve dinî harekâtlar olarak bilinmektedir. Bu seferler, Hristiyan dünyasının kutsal toprakları Müslüman kontrolünden geri almak amacıyla Papa ve Avrupa liderleri tarafından organize edilen çeşitli dönemlerdeki askerî girişimleri kapsamaktadır. Özellikle XII. yüzyıldan itibaren artan Haçlı Seferleri, yalnızca dinî bir gayretle sınırlı kalmamış; siyasi, ekonomik ve kültürel sonuçlarıyla Avrupa ve Orta Doğu'nun geleceğini şekillendiren önemli dönüm noktaları olmuştur.

Bu bağlamda, 1202-1204 yılları arasında gerçekleştirilen Dördüncü Haçlı Seferi, diğer seferlerden farklı bir nitelik taşımaktadır. Asıl amacı, Müslümanların elindeki Kudüs'ü geri almak olan bu sefer, beklenmedik bir şekilde yön değiştirmiş ve Konstantinopolis'in (İstanbul) Hristiyan güçler tarafından ele geçirilmesine ve yağmalanmasına neden olmuştur. 1204 yılında gerçekleşen bu olay, sadece Bizans İmparatorluğu'nun o dönemdeki siyasi gücünü ciddi şekilde zayıflatmakla kalmamış, aynı zamanda yeni bir siyasi oluşum olan Latin İmparatorluğu'nun kurulmasına yol açmıştır.

2.1. Dördüncü Haçlı Seferi'nin Başlangıç Süreci ve Amacı

XI. yüzyılın sonlarında başlayan Haçlı Seferleri, Batı Avrupa'nın hem dini birliği sağlama hem de doğuya doğru yayılma arzusunu somutlaştırdığı askerî ve ideolojik hareketler olarak şekillenmiştir. Ancak XII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bu hareketlerin hem amaçları hem de organizasyon biçimleri ciddi bir dönüşüme uğramıştır. Özellikle Papalık makamı, Haçlı Seferleri'ni yalnızca kutsal toprakların geri alınmasına yönelik bir mücadele olarak değil, aynı zamanda Batı Hristiyan dünyasında ruhani liderliğini pekiştirme fırsatı olarak değerlendirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Dördüncü Haçlı Seferi'nin ortaya çıkışı, yalnızca dini bir sefer çağrısı değil, Papalığın artan siyasi iddialarının ve Batı'daki güç dengelerinin bir yansımasıdır.

492'den 496'ya kadar papalık görevini sürdüren I. Gelasius tarafından formüle edilen İki Kılıç Kuramı, İsa'nın hem kraliyet hem de rahiplik niteliklerini temsil ettiğini, ancak bu iki gücün insanlığın kurtuluşu ve zaafı doğru rütusunda ilahi bir düzenle ayrılması gerektiğini savunmuştur. Bu kuram, Hristiyan imparatorların ebedi kurtuluşlarının sağlanması için ruhban sınıfına bağlılık göstermelerinin zorunlu olduğunu, ruhban sınıfının ise dünyevi işlerin yönetiminde imparatorluk emirlerine uygun hareket etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda, manevi yaşamın bedensel arzular ve dünyevi zevklerin etkisinden korunması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda, Tanrı'nın hizmetkârlarının dünyevi meselelere dahil

olmamaları, buna karşılık dünyevi işlerle meşgul olanların dini konularda liderlik iddiasında bulunmamaları gerektiği, böylece her iki gücün de ahlaki bütünlüğü ve özerkliğinin korunacağı görüşünü ileri sürmüştür (Ziegler, 1942: 434).

Bu durum, III. Innocentius'un düşüncesinin zıtlığında, Katolik dünyasının Haçlı Seferleri sırasında siyasi ve dini olarak geçirdiği dönüşüme de bir örnek teşkil etmektedir. III. Innocentius, papalığın siyasi gücünü artırma çabası içerisinde iken, İki Kılıç Kuramı'nın savunduğu ruhani ve dünyevi otoritelerin ayrımı fikrine karşıt bir yaklaşım sergilemiştir. Bu çelişki, Haçlı Seferleri sırasında papalığın siyasi müdahalelerinin artmasına ve Avrupa'da kilisenin rolünün yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra, bu dönemde papalığın siyasi gücü, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde siyasi düzenlemelere etki etmiş ve Haçlı Seferleri'nin yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Papa III. Innocentius, 1198 yılında göreve geldiğinde genç yaşına rağmen siyasi açıdan becerikli bir lider olarak papalık otoritesini artırmayı hedeflemiş ve Kutsal Topraklar'ın Hristiyan egemenliğine geri döndürülmesi için yeni bir Haçlı seferi ilan etmiştir. Kudüs'ün geri alınması, onun en önemli önceliği olmuş ve bu çabanın tüm Hristiyan aleminin seferber olmasını gerektireceğine inanmıştır (Madden, 1999: 99).

Papa III. Innocentius, papalığa geldiği dönemde, Hohenstaufen hanedanının iktidar mücadelesi ve VI. Henry'nin ani ölümü gibi olağanüstü koşullarla karşılaşmıştır. Bu durum, papalığın yetkilerinin kısıtlandığı bir ortamda, Innocentius'a Avrupa sahnesinde daha fazla rol alma fırsatı sunmuştur. Böylece, papalık, yıllar sürecektir bir iktidar kavgası içinde kendini yeniden konumlandırma şansı elde etmiştir (Asbridge, 2014: 524).

Alman İmparatoru VI. Heinrich'in ölümü, Philipp von Schwaben'in iktidarı ele geçirme çabalarını başlatmıştır, ancak Welf ailesinin Otto von Braunschweig'i imparator aday olarak öne sürmesi, bu süreci karmaşık hale getirerek iç savaşa yol açmıştır. Bu dönemde, Constance'ın küçük oğlu Friedrich'i papanın himayesine bırakması, Papa III. Innocentius'un Güney İtalya'daki hakimiyetini hızla kurmasına olanak tanımıştır. Böylece, Philipp'in iktidar mücadelesi, Avrupa'daki siyasi istikrarsızlığı artırarak papalığın rolünü daha da önemli hale getirmiştir (Demirkent, 1997: 166).

Papa III. Innocentius'un 1199 yılında, din adamlarının gelirlerinin otuzda birini Kutsal Topraklar uğruna bağışlamalarını zorunlu kılması, papalık politikalarında belirgin bir dönüşümün habercisidir. Bu karar, papalığın hem ruhani hem de mali otoritesini pekiştirme girişimi olarak değerlendirilmiş, dinî vergilendirmenin doğrudan papalık denetimi altına alınmasının önünü açmıştır (Powell, 1986: 91).

Bu mali düzenlemeyle eş zamanlı olarak, Papa Innocentius yeni bir Haçlı seferi çağrısı için hem soyluların hem de halkın desteğini almak amacıyla harekete geçmiştir. Fransa'da vaiz olarak görevlendirdiği Foulque de Neuilly aracılığıyla sefer propagandası yürütmüş, ayrıca Haçlı Perron di Capua vasıtasıyla bir yıl boyunca orduda Tanrı adına hizmet edenlerin tüm günahlarının affedileceğini ilan etmiştir. Bu kapsamlı af, geniş toplumsal kesimlerde güçlü bir heyecan yaratmış ve birçok kişinin haçı kabul etmesine neden olmuştur. Özellikle Champagne Kontu Thibaut, Blois Kontu Louis ve Flandre Kontu Baudouin gibi önde gelen asiller, bu çağrıya olumlu yanıt vermiştir (De Villehardouin, 2001: 37; Demirkent, 1997: 168).

Bu gelişmelerin ardından 1200 yazında Fransız baronları Compiègne'de toplanarak Champagne Mareşali Geoffroy De Villehardouin ve Conon de Bethune'un da içinde bulunduğu altı kişilik bir heyet oluşturmuşlardır. Bu heyet, Champagne, Blois ve Flandre kontlarını temsilen sefere hazırlıkları yürütmekle görevlendirilmiştir (Richard, 2022: 258). İlk olarak Cenova'ya giderek donanma desteği talep etmişler, ancak Cenovalıların yardım sağlayamayacaklarını bildirmeleri üzerine Pisa'ya yönelmişlerdir. Ancak Pisalılar da yeterli gemiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir (de Clari, 2000: 4).

Bunun üzerine heyet 1201 yılının başında Venedik'e ulaşmış ve Venedik Doçesi Enrico Dandolo ile Haçlı ordusunun nakliyesi için önemli bir anlaşma yapmıştır. Dandolo, 4.500 şövalye, 9.000 seyis ve 20.000 yaya askeri taşımayı, dokuz ay boyunca erzak sağlamayı ve 50 kadirge vermeyi kabul etmiş, karşılığında at başına 5, adam başına 2 gümüş mark olmak üzere toplam 85.000 gümüş marka anlaşılmıştır. Ayrıca yapılacak fetihlerden elde edilecek kazancın eşit paylaşılması da kararlaştırılmıştır. Venedik, gereken büyük inşa programını tamamlamak için bir yıl süre istemiş ve Dandolo, anlaşmanın meclisler ve halk tarafından onaylanmasını sağlamıştır. Papa III. Innocentius ise, anlaşmayı Mayıs 1201'de onaylamış, ancak Haçlıların müttefikleri Hristiyanlara saldırmamaları şartını getirmiştir (Richard, 2022: 258).

Dördüncü Haçlı Seferi liderleri ile Venedik devleti arasındaki 1201 tarihli sözleşmede, taşıma ücreti, Venedik'te kullanılan Kologne damgasına göre tartılan saf gümüş miktarları olarak belirlenmiştir. Gümüş markı, Haçlı Seferi'nin Avrupa kronikçilerinin borçları, ödemeleri ve ganimetleri tanımlamak için kullandığı değer birimidir. Mark, Venedik'in 1203'te Korfu adasını ve 1204'te Girit'i elde ettiği anlaşmalarda da kullanılmıştır (Stahl, 2001: 201).

Bu sırada Champagne kontu Thibaut hastalanmıştır. Elçiler ona, Venedik'le yapılan anlaşmayı bildirdiklerinde genç kont ölüm döşegindedir, ancak büyük donanmanın haberi onu o kadar mutlu etmiştir ki, kalkıp en iyi atına binmiştir (Madden, 1999: 102). O günden sonra hastalığı daha da ilerleyen Thibaut, vasiyetini ve bağışlarını yaptıktan sonra, sefere götürmek

üzere ayırdığı parasını adamları ve silah arkadaşları arasında paylaştırmıştır (De Villehardouin, 2001: 44).

1201 yılı Mart ayında Kont Thibaut'un ani ölümü üzerine Haçlılar, onun yerine ordunun liderliğine Montferrat Markisi Boniface'ı seçmiştir. Bu karar, Haçlı Seferi'nin doğrudan Papa III. Innocentius'un denetiminden çıkmasına yol açmıştır. Boniface, aynı yılın Ağustos ayında Fransa'ya, ardından da dostu Philipp von Schwaben'in yanına Almanya'ya gitmiş ve burada tüm asillerin kendi liderliğini tanımalarını istemiştir (Demirkent, 1997: 169). Boniface, Alsace bölgesindeki Philipp von Schwaben'e saygılarını sunmak amacıyla yolunu uzatmış ve Noel'e kadar Hagen'deki sarayında kalmaya karar vermiştir. İkisi de Bizans'a yönelik benzer hoşnutsuzluklara sahip olduklarından, birlikte geçirdikleri haftalar boyunca bu şikâyetleri sıkça dile getirmişlerdir. Bu temaslar, dönemin siyasi ilişkilerini ve liderler arasındaki güç dengelerini yansıtan önemli bir örnek oluşturmaktadır (Nicol, 2000: 123).

Dördüncü Haçlı Seferi'nin kaderini belirleyen en önemli faktörlerden bir diğeri de 1201 yılında Venedik ile yapılan anlaşmadaki asker sayısıdır. Haçlılar, 1202 Nisan'ına kadar Venedik'e 33.500 asker getirmeyi taahhüt etmişlerdir. Bu sayı, aynı zamanda Venedik'in devasa bir filo hazırlamak için gerekli olan 85.000 mark tutarındaki muazzam maliyetle de bağlantılıdır. Bu rakam öylesine büyüktür ki, dönemin iki büyük kralı olan İngiltere Kralı John ve Fransa Kralı Philip'in yıllık gelirlerinin iki katına eşittir. Bu durum, Venedik'in sefer için yaptığı muazzam yatırımı göstermekle birlikte, aynı zamanda seferin başarısızlığının temel nedenlerinden birini oluşturmuştur (Phillips, 2011: 66).

Bu duruma karşın Papa III. Innocentius Dördüncü Haçlı Seferi'ni finanse edebilmek amacıyla din adamlarının gelirlerinin otuzda birini kapsayan bir vergi uygulamıştır. Ancak toplanan bu mali destek, Venedik'te bekleyen haçlılara hiçbir şekilde ulaştırılamamıştır. Bu durum, seferin finansal yönetimindeki zafiyetleri gözler önüne sermektedir (Powell, 1986: 91).

Bir diğer mesele ise, Haçlıların Venedik'e gelmemeleri ve bazı Haçlıların daha uygun koşullarda geçiş bulma umuduyla Marsilya, Cenova veya Apulya'dan yola çıkmaya karar vermeleri olmuştur. Ayrıca, Venedik'e gelmeyi planlayan bazı Haçlılar, Mısır'ın çıkarma noktası olarak belirlenmesinden haberdar olduktan sonra, Kutsal Topraklara ulaşmak için alternatif yollar aramaya başlamışlardır. Bu durum, Haçlı ordusunun birliğini zayıflatmış ve Venedik'e karşı yükümlülüklerini yerine getirememe korkusuyla bazı liderlerin planlarını değiştirmesine neden olmuştur. Venedik Antlaşması'nın önderlerinden biri olan Blois Kontu Louis, Venedik'e gelmekte tereddütle yaklaşmış ancak Saint Pol Kontu Hugh ve Geoffrey De Villehardouin'in ikna etmesi üzerine Venedik'e gelmeyi kabul etmiştir. Kont Louis ve büyük ordusunun Venedik'e gelmesi, orduya katılacak olan diğer Haçlı birliklerinin gelmesinin ne

kadar önemli olduğunu göstermiştir, buna rağmen Lido’da toplanan ordu, beklenenin yalnızca üçte biri kadar büyük olmuştur (Queller, 1977: 47).

Beklenenden daha az haçlı gelmesi, liderlerin kendi ceplerinden katkıda bulunmalarına rağmen, haçlıların Venediklilere inşa edilen gemiler için 34.000 gümüş mark borçlu kalmasına yol açmıştır (Riley-Smith, 1987: 125). Venedik, belirli bir oran üzerinden her bir adam ve her bir at için bu toplam miktarı belirlemiştir. Belirlenen bu toplam tutar, antlaşmaya göre sabittir ve daha az sayıda haçlı gelse bile, tam miktar yine de ödenmek zorundadır (Phillips, 2011: 103).

Nicolle’ye göre bu durum, Venedik’in bu girişime bir yıl boyunca tahsis ettiği zaman, emek, malzeme ve ticaretin sonucunda finansal bir çöküş yaşaması anlamına gelmektedir. Lido’da bulunan Haçlılar, Venedik’in temin etmeyi taahhüt ettiği gıda stoklarını da tüketmişlerdir. Sonuç olarak, tüm taraflar sonbahar ve kış mevsimini, başarısızlık ve mali kayıplarla dolu bir dönem olarak geçirmiştir (Nicolle, 2011: 44).

Enrico Dandolo ise Venediklilere, Haçlıların daha fazla ödeme yapamayacaklarını belirterek, antlaşmaya göre bütün paranın kendilerinde kalabileceğini ancak bu durumun utanç verici sonuçlar doğurabileceğini de ifade etmiş; Haçlı liderleriyle yeniden bir anlaşma yapma gerekliliğini vurgulamıştır. Macaristan Kralı’nın elindeki Zara’yı geri almak için Haçlılardan yardım istemeyi önermiş ve eğer kabul ederlerse, onlara borçları için vade tanınacağını belirtmiştir. Sonunda, ordunun dağılmasını dahi isteyenlerin itirazlarına rağmen, bu anlaşma sağlanmış ve onaylanmıştır (De Villehardouin, 2001: 50).

Liderler, Venedik’in Zara’ya yönelme önerisine kabul edilebilir bir karşı teklif sunma yeteneğinden yoksun kalmışlardır. Dalmaçya’nın önemli bir şehri olan Zara’nın zaptı durumunda, borçlarının iptalini veya önemli ölçüde azaltılmasını talep edebilecekken sadece ödeme erteleme talebiyle yetinmişlerdir. Bu başarısızlıkları, onları Venediklilerin kuklası haline getirerek, Zara’ya yönelmenin haçlı seferini korumanın tek yolu olarak sunulmasına yol açmıştır (Meschini, 2016: 33).

Bu vesileyle, Haçlıların Venediklilerin çıkarları doğrultusunda hareket etmek zorunda kaldıkları bir durum ortaya çıkmıştır. Venedikliler, Dalmaçya topraklarına büyük değer vermekteydiler, ancak yakın zamanda Macar Kralı’na ticari açıdan önemli bir şehir olan Zara’yı kaybetmişlerdir (Godfrey, 1976: 19).

Başlangıçta Haçlılar, Zara’nın bir Hristiyan şehri ve Macaristan Kralı’nın ise papa tarafından destekleniyor olmasından ötürü tereddüt içinde kalmışlardır (O’Neal, 2005: 103). Ancak Venedik için, gemi yapımı için gerekli malzeme Dalmaçya ormanlarından sağlanmasından dolayı Zara çok büyük bir önem arz etmekteydi (Demirkent, 1997: 171). Dalmaçya ormanlarından elde edilen bu üstün nitelikli meşenin, Venedik’teki gemi inşa

tesislerine ulaştırılması için bir liman olarak kullanılmaktaydı. Venediklilerin kendi İtalyan topraklarından yeterince odun elde etmeleri mümkün değildir. Bu nedenle Dalmaçya meşesi filo ve dolayısıyla Venedik'in zenginliği, gücü, ticareti ve denizcilik kontrolü için çok önemli olmuştur (Queller, 1977: 51).

1202 Eylül ayının bir pazar günü Venedik'teki San Marco Kilisesi'nde büyük bir tören düzenlenmiştir. Bu törende, Venedik Doçesi Enrico Dandolo, halk ve Haçlılar önünde yaptığı konuşmada, yaşlılığı ve hastalığına rağmen liderlik yapma isteğini dile getirmiştir. Dandolo'nun duygusal konuşması, dinleyicilerde derin bir etki yaratmış ve halk, onun liderliğini kabul etmiştir. Görme engeline rağmen cesaretiyle dikkat çeken Dandolo, Venediklilerin Haçlı seferine katılımını da sağlayarak, o güne kadar pek de kalabalık olmayan Haçlılar arasında önemli bir artış sağlamıştır (De Villehardouin, 2001: 50).

De Villehardouin, Dandolo'yu övgüyle anarak, “Ama mangal gibi bir yüreği vardı. Ah! Tehlikelerden sakınmak için diğer limanlara gidenler ona hiç benzemiyorlardı!” sözleriyle onun cesaretini ve kararlılığını ön plana çıkarmıştır. Bu övgü, yalnızca bir hayranlık ifadesi değil, aynı zamanda Dandolo'nun duruşunu, diğer limanlara giden liderlerden üstün gören eleştirel bir bakış açısıyla da desteklemektedir. (De Villehardouin, 2001: 50).

Zara'ya saldırı şartlarının kabul edilmesinin ardından, Venedik Doçesi Enrico Dandolo ve birçok önde gelen Venedikli, Dördüncü Haçlı Seferi'ne katılmaya karar vermiştir (Riley-Smith, 1987: 126). Hazırlıklar sürerken, Bizans İmparatoru II. Isaakios'un oğlu Aleksios, haçlı baronlarına bir heyet göndermiş, tahtın amcası tarafından gasp edilip ve babasının gözleri kör edilerek tahtı gasp ettiğini, kendisinin de hapisten kaçarak kayınbiraderi Philipp von Schwaben'e sığındığı aktarmış ve tahtın geri alınması konusunda yardım istemiştir (Madden, 1999: 105).

Genç Prens Aleksios, Papa'yı gaspçının sürgüne gönderilmesi gerektiği ve tahtın haklı olarak kendisine ait olduğu konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Ancak III. Innocentius, Philipp'e güvenmediği için III. Aleksios ile ittifak kurmayı tercih etmiştir. Papa, Aleksios'a gönderdiği 16 Kasım 1202 tarihli mektubunda genç Aleksios'u ve Hohenstaufen'in takipçilerini kilisenin birleşmesi yönünde daha kararlı adımlar atmaya ikna etmeye çalışarak, onların arzularının yarattığı tehlikenin altını çizmiştir. III. Innocentius, Konstantinopolis patriğinin Roma Kilisesi'ne boyun eğeceği umuduyla, Ortodoks bölünmesine bir son vermeye de çalışmıştır (Richard, 2022: 259).

Ekim 1202'nin başlarında, 60 kadirga da dahil olmak üzere 200'den fazla gemiden oluşan bir filo, Venedik'ten ayrılarak 10 Kasım'da Zara önlerine ulaşmıştır (Riley-Smith, 1987: 126).

Zara halkı, büyük filonun yaklaşmakta olduğunu fark ettiğinde derin bir korku ve panik içinde kalmıştır. Şehrin kapılarını kapatarak savunma pozisyonu almış ve silahlanma sürecine girişmişlerdir. Enrico Dandolo ordunun önde gelen liderlerine, şehrin kendisine ve halkına büyük zarar verdiğini ve bu yüzden intikam alınması için yardım çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıya olumlu yanıt veren baronlar ve yüksek rütbeliler, Duka'nın intikam arayışına destek vereceklerini belirtmişlerdir. (de Clari, 2000: 9).

Zara, Macaristan Kralı ve aynı zamanda haçı kabul etmiş Emerik'e sadakat ile bağlı Latin-Katolik bir şehir olmasından dolayı, Zara'ya yönelik öneri yalnızca Haçlı saflarında huzursuzluğa yol açmakla kalmamış, aynı zamanda Kilise'nin de tepkisini çekmiştir. Bu durum, Papa'nın Zara'ya saldıranları aforoz etmekle tehdit etmesine neden olmuştur (Nicolle, 2011: 45). Macar mülküne saldırırlarsa, hiç şüphesiz papa tarafından aforoz edilme ve kendi haçı ayrıcalıklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmışlardır (Queller, 1977: 53).

Zarahlılar ise kendilerine nefret güden Venediklilerden ve haçlı ordusunun saldırısından kurtulmak için, saldırı olması durumunda aforoz edileceklerine dair III. Innocentius'tan mektup almışlardır (de Clari, 2000: 9). Zara'nın liderlerinin teslim olmaya hazır oldukları bildirilmiştir, ancak ordu içindeki bazı kişiler Papa'nın uyarısının Haçlıları saldırmaktan caydıracağını düşünmekteydi. Zara sakinleri hem Hristiyan hem de Haçlı olduklarını göstermek için duvarlarının dışına haçlar asmışlardır (Nicolle, 2011: 48).

12 Kasım 1202 tarihinde olan bu olayda Zara liderlerinin teslim antlaşmasının yine haçlıların içerisinde ordunun dağılmasını isteyenlerden bazılarının, Zara heyetine haçlıların onlara saldırmayacağını, eğer Venedikliler ile savaşabilirlerse bu antlaşmaya gerek olmadığını Zara heyetine söyledikleri, bu yüzden antlaşmanın yarıda kaldığı aktarılmıştır. Bunun üzerine Enrico Dandolo ise, antlaşmanın haçlılar tarafından bozulduğunu bu sebeple haçlı ordusunun şehre saldırması gerektiğini haçlı liderlerine kabul ettirmiştir (De Villehardouin, 2001: 54, 55).

Zara'ya saldırmanın gerekliliğini kabul edenler arasında bile liderlerine ve Venediklilere karşı hayal kırıklığı ve memnuniyetsizlik yüksektir (Queller, 1977: 67). Şehir beş gün boyunca mancınık ve çakalosların şehir surlarını ve burçları dövmüş, deniz tarafında ise ordu gemilerin üzerinden merdivenlerle suralara ulaşmaya çalışmıştır. Bu beş günün ardından lağımclar bir kuleye yerleşerek altına lağım döşemeye başlamışlardır. Bunun ardından şehir düşmüş ve hemen ardından yağma başlamıştır (Demirkent, 1997: 172; De Villehardouin, 2001: 55).

Şehrin zaptından sonra, haçlıların ileri gelenleri ile Venedikliler bu durumdan dolayı aforoz edildiklerini ve afları için Roma'ya haberci gönderme gerekliliğini tartışmışlardır. Haçlılar ve Venediklilerin affedildiklerine ilişkin mektubu almak için Soissons piskoposu ile Robert de Bove görevlendirilmiştir (de Clari, 2000: 9).

Bu sırada genç Aleksios'un elçileri bir öneriyle gelirler, eğer Haçlılar genç prensin tahta geçmesine yardım etmeleri durumunda, kendisinin haçlılara 200.000 gümüş mark ödeme vaadinde bulunmuş, sefer için gerekli erzak ve 10.000 asker temin edeceğini, ayrıca Doğu Kilisesi'nin Batı Kilisesi'ne boyun eğeceğini garantisini vermiştir. Bu öneriler, Blois, Flanders, St. Pol kontları ve Boniface de Montferrat gibi Haçlı komutanları tarafından olumlu karşılanmıştır (Richard, 2022: 262; Brown, 1958: 75).

Ancak ordu içerisinde bu antlaşmaya karşı birçok fikir ayrılığı da bulunmaktadır. Din adamları arasında Citeaux tarikatından Vaux Manastırı başrahibi ve ona bağlı rahipler, antlaşmanın kabul edilmemesi, yapılacak bu işin Hristiyanlara karşı yapılacağından bir an önce Suriye'ye gitmeleri gerektiğini vaaz etmiştir. Bir başka tarafta Loos Manastırı başrahibi ve ona bağlı rahipler ise; bu antlaşmanın yapılması gerektiğini ve Tanrı adıyla ordu birliğinin bozulmaması gerektiğini vaaz etmişlerdir. Bütün bunlara rağmen antlaşma kabul edilmiştir (De Villehardouin, 2001: 57, 58).

Haçlı seferine katılan din adamları, Zara'ya yapılan saldırının ahlaki boyutu hakkında ciddi bir ayrışma yaşarken, kendi görüşünü destekleyecek dini argümanlar bulmakta zorlanmamışlardır. Ordu, Venediklilerin niyetleri konusunda bölünmüş durumdayken ve Prens Aleksios'un, tahta geçmesi karşılığında orduya destek teklif etmesi bu bölünmeyi daha da derinleştirmiştir (Noble, 2001: 406).

Dördüncü Haçlı Seferi sırasında, Venedik'teki uzun kalış ve Zara'ya yapılan sefer, esasen Venediklilerin kontrolü altında sürdürülmüştür; Frank liderleri, taahhütlerini yerine getiremedikleri için geçici olarak Venedik komününün çıkarlarını gözetmeyi kabul etmişlerdir. Zara'nın düşmesiyle birlikte, liderler filonun yönünü belirleme konusunda özgürlük kazanmış, bu değişim Aralık 1202'de Boniface de Montferrat'ın beklenmedik bir şekilde ortaya çıkması ve Philipp von Schwaben'nin elçilerinin gelmesiyle belirginleşmiştir. Genç Aleksios Angelos'un davasını üstlenme kararı, liderlik sorumluluğunu Dandolo'dan Boniface'a devretmiş ve Boniface, yoldan çıkmış Bizans prensi haçlı seferinde kaldığı sürece etkisini sürdürmeye devam etmiştir (Madden, 2007: 155).

Böylece Dördüncü Haçlı Seferi'nin başlangıç süreci, dini bir haçlılık idealinden uzaklaşıp, siyasi entrikalar, ekonomik çıkarlar ve bölgesel güç mücadeleleriyle şekillenen çok katmanlı bir kırılma sürecine evrilmiştir.

2.2. Konstantinopolis'in Zaptı ve Yağmalanması

Dördüncü Haçlı Seferi'nin en çarpıcı ve tartışmalı anı, kuşkusuz 1204 yılında Konstantinopolis'in Latinler tarafından ele geçirilmesidir. Bu olay, yalnızca Bizans

İmparatorluğu'nun tarihinde değil, aynı zamanda Hristiyanlık tarihinde de derin izler bırakan bir dönüm noktasıdır. Seferin başlangıcındaki Kudüs hedefi zamanla rafa kaldırılmış; ekonomik çıkarlar, siyasal hesaplar ve Venedik'in yönlendirici etkisiyle seferin rotası bambaşka bir yöne çevrilmiştir. Doğu Roma'nın kalbine yönelen bu sapma, Latin Batı ile Ortodoks Doğu arasındaki ilişkilerde telafisi zor bir kırılma yaratmış, kutsal amaçlarla başlayan seferin bir Hristiyan kenti yağmalamasıyla sonuçlanması büyük bir dini ve siyasi travmaya neden olmuştur.

Venedik'in bu sürece müdahil olması, seferin seyrini değiştirmiştir. Venedik'in Mısır ile olan ticari ilişkileri, bu tür bir seferin çıkarlarına ters düşmesine neden olmuştur. Buna karşın, Bizans'a karşı duyduğu nefretle bilinen Enrico Dandolo, Mısır yerine Konstantinopolis'e yönelik bir seferin Venedik için daha avantajlı olacağı görüşündeydi (Demirkent, 1997: 170).

Askerlerin çoğunun, Zara'da Hristiyanlarla savaşmaya ikna edildikleri göz önüne alındığında, Haçlı seferini kurtarmak için Bizans siyasetine karışmayı kabul etmiş olabilmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bizans imparatorundan Macaristan kralından daha fazla korkulmasına ve Konstantinopolis'in şüphesiz çok daha güçlü bir şehir olmasına rağmen, Boniface muhtemelen Bizans başkentinin bir saldırı olmadan alınabileceğine inanmaktaydı, çünkü halkın genç Aleksios'u meşru hükümdarları olarak kabul edeceklerini düşünmüştür (Queller, 1977: 69).

Nicol'e göre, Konstantinopolis'teki durumu yalnızca Venedikliler doğru şekilde değerlendirebiliyordu. Enrico Dandolo, ajanları sayesinde kentten sürekli bilgi alıyordu. Yakın geçmişte, Bizans İmparatoru III. Aleksios'un Pisalılar ve Cenevizlilere Venediklilerden daha fazla imtiyaz tanımış olması, Dandolo'nun ona güvenmemesine yol açmıştı. Ayrıca Bizanslılara karşı kişisel nedenlere dayanan bir hoşnutsuzluğu da vardı. Üstelik, Bizans'ın Venedik'e yüklü miktarda borcu bulunuyordu. Dandolo, Aleksios Angelos'un haçlılara verdiği sözleri yerine getiremeyeceğini başından beri biliyor olmalıydı. (Nicol, 2000: 127).

Haçlıların bir kısmı Konstantinopolis'e saldırı fikrine, yine bunun Hristiyanlara karşı bir saldırı olacak olması sebebiyle karşı çıkmışlardı. Oysaki Haçlılar Kutsal Topraklara'a gitmek istemekteydiler. Ancak Boniface ve Enrico Dandolo kutsal toprakları elde etmenin tek yolunun önce bu teklifi kabul edip sonra Mısır'a gitmek olduğunda ısrar etmişlerdir (Demirkent, 1997: 172).

Bütün bunlara rağmen, 24 Mayıs'ta haçlı ordusunu taşıyan filo Konstantinopolis'e doğru yola çıkmıştır. Görkemli ve etkileyici olan haçlı filosu, Hristiyan topraklarına doğru ilerliyordu. Bu sırada, Roma'da bulunan Papa III. Innocentius, elçisi Kardinal Capuano'dan haçlıların Konstantinopolis'e doğru gittiğini öğrenmiştir. 21 Nisan'da Papa, haçlıların genç

Aleksios'a yardım etmeyi kabul etmelerinden dolayı duyduğu öfkeyi Capuano'ya yazdığı bir mektupta dile getirmiştir (Madden, 1999: 101).

Bütün bu hadiseler gerçekleşirken, III. Aleksios ise korkularından Papa III. Innocentius'a bahsetmiştir. Papa ona iyi niyetli olduğuna dair garanti vererek Bizans toprağına basılmasını yasakladığını söylemiştir. Yine de Venedik filosu 23 Haziran'da Üsküdar açıklarında demir atmış ve Haçlılar, Boğazın Asya yakasından karaya çıkmışlardır (Richard, 2022: 263).

Haçlılar, genç prens Aleksios ile Konstantinopolis surlarının önünde belirdiklerinde, şehrin hak sahibi varisine kapılarını açacağını varsaymışlardır. 24 Haziran 1203'te karşılaştıkları düşmanlık, beklenmedik bir şaşkınlık yaratmıştır. Prens, şehrin surlarının önünde sergilendiğinde alay konusu olmuştur. Haçlı seferi liderleri ise, hüküm süren imparator III. Aleksios tarafından kendilerine yapılan yemek ve para tekliflerini reddetmişlerdir. Haçlılar önce Galata'da karaya çıkarak Haliç'e girişi kapayan zinciri parçalamış ve gemilerini Haliç'e sokmuşlardır. İmparator III. Aleksios ise Haçlıların gelişine karşı ciddi bir önlem almamıştır (Angold, 2003: 93; Demirkent, 1997: 173).

Genç Aleksios, baronlara ordunun başında bulunmasının Konstantinopolis halkını ayaklandıracağına dair güvence vermiştir, ancak Dandolo, şehirdeki durumu ve III. Aleksios s'un ajanlarının halk arasında yaydığı genç Prens'in Ortodoks Kilisesi'nin Roma önünde secde edeceği haberini dikkate alarak bu duruma temkinli yaklaşmıştır. Baronlar, büyük bir şehre saldırma isteksizliği nedeniyle, Dandolo'nun halk desteği konusunda yanılmış olabileceğini kabul etmekte zorlanmışlardır ve dokuz gün boyunca durumu gözlemişlerdir (Madden, 2007: 158).

III. Aleksios, karaya çıkışı engellemek için büyük bir güç toplamış olsa da Venedik öncü kuvvetinin ateş açmasıyla geri çekilmek zorunda kalmıştır. Dandolo, Galata Kulesi'ni kuşatmak için hem denizden hem de karadan saldırı düzenleyerek kuleyi ele geçirdikten sonra Venedik filosunun limana girmesini sağlamış ve böylece filosu Haliç'te güvenli bir şekilde koruma altına alınmıştır. Bazı Haçlılar Galata'da karaya çıkarak istila etmişlerdir. Sonra eş zamanlı bir deniz ve kara saldırısı başlamıştır. 17 Temmuz 1203'te demirli birkaç Bizans gemisiyle birlikte Venedikliler birçok kuleyi ele geçirmiştir. Aynı gece III. Aleksios bu olaylardan sonra tahtı, karısını ve varisini şehirde bırakıp, yanında altın ve değerli taşlar ile kaçmıştır. Bazı devlet adamları da II. Isaakios'u zindandan çıkarıp tahta geçirmişlerdir (Richard, 2022: 264; Madden: 2007: 160, 162).

Geoffroy De Villehardouin tahta geçirilen II. Isaakios'a oğlu ile yaptıkları antlaşmayı hatırlatmıştır. Bunun üzerine Isaakios zor da olsa bu antlaşmayı kabul etmiştir. Bunun haberini

alan haçlı ordusu, artık gereken erzak ve parayı bulduklarını ümit ederek eğlence dahi tertip etmişlerdir. 1 Ağustos 1203'te Genç Prens Aleksios ise Ayasofya'daki bir törenle IV. Aleksios ünvanını alarak eş-imparator ilan edilmiştir (Demirkent, 1997: 173).

IV. Aleksios, artık yaptığı antlaşmanın şartlarını asla yerine getiremeyeceği gerçeğini kabullenmeye başlamıştır. Haçlılar sürekli olarak paralarını talep etmişlerdir, yine de zaman zaman kendilerine küçük miktarlarda ödemeler de yapılmıştır. Ancak borcun tümünü, neredeyse iflas etmenin eşiğinde olan Bizans'ın hazinesinde bulmak mümkün değildir (Nicol, 2000: 132).

IV. Aleksios sık sık haçlı kamplarına ziyaretler düzenlemiştir. Bu ziyaretler esnasında Haçlı liderleri ve Enrico Dandolo'ya, haçlılar ve Venedikliler arasında yapılan antlaşmanın 29 Eylül 1203'e kadar geçerli olduğunu, ancak kendisinin böyle bir parayı hazır edemeyeceğini belirtmiştir. Bir diğer önemli konu ise, eğer haçlı ordusunun Aleksios'u bırakıp gitmeleri halinde, siyasi gücünü kaybedeceğini ve hatta öldürüleceğini ifade etmiştir. Bu sebeple Mart ayına kadar beklemelerini, siyasi ve ekonomik gücünü ancak bu zamana kadar elde edeceğini ve vaat ettiği asker ve gemileri o tarihte temin edebileceğini söylemiştir (De Villehardouin, 2001: 81).

Bu ertelemenin ardından şehirde karışıklıklar meydana gelmiştir. Ağustos'ta, Aleksios ve Boniface, Bulgarlar'a karşı sefer yaparken ve kaçak Aleksios'u ararlarken, Konstantinopolis'teki Latin semtlerine Bizanslılardan oluşan bir grup saldırıda bulunmuştur. Bu grup, Cenevizliler'e, Pisalılar'a ve Venedikliler'e ait dükkanları, depoları ve kiliseleri ateşe vermiştir (Nicol, 2000: 132). Birçok haçlı Konstantinopolis'te çevreye zarar vermeye çalışmıştır. Haçlılar bir medreseyi ateşe vermişlerdir. Çıkartılan bu yangın sonucunda şehrin önemli bir bölümü yok olmuştur (Richard, 2022: 264).

Bunun üzerine haçlı ordusu tekrardan bir çıkmazın içine sürüklenmiştir. Haçlıların aralarında, öylece çekip gitmek isteyenler de olmuştur. Fakat bir kez daha Venediklilerin onayı olmaksızın hiçbir şey yapamaz hale gelmişlerdir, çünkü borç halen ödenmemiştir. Enrico Dandolo da İmparator'un huzursuzluğunu iyice körükleyerek durumdan yararlanmaya karar vermiştir. Bu sebeple 1203'ün sonlarına doğru, Haçlılar bir heyetle İmparator'a ultimatoma vermişlerdir (Demirkent, 1997: 173).

Heyet, IV. Aleksios'un verilen taahhütlerin yerine getirilmesi ya da haçlıların artık ona hizmet etmeyeceğini ve aralarında bir savaşın olabileceğini belirtmişlerdir. Bu öylesine ciddi bir durumdur ki, Enrico Dandolo görüşmek üzere saraya gitmiş ve Bizans İmparatorunu kendi sarayında açıkça tehdit etmiştir. IV. Aleksios ise ödeme yapmayı reddetmiştir (Angold, 2003: 96).

Yalnız Bizanslılarla Latinler arasında savaşın değil, kendilerini bu çıkmaza sokan İmparator'a karşı Bizanslıların da ayaklanmalarının yolu açılmıştır (Nicol, 2000: 133).

Bu ziyaretin ardından halk Ayasofya'ya koşarak imparatorun tahttan indirilmesini istemişlerdir. Genç imparator IV. Aleksios en güvendiği danışmanı Aleksios Murtzuphlos tarafından yakalanıp hapse atılmıştır. Ardından Murtzuphlos Ocak 1204'te Ayasofya'da taç giyerek imparator olmuştur. İmparator Isaakios ise oğlunu koruması gereken kişi tarafından hapsedildiğini ve tahtın ele geçirildiğini öğrenince çok geçmeden hastalanıp ölmüştür. IV. Aleksios hapishanede iken Murtzuphlos tarafından birkaç kez zehirlenmiş ancak hayatta kalmıştır; bunun üzerine Murtzuphlos tarafından boğulmuştur (Demirkent, 1997: 176; De Villehardouin, 2001: 87).

Murtzuphlos haçlı liderlerine kendisinin imparator olduğunu ve sekiz gün içerisinde eğer topraklarını terk etmezler ise hepsini öldüreceğini tebliğ etmiştir. Haçlı liderleri de kendilerinin başa geçirdikleri III. Aleksios'un öldürülmesinin intikamını almadan ve antlaşma ile borçlu olunan paranın temin edilmeden kuşatmayı kaldırmayı reddetmişlerdir. Konstantinopolis'in tekrardan zapt edileceğini öğrenen Murtzuphlos ise şehir surlarını kulelerini güçlendirmiş ve buralarda birçok önlem aldırılmıştır (de Clari, 2000: 28).

Haçlılar Mart 1204'te, işgal etmeyi düşündükleri kentin ve imparatorluğun yönetimi için bir antlaşma yapmaya karar vermişlerdir. Bu antlaşma, Venedikliler ile Haçlılar arasında gerçekleştirilmiş, Venediklileri temsil eden Enrico Dandolo, Haçlıları ise Montferratlı Boniface, Flandres'lı Baudouin ve iki Fransız şövalye temsil etmiştir. Antlaşma, elde edilecek ganimetlerin paylaşım şekli, yeni bir imparatorun kim olacağı ve eyaletlerin nasıl bölüneceği gibi meseleleri içermektedir. Öncelikle, Venediklilerin ilk ödemeyi alacakları belirlenmiştir. Bu nedenle, ganimeti ilk seçecek kişinin Enrico Dandolo olması ve bunun dörtte üçünü almasına izin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Latin bir imparatorun seçimi, altı Frank ve altı Venedikli'den oluşan bir komite tarafından yapılacağı kararlaştırılmıştır (Nicol, 2000: 134).

1204 Mart ayında yapılan bu antlaşma toplamda beş ana konuyu ele almıştır. Fransız liderler, Haçlılar ile Venedikliler ve Enrico Dandolo'yu bağlayan bu antlaşma, Latin İmparatoru'nun seçimi, imparatorluğun siyasi rejimi, askeri örgütlenmesi, toprakların bölünmesi ve Konstantinopolis latin patriğinin ve diğer dini kurumların seçilmesini içermektedir (Jacoby ve Abulafia, 1999: 525).

Böylelikle Mart ayı boyunca Haçlılar ve Venedikliler elde edilecek ganimeti aralarında nasıl bölüşeceklerini konuşmuşlardır. Din adamları askerlere bu yolda ölenlerin, sanki Haçlı Seferi'ni tamamlamış gibi Papa'nın affından yararlanacağını söylemişlerdir (Demirkent, 1997:

176, 177). Bu antlaşmaya uymayanların aforoz edileceği belirtilmiştir (De Villehardouin, 2001: 91).

Mart sonuna gelindiğinde, saldırı için her şey hazırlanmıştır. Ana hücumun, Haliç hattı boyunca uzanan deniz surlarına yöneltilmesi kararlaştırılmıştır. İlk girişim, 9 Nisan’da şafakta yapılmıştır (Nicol, 2000: 135).

Filo, 9 Nisan 1204’te saldırıya geçmiş ve püskürtülmüştür. 11 Nisan Pazar günü tüm katılımcıların vaazda bulunmaları istenmiştir. 12 Nisan Pazartesi günü bir sonraki saldırının yapılması kararlaştırılmıştır. Bu saldırıda bir öncekinde yapılmış olanın aksine burçlara ikişer geminin saldırması gerektiğine ve böylelikle savunulmasının zorlaştırılması kararlaştırılmıştır. Pazartesi günü öğle saatlerinde iki kule ele geçirilmiş ve bir grup savaşçı surlarda delik açabilmiştir. V. Aleksios cesur bir direniş gösterse de burçlara merdivenlerle çıkanlar burçtakileri bozguna uğratmışlardır. Kargaşanın ortasında çatışma ve yangın başlamıştır. Korkan birçok soylu ve kentli alelacele şehri terk etmiştir (Richard, 2022: 265; De Villehardouin, 2001: 92).

Bizanslılarla aralarına bir engel oluşturmak amacıyla, 12-13 Nisan gecesi, özellikle Montferratlı Boniface’ın askerleri olan Haçlılar ve Altınkapı yönünden yaklaşan Bizans İmparatoru V. Aleksios, bir yangın çıkarmıştır (Eyice, 2021: 84).

13 Nisan’da hala yanmakta olan bu üçüncü yangın ile, Haçlıların gelişinden beri Konstantinopolis’te Fransa’nın üç büyük kentindekinden daha çok evi zaten yok etmiş durumdaydı (Nicol, 2000: 136).

Haçlı ordusu kutsal mabetlere de saldırmıştır. Kutsal yerlerde canlarını korumak adına sığınmaya çalışan halkı yerlerinden etmişlerdir, halkın içerisinde bir Venedikli tüccar, Niketas Choniates’in anlatımlarına göre silah kuşanıp kendisini Venedikli bir yağmacı olarak göstermeye çalışmış ve evini böylelikle korumaya dahi çalışmıştır. Fransızlarla bu denli bir rekabete giremeyeceğinden Venedikli bu tüccar Niketas’a erkeklerin zincirlere vurulmasında ve kadınların ise tecavüze uğramaması için şehri terk etmelerini istemiştir (Choniates, 1984: 323).

Champagne Mareşali Geoffroy de Villehardouin, Boniface de Montferrat’a verilen Bukoleon Sarayı ve Kont Baudouin de Flandre’nin kardeşi Henri’ye Blakherna Sarayı da dahil olmak üzere başta bu saraylardan elde edilen ganimetin ve şehre dağılan ordunun yağmaladıklarının dünyada o zamana dek rastlanmamış zenginlikte olduğunu aktarmaktadır (De Villehardouin, 2001: 94). Enrico Dandolo ise muhtemelen Ayasofya yakınlarında görkemli bir patriklik konağında ikamet etmiştir (Madden, 2007: 174).

Konstantinopolis'in dokuz yüzyıldır barındırdığı Antik çağın hazineleri olan anıtlar yıkılmış, yağmalanmış ya da eritilmiştir. Üç gün süren bu yağmalamalarda, kadınlara tecavüz edilmiş, erkekler ve çocuklar öldürülmüş; çalabilecekleri her şeyi çalmış, alamadıkları şeyleri de tahrip etmişlerdir (Nicol, 2000:136; Paine, 2011:72).

Çalınan önemli kutsal emanetlerden bazıları; İsa'nın kanından bir damla, Kutsal Haç'ın bir parçası, Aziz Yakub'un kolu, Aziz Kosmas'ın ayağı, Aziz Laurentius'un bir dişi ve 28 erkek ve 8 kadına ait kutsal eşyalar kiliselerden soyulmuştur (Demirkent, 1997: 177).

Üç gün sonra, yağmaya ve yıkıma son verilmesi çağrısı yapılmış ve ele geçirilenler üç kilisede toplanmıştır (Nicol, 2000: 137). 13 Nisan 1204, ikinci kuşatmanın beşinci gününün ardından, Haçlılar ve Venedikliler tarafından Konstantinopolis sonunda zaptedilmiştir (Wolff, 1969: 187).

Şehrin düşüşünün ardından Haçlı ordusu, yerel halkın evlerine el koymuş ve evlerde buldukları değerli eşyaları sistemli biçimde yağmalamıştır. Ev sahipleri, sakladıkları hazinelerin yerini açıklamaya zorlanmış, bu amaçla şiddet uygulanmış ve ölümle tehdit edilmişlerdir. Yağmalanan eşyalar daha sonra toplanarak bir araya getirilmiş ve sergilenmiştir. (Choniates, 1984: 323).

Papa'nın ganimetleri çalanları aforoz edeceği tehdidine rağmen yine de birçok kişi ele geçirilen ganimetleri kendileri için çalmışlardır. Yapılan bu hırsızların bazıları asılarak cezalandırılmış, ancak neredeyse herkesin bu yağmalamaya dahil olduğundan bu sayının ne olduğunu kesin olarak bilinmemektedir. Buna rağmen, toplanan ganimet Venediklilerin payı hariç, 400 bin mark gümüş ve 10 bin binek hayvanı olmuştur (De Villehardouin, 2001: 95, 96).

Ordu komutanı olan Boniface de Montferrat, imparator olarak seçilmesini bekleyerek Boukoleon İmparatorluk Sarayı'nı işgal etmiştir ki bu saray, anlaşma gereği başarılı aday için ayrılmıştır. Ancak, Enrico Dandolo'nun etkisiyle oluşan kamuoyu baskısı sonucunda sarayı terk etmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır (Wolff, 1969: 188).

Ancak Boniface, on iki kişilik komisyonda yer alacak altı Haçlı seçmeni belirlemekte zorlanmış ve sonuçta Haçlılar, sadece üçü Boniface'ı destekleyen altı kilise mensubunu seçmiştir. Bu durum, Boniface'ın kaderini belirlemiştir çünkü Venedikliler tarafından seçilen altı sivil seçmen, ona karşı oybirliğiyle muhalefet etmiştir; Enrico Dandolo, Cenevizlilerin eski bir müttefikinin seçilmesine izin vermeyi düşünmüyordur (Wolff, 1976: 189).

Enrico Dandolo yaşlılığı ve kör olması nedeniyle imparatorluk seçim listesinden çıkartılmıştır. Ancak seçimleri Boniface'ın kazanmaması Venedik açısından çok mühim bir meseledir. Çünkü Boniface, Venedikle sınır komşusu olan ve Roma'ya çok kolay bir şekilde yelken açabilecek Lombardiya'dan gelmektedir. Bu Venediklilerin için büyük bir tehdit

demektir; bu yüzden kendisine büyük saygı gösteren ve kendisini baba olarak gören Baldwin üzerinde seçimleri manipüle etmiştir. Venediklilerin ve Fransızların oyları ile Baldwin, devlet işlerinde bir tecrübesi olmamasına rağmen, Latin İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı olarak seçilmesinde büyük bir rol oynamıştır (Choniates, 1984: 328).

Venedikliler ve Haçlılardan oluşan bu grup tarafından, 9 mayısta imparator seçilen Baudouin de Flandre, mor çizmeler giyerek Bizans seremonilerini benimsemiştir. Ancak, imparatorluğun yapısını tamamen feodal bir düzende organize ederek, silah arkadaşlarına Mart 1204 Antlaşması'nda belirlenen toprakları dağıtmıştır (Richard, 2022: 267).

Mayıs'ın ikinci haftasında, Boniface de Montferrat'ın şaşkınlığı ve öfkesi içerisinde, 16 Mayıs'ta Flandre Kontu Baldwin taç giyerek Latin İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı olarak seçilmiştir (Nicolle, 2011: 86).

Venedik Konstantinopolis'te güçlü birini istemediğinden, Alman kralı Philipp von Swaben veya Boniface de Montferrat tahta geçememiştir (Demirkent, 1997: 179).

2.3. Latin İmparatorluğu'nun Kurulması

Dördüncü Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis zaferiyle sonuçlanması, sadece bir kent işgali değil, yeni bir siyasi düzenin de başlangıcı olmuştur. Hristiyan Batı'nın Doğu Roma'nın merkezi üzerinde kurduğu bu yeni egemenlik, Haçlı Seferleri tarihinde dinî ideallerin nasıl siyasi hırslara evrildiğinin en açık örneğidir. Bizans İmparatorluğu'nun kalbine yerleşen bu yeni yapı, Batı Avrupa'nın siyasi çıkarlarını doğrudan temsil eden Latin İmparatorluğu adıyla örgütlenmiştir. Latin İmparatorluğu, Doğu ile Batı Hristiyan dünyaları arasında derinleşen ayrılığı kurumsallaştırmış, aynı zamanda Doğu Akdeniz'deki güç dengelerini de kökten değiştirmiştir.

Latin İmparatorluğu'nun kuruluşu, Haçlı Seferleri'nin dinî amaçlarının ötesine geçerek, Avrupa'nın siyasi hırslarının ve rekabetlerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Konstantinopolis'in zaptı, Haçlıların Orta Doğu'daki hedeflerinden saparak, doğrudan Bizans'ın başkentini ele geçirmeleriyle sonuçlanmıştır. Haçlılar, Konstantinopolis'te Latin İmparatorluğu adıyla 57 yıl sürecek bir hakimiyet kurmuşlardır (Demirkent, 1997: 179).

I. Baldwin'in taç giymesiyle sonuçlanan Dördüncü Haçlı Seferi, sadece Bizans İmparatorluğu'nun yıkımıyla sınırlı kalmayıp, uzun süren savaşlar ve kısa ömürlü barış dönemleri boyunca, seferin birçok önde gelen temsilcisi için trajik sonlarla neticelenmiştir. 1204 Nisanı'ndaki kuşatma ve yağmanın etkisi, yalnızca Bizans çevresindeki halkları değil, papalık otoritesinden Haçlı Devletleri'ne, Batı Avrupa'daki haçlıların ailelerinden İtalyan ticaret şehirlerine ve Müslüman dünyaya kadar geniş bir coğrafyada siyasi ve dini dengeleri

sarsmış, daha önce öngörülmemiş bir güç haritasının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Phillips, 2011: 281).

Kentin düşmesi ve ganimetlerin paylaşılmasının ardından, gözler Latin İmparatorluğu'nun ilk hükümdarının kim olacağına çevrilmiştir. Orduya komuta eden Boniface de Montferrat, doğal aday olarak imparatorluğu üstlenmeyi beklemekteydi. Hatta Boukoleon Sarayı'nı işgal ederek bu beklentisini fiilen ilan etmiş; ancak kamuoyu baskısıyla, özellikle de Venedik doğesinin müdahalesi sonucu sarayı terk etmeye razı olmuştur. Boniface'ın imparatorluk iddiasını güçlendirmek için İmparator II. İsaakios Angelos'un dul eşi ve Macar Kralı Emeric'in kız kardeşi olan Margaret (veya Maria) ile evliliği de bu süreçte dikkat çekmiştir. Fakat kurulan seçici kurulda üstünlük kuramamış; haçlıların belirlediği altı din adamının yalnızca üçü onu desteklemiştir. Buna karşılık, Venedikliler tarafından belirlenen altı laik üyenin tamamı Boniface'a muhalefet etmiş, bu da onun imparatorluk şansını sona erdirmiştir. Özellikle Venedik doğesi, eski Cenovalı müttefiklerin etkisini taşıyan bir adayın imparator seçilmesine kesinlikle karşıydı (Wolff, 1969: 187–189).

Bu siyasi denge içinde, Franklar ve Venediklilerden oluşan on iki kişilik bir kurul tarafından Baudouin imparator olarak seçilmiştir. Yapılan antlaşmaya göre, seçimde başarısız olan adaya, Bizans Yarımadası ve Anadolu'dan topraklar verilecekti. Bu düzenleme, seferin başındaki liderler tarafından, iç çatışmayı önlemek ve kıskançlıkları bastırmak amacıyla planlanmıştı. Ancak bu formül dahi yeterli olmadı; Boniface, kendisine tahsis edilen bölgeyi reddederek kardeşine ait olan topraklar nedeniyle Selanik'in kendisine verilmesini talep etti. Bu talepte, aynı zamanda Selanik'te hüküm süren kayınpederi Macar Kralı ile olan akrabalık ilişkilerinin de etkisi vardı. Dandolo ise siyasi ağırlığını patriklik makamına kendi adamını atayarak ortaya koymakla yetinmiştir. Sonuç olarak, Boniface'a Selanik'te bağımsız bir krallık kurma hakkı verilerek sorun geçici olarak çözülmüş, Baldwin ise Konstantinopolis ve Anadolu'daki Latin hakimiyetini devam ettirmiştir (Kılıç, 2003: 17).

1204-1205 yılları arasında imparator olarak seçilen Flandreli Baudouin (I. Baldwin), literatürde *Partitio Romaniae* ya da tam Latince adıyla *Partitio Terrarum Imperii Romaniae* olarak geçen antlaşmayla, Anadolu topraklarının tamamını, Ege adalarının büyük bir kısmını ve Trakya'da Tzurulon (Çorlu) ile Agathopolis (Ahtopol) arasındaki bölgeyi hâkimiyeti altına almıştır. İmparatorluk yarışını kaybeden Montferratlı Boniface ise Thessaloniki (Selanik) Krallığı'nı kurmuş, krallığının sınırları Doğu Makedonya'daki Hebrus'tan (Vardar Nehri) Axios'a (Meriç Nehri) kadar uzanmıştır. Pindos Dağları'nın doğusunda kalan tüm Bizans anakarası diğer Haçlı kontlarına ayrılmıştır. Venediklilerin kontrolündeki şehirler ise çok daha karmaşıktı. Trakya'da Venedik Cumhuriyeti, Herakleia (Marmara Ereğlisi) ile Gallipoli

(Gelibolu) arasında kalan ve Adrianopolis'i (Edirne) de içine alan bölgeyi yönetmekteydi. Ayrıca, Adriyatik kıyısındaki Dyrrachion'dan (Draç) Naupaktos'a (İnebahtı Körfezi) kadar olan bölgeler ile bu kıyıların açıklarındaki İyon Adaları da Venedik egemenliği altındaydı. Ek olarak, Venedik, Mora (Peloponnesos) Yarımadası'ndaki Modon'un yanı sıra Ege Denizi'ndeki pek çok küçük yerleşim biriminin de sahibiydi (Özdemir, 2023; 618, 619).

1204 yılında gerçekleşen anlaşmalar neticesinde Venedikliler, Konstantinopolis'in üçte ikisini elde etmişlerdir. Bu kazanımın hemen ardından Ayasofya'nın bulunduğu bölgeyi işgal ederek, Thomas Morosini adlı bir Venedikliyi patriklik makamına getirmişlerdir (Demirkent, 1997: 180). Aynı yıl içinde İmparator Baldwin'in taç giyme töreninden sonra, Doçe Enrico Dandolo, Venedik kilisesinden gelen bazı din adamlarını katedral kanonu olarak atamış ve yeni Latin patriğinin seçimini onlara bırakmıştır (Madden, 2018: 60). 1204'te yapılan antlaşmaların ardından, yeni kurulan Latin devletinin anayasası iki yıl içerisinde tamamlanmıştır. Dandolo'nun 1205 yılındaki ölümünün ardından, Konstantinopolis'teki Venedikliler Marino Zeno'yu podesta ilan etmiş; Zeno da Venedik yönetim modelini temel alarak mülk devrini yasaklayan bir idare kurmuştur (Wolff, 1969: 193). Bu süreçte Venedik, Bizans İmparatorluğu'nun batı kıyılarının tamamını ve Boniface'ın devrettiği Girit, Eğriboz ile Trakya'nın bir kısmını doğrudan kendi hâkimiyetine almıştır. Yeni feodal yapının oluşturulmasında bazı sorunlarla karşılaşılırken, Marco Sanudo adında bir Venedikli, Ege takımadalarında bir dükalık kurmuş ve bu yapıyı doğrudan Venedik'e değil, Latin İmparatorluğu'na bağlamayı tercih etmiştir (Richard, 2022: 267). Girit Adası için ise Dandolo, Boniface'a yalnızca unvan hakkı karşılığında bin mark ödemiştir; zira Bizans İmparatorluğu'na ait diğer bölgeler gibi Girit'in de henüz zaptedilmesi gerekmektedir. Eylül 1204'te, ilgili taraflar imparatorluğun eyaletlerinin paylaşımıyla meşgul olmaya başlamışlardır (Nicol, 2000: 141).

Venedikliler, bu anlaşmadan bir kez daha en çok fayda sağlayan taraf olmuşlardır. Konstantinopolis şehri bizzat Venediklilere başka bir pay daha sunmuştur. Şehrin sekizde üçü onlara verilmiştir. Sonuç olarak, Venedik Doçesi imparatorluğun dörtte biri üzerinde kontrol sahibi olmuştur. Önde gelen bir deniz cumhuriyeti olan Venedik, kendi topraklarından Konstantinopolis'e kadar uzanan deniz yolunun güvenliğini başarıyla sağlamıştı (Ulutaş, 2023: 76).

Boniface Girit karşılığında ise Venedik'ten Selanik'i almıştır. I. Baldwin'in vassalı olmasına rağmen 1204'te Trakya'dan Mora Yarımadası'ndaki Korint bölgesine kadar uzanan bağımsız bir krallık kurmuştur. 1205 yılında Eğriboz ilk olarak bir Fransız şövalyesine, şövalyenin ölümü ardından, üç Veronesse lorduna verilmiştir. Boniface aynı zamanda Attika ve

Boeotia'da hükümdarlığı altındaki Fransız ve İtalyan şövalyelere birkaç küçük lordluk da vermiştir (Jacoby ve Abulafia, 1999: 528).

4 Eylül 1207'de Bulgarlar, Mosynopolis adlı küçük Trakya kasabası yakınlarında Selanik Kralı Montferratlı Boniface'ı yenip öldürmüştür ve burası daha sonra terkedilmiştir. Dördüncü Haçlı Seferi'nden uzun vadeli fayda sağlayan tek Batılı güç Venedik olmuştur. Enrico Dandolo, Konstantinopolis'ten elde edilen büyük ganimetten pay almanın yanı sıra, ele geçirilen toprakların Venedik'e düşen kısmını da stratejik olarak seçmiştir (Nicolle, 2011: 88).

1224'te Selanik ise Epir despotunun eline geçmek üzereydi ve Guillaume de Montferrat, III. Honorius'tan yardım istemiştir. Honorius, Boniface de Montferrat'ın oğlu genç Demetrius'u kurtarmaya gidecek olanlara Haçlı endüljansı tanımıştır. Ancak Haçlı Seferi çağrısı yalnızca markiliğe komşu bölgelerde yapıldığından, Selanik, bir sefer organize edilemeden düşmüştür (Richard, 2022: 269).

Bizans İmparatorluğu'nun gücü, Anadolu ve Batı Trakya'da uzun zaman önce zayıflamıştı ve yönetim artık yerel aristokratlar tarafından yürütülmekteydi. Konstantinopolis'ten kaçan birçok Bizanslı, Batı Trakya ve Anadolu'daki Bizans şehirlerine sığınmıştı. Latinler, daha önce hiç görmedikleri toprakları ele geçirmek üzere yola çıktıklarında, Anadolu'da Nikaia (İznik), Prousa (Bursa) ve Philadelphia (Alaşehir) gibi iyi savunulan şehirlerle karşılaşmışlardır. Bizans toprakları, Anadolu'ya kıyasla daha kolay ele geçirilebilir olmasına rağmen, Pindos Dağları'nın ardında yer alan ve Bizans direnişinin merkezi konumundaki Epiros ve Akarnania bölgeleri, Latin istilalarına karşı mücadelenin odak noktası hâline gelmiştir. Venedikliler ve Haçlılar bu bölgelerde uzun süren bir savaşa girmek yerine I. Mikhael Angelos ile bir anlaşma yapmak zorunda kalmışlardır. Bu anlaşma, antlaşmada adı geçen bazı Bizans şehirlerinin Latinler ve Venedikliler tarafından ele geçirilmesini engellemiştir. Bu batı bölgeleri dışında kalan Bizans toprakları ise Latin lordları arasında paylaştırılmıştır. Burgonyalı bir şövalye olan Otto de la Roche, Thebai ve Atina şehirlerini almıştır. Dördüncü Haçlı Seferi'nin ünlü tarihçisinin yeğeni olan Geoffroy de Villehardouin ise Mora (Peloponnesos) bölgesini almıştır. Kurulan bu prensliklerin çoğu zamanla bağımsız devletlere dönüşmüş ve uzun süre hüküm sürmüştür (Kılıç, 2003: 18, 19).

Girit meselesi Venedikliler kadar Cenovalılar için de büyük bir öneme sahipti. Cenovalı Malta Kontu Enrico Pescatore 1205 senesinde bu mücadele için adanın hâkimiyetini bir yıl içerisinde elde etmiştir. 1207 senesinde adanın bir kısmına sahip olmayı başaran Venedikliler ile giriştiği mücadelelerin sonucunda 1212 senesinde yapılan bir antlaşma ile adanın hâkimiyetinden vazgeçmek zorunda kalmıştır (Özdemir, 2023: 621).

Ekim 1204'te Latin İmparatorluğu'nun kurulmasının ardından Bizans topraklarının kapsamlı şekilde bölünmesini öngören ikinci büyük bir antlaşma yapılmıştır. Bu paylaşım, 12 Venedikli ve 12 Venedik dışı Haçlıdan oluşan 24 kişilik bir komisyon tarafından düzenlenmiştir. Yeni plana göre Bizans İmparatorluğu üç ana paya ayrılmıştı: Latin imparatoruna yaklaşık dördte bir, Venediklilere ve Venedik dışı Haçlılara ise üçte üç oranında olmak üzere eşit paylar düşmüştü. Her pay daha sonra başkente yakın ve uzak bölgeler olarak ikiye ayrılmıştı. İmparator, Konstantinopolis'i de içeren doğu Trakya'nın küçük bir üçgen şeklindeki bölgesini almıştır. Bu bölge, kuzeyde Agathopolis'e kadar Karadeniz kıyısını ve batıda Herakleia'ya kadar Marmara kıyılarını kapsıyordu. Venedikliler, Marmara kıyısının Herakleia'dan Gelibolu Yarımadası'na kadar olan kısmını ve iç kesimlerde Edirne'yi içine alan geniş bir şeridi almışlardı. Venedik dışı Haçlılar ise Gelibolu Yarımadası'nın ucunu, Marmara'dan Edirne'ye kadar uzanan Venedik koridorunun her iki yanındaki Trakya topraklarını ve güneyde Ege kıyısı boyunca Selanik Krallığı sınırına kadar olan bölgeleri ele geçirmişlerdi. Ayrıca kuzeyde, imparatorluk ile Venedik toprakları arasında küçük bir ara bölgeye de sahip olmuşlardı.

Bu şekilde, neredeyse keyfi biçimde paylaştırılan toprakların çoğu henüz ele geçirilmemişti. Latinler bu konuda oldukça cüretkâr davranmışlardır. 1204 Mart ve Ekim antlaşmalarıyla temelleri atılan Latin İmparatorluğu'nun siyasi yapısı, takip eden iki yıl içinde tamamlanmıştır (Wolff, 1969: 191, 192).

Latin İmparatorluğu içinde Venedik özel bir konuma sahipti. Geniş toprak haklarına sahip olmasına rağmen, yönetimini özellikle adalar ve liman kentlerine yoğunlaştırmıştır. Konstantinopolis'in büyük kısmı Venediklilere aitti. Venedik, Bizans'tan elde ettiği vergiden muaf ticaret haklarını geri kazanmıştır. Fief sahibi olanlar dışında Venedikliler vergi ödemezlerdi. Venedikliler, Konstantinopolis'te podesta ve meclis tarafından yönetiliyordu ve bu yönetim imparatorun danışma konseyine katılıyordu. Ticaret üzerindeki tekel ve donanma üzerindeki kontrol sayesinde, Venedikliler imparatorun kararları üzerinde fiili veto gücüne sahipti. Podesta, doğrudan Venedik merkezi tarafından denetleniyordu. Mart 1204'teki ön anlaşmaya göre, imparatorluk makamını alamayan taraf, Ayasofya için patrik seçme hakkını elde ediyordu. Bu hakla Venedikliler, Thomas Morosini'yi Latin patriği olarak atamışlardır. Papa III. Innocentius bu seçimi kısa süre sonra onaylamış ve Konstantinopolis'e papalık onayı verilmiştir (öncesinde reddedilmiştir). Papa ve halefleri, Venedik'in kilise üzerindeki kontrolünü azaltmaya çalışmış ve 1261'e kadar patrikleri genellikle papa atamıştır. Yüksek rütbeli ruhban Latin iken, yerel papazlar genellikle Rum kalmıştır. Birçoğu Latin patriğini tanımayı reddedip, İznik'te kurulan Ortodoks patrikliğe bağlanmıştır. Fransiskanlar ve

Dominikenler bazı Rumları Katolikliğe çekmiş ve örneğin Kalenderhane Camii gibi yerlerde sanatsal etkinliklerde bulunulmuştur (Kazhdan, 1991: 1185).

Yeni Doçe Pietro Ziani Ağustos 1205'te seçilmiş, Zeno'ya Epir kıyısındaki stratejik bölgeyi doğrudan Venedik'e devretmesini emretmiştir. Ayrıca bir kararname ile, Venedikli ya da müttefik her vatandaşın eski Bizans topraklarında fetih yapabileceğini ve bu toprakları miras bırakabileceğini duyurmuştu. Böylece Venedik merkez yönetimi koloninin gücünü sınırlamıştı. Zeno, 1207'de görevden alınmış ve onun yerine gönderilecek tüm podestaların artık doçeye sadakat yemini etmesi zorunlu hâle gelmişti. Bu yemin, Venedik'in emirlerine uymayı, adaletli yargı yapmayı, diplomasiye tek başına karışmamayı ve kamu mallarını izinsiz dağıtmamayı içeriyordu. Podestaların görev süresi kısaydı. Bu da yetki birikimini önlemeyi amaçlıyordu. 1207-1261 arasında 16 farklı podesta görev yapmıştır (Wolff, 1969: 193, 194).

İlk yıllarda Latin İmparatorluğu'nun en büyük düşmanları batısında yer alıyordu. Bulgar Kralı Kalojan, Haçlılara ittifak önermiş ama Latinler bunu kibirle reddetmişti. Kalojan, I. Baldwin'i esir alıp öldürmüştü. Boniface de Montferrat'ı da savaşta öldürmüştü. Baldwin'in esir alınmasıyla, kardeşi Hainault'lu Henry önce naip, ölümünün kesinleşmesiyle de imparator olmuştur (Kazhdan, 1991: 1185).

Latin imparatorları arasında en yeteneklisi kabul edilen Henry, Selanik, Atina ve Ahaya bölgelerinin bağlılığını kazanmış ve Rum halkla iyi ilişkiler kurmuştur. İmparator Henry, Boril, Slav ve Strez gibi Bulgar taht adayları arasında denge kurmuştu. Slav'la gayrimeşru kızını, Boril'le de kendi evliliğini düzenlemişti. Epirli Bizanslı yöneticiler, Latinlerle bazen düşman bazen müttefik olmuşlardı. 1224'te Theodore Komnenos Doukas, Selanik'i ele geçirmiş fakat kısa süre sonra Yannis Asen II'nin güçlenen Bulgaristan'ı tarafından mağlup edildi. Yannis Asen, Latinlerin Avrupa'daki topraklarının çoğunu aldı ve Tırnova'daki bir kitâbede, Latin İmparatorluğu'nun kendi izniyle var olduğunu iddia etti (Kazhdan, 1991: 1184).

Henry döneminde, Zeno'nun hâlâ görevde olduğu Ekim 1205'te, Henry ile yeni bir antlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Venedikli ve Haçlı şövalyeler her yıl 1 Haziran–29 Eylül tarihleri arasında seferlere katılmak zorundaydı. Ayrıca, savunma gerektiğinde bu süre uzatılabilecekti. İmparator, kararları bu karma konseyin (podesta ve baronlardan oluşan) onayıyla almak zorundaydı (Wolff, 1969: 194).

Bu yeni antlaşma, ilk kez Venediklileri imparatorluk için askerî hizmete bağladı ve Latin İmparatorluğu'nun karma meclis yapısını resmen tanımladı. Bu yapı hem İtalyan belediye geleneklerini hem de Fransız feodal kurumlarını birleştiriyordu (Wolff, 1969: 194).

Yeni imparatorlar taç giydiklerinde, Mart 1204, Ekim 1204 ve Ekim 1205 antlaşmalarına bağlı kalacaklarına dair Ayasofya'da yemin etmek zorundaydılar. Henry,

1206'daki taç giyme töreninden önce bu yemini Zeno, papa temsilcisi ve Latin patriğin huzurunda yaptı. Bu üç belge, Venediklilere göre Latin devletin anayasası niteliğindedir.

Son olarak, Mart 1204 antlaşmasıyla öngörüldüğü gibi, imparator seçilemeyen tarafın Ayasofya için bir katedral meclisi oluşturması gerekiyordu. Bu hakla birlikte Venedikliler Thomas Morosini'yi Latin patriği olarak seçti. Morosini sadece bir subdeacon (alt diyakoz) olmasına rağmen, Venedik aristokrasisinden geldiği için seçildi. Papa III. Innocentius bu seçimi önce kanon dışı (yasaya aykırı) bulup eleştirse de sonunda onayladı ve Morosini'yi tüm derecelerle (diyakoz, papaz, piskopos, başpiskopos) yükseltti (Wolff, 1969: 195, 196).

Başlangıçta Haçlılar, İznik'te yeniden kurulan Bizans devletini küçümsediler ve I. Theodoros Laskaris'i birçok kez mağlup ettiler. Ancak 1241'de Yannis Asen'in ölümüyle birlikte, III. Ioannis Vatatzes, Bulgarların Latinlerden aldığı toprakları ele geçirerek Latin topraklarını doğudan ve batıdan kuşattı. Latin İmparatorluğu ancak Batı'dan gelen para, papalık desteği ve Venedik filosu sayesinde ayakta kalabildi. Yeterli şövalye tutamayan Latin yönetimi öyle zayıfladı ki, Papa IV. Innocentius, eğer Vatatzes papalığın üstünlüğünü tanırsa Konstantinopolis'in yeniden Bizans tarafından alınmasını kabul etmeye hazırды.

1261 yılının Temmuz ayında Venedik donanmasının Karadeniz seferine çıkması, Konstantinopolis'in savunmasız kalmasına yol açmıştır. Bu durumu fırsat bilen VIII. Mihail Palaiologos, Bizans ordusuyla birlikte şehre yaklaşmış ve halkın desteğiyle kente girmeyi başarmıştır. Böylece 1204 yılından beri Latinlerin elinde bulunan şehir, yaklaşık 57 yıl sonra yeniden Bizans hakimiyetine girmiştir. Şehrin geri alınmasıyla birlikte VIII. Mihail Palaiologos, Bizans tahtını fiilen ele geçirmiş ve başkent olarak Konstantinopolis'in yeniden inşasına başlamıştır (Kazhdan, 1991: 1185).

Dördüncü Haçlı Seferi⁸, ilk üç seferin dini hedeflerinden saparak daha çok siyasi ve ekonomik çıkarların yönlendirdiği bir sürece dönüşmüştür. Konstantinopolis'in işgali ve Latin İmparatorluğu'nun tesisi, Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünü hızlandırırken, Batı için yeni bir siyasi ve kültürel temas alanı yaratmıştır. Bu sefer, Ortaçağ boyunca süregelen Doğu-Batı ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş; Latin dünyasının Doğu'nun mirasıyla doğrudan karşı karşıya gelmesini sağlamıştır.

⁸ Şekil-6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LATİN İMPARATORLUĞU'NUN ETKİLERİ

Latin İmparatorluğu'nun (1204-1261) Rönesans dönemine etkileri, Ortaçağ'ın sonlarına doğru Avrupa'nın kültürel ve entelektüel dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Bizans İmparatorluğu'nun düşüşüyle birlikte, Latin İmparatorluğu, Batı Avrupa'dan gelen yeni fikirlerin ve sanat akımlarının Doğu ile buluşma noktası haline gelmiştir. Bu dönemde, özellikle İtalya'da, Bizans sanatının ve felsefesinin etkisiyle klasik antikiteye olan ilgi yeniden canlanmış, sanatçılar ve düşünürler, Bizans'tan gelen el yazmaları ve sanat eserleri aracılığıyla Antik Yunan ve Roma kültürlerini yeniden keşfetmişlerdir. Ayrıca, Latin İmparatorluğu'nun varlığı, ticaret yollarının genişlemesi ve kültürel alışverişin artmasıyla, Rönesans'ın tohumlarının atılmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, Latin İmparatorluğu, Rönesans'ın gelişiminde hem bir katalizör hem de bir köprü işlevi görmüştür.

3.1. Dini ve Siyasi Etkisi

Latin İmparatorluğu'nun kurulması, yalnızca coğrafi bir işgal değil, aynı zamanda Doğu ve Batı Hristiyanlığı arasındaki kırılmayı derinleştiren tarihsel bir müdahale olmuştur. Bu bölümde, Latin İmparatorluğu'nun Bizans üzerindeki siyasi yıkımı ve Hristiyan dünyasında yarattığı dini kırılmalar değerlendirilecektir. Konstantinopolis'in Latinler tarafından ele geçirilmesi Ortodoks dünyasında Batı'ya karşı büyük bir güvensizlik doğurmuş, Papalık otoritesi ise hem kendi içinde hem de Doğu Hristiyanları nezdinde meşruiyet krizine sürüklenmiştir. Latin egemenliği, Bizans'ın geleneksel siyasal yapısını tahrip ederken, Papalık ideolojisinin sınırlarını da gözler önüne sermiştir.

Runciman'a göre, Bizans tarihçileri arasında 1204'te Latinler tarafından Konstantinopolis'in ele geçirilmesinin etkilerini küçümsemek yaygın bir eğilim haline gelmiştir. İmparatorluğun çöküş süreci, Malazgirt Savaşı'nın ardından Anadolu'daki ekonomik ve demografik merkezlerin kaybıyla başlamış, hatta bu gerileme XI. yüzyılın ortalarındaki etkisiz sosyal ve ekonomik politikalara kadar geri götürülebilir. Ancak bu tarihsel arka plan, 1204 yılında yaşananların Bizans üzerinde yarattığı siyasi ve ahlaki yıkımı hafifletmemektedir. (Runciman, 1970: 4).

Kardinal Peter Capuano, 1202'de Papalık yasağına rağmen Haçlıların Hristiyan Dalmaçya kenti Zara'ya yaptığı saldırıya müdahil olmayarak klasik bir örnek teşkil etmiştir. Zara'nın ele geçirilmesinin ve 1203-4'te Konstantinopolis'in hedef alınmasının ardından, Kutsal Topraklar'da bulunmaktan kaçınmıştır. Bir yıl sonra, kendi inisiyatifiyle Haçlıları Kudüs'e gitme yeminlerinden kurtararak Haçlı Seferi'ni iptal etmiştir. Tyerman'a göre yaşanan

bu olaylar karşısında gerekli adımları atamayan III. Innocentius, son derece başarılı fakat güçsüzdür (Tyerman, 2021: 104).

Venedik'in Bizans ile karmaşık ilişkileri ve Müslüman devletlerle ticaret yapmaları, haçlı seferinin yönünün değişmesine dair şüpheleri artırmıştır. Madden'e göre, Venediklilerin kapitalist yaklaşımları, günümüz tarihçileri arasında olumsuz bir algı yaratmakta ve bu durum, onların açgözlülük ve hilekarlıkla ilişkilendirilmesine yol açmaktadır (Madden, 1995: 728).

Katolik ile Ortodoks kiliselerinin bölünmesi Haçlıların şehri talan etmeleri, kadınlara tecavüz etmeleri, Ayasofya'da imparator tahtına sarhoş bir fahişe oturtarak 1204'te daha da derinlik kazanmıştır (Strathern, 2016: 90).

Bizans İmparatorluğu'nun almış olduğu bu darbenin bir diğer sonucu da Anadolu Selçuklu'nun hakimiyetinin güçlenmesine fayda sağlamıştır. Batıdan gelecek bir tehlike kalmadığından Antalya başta olmak üzere Akdeniz kıyıları, Karadeniz'de Samsun ve Sinop'u ele geçirerek Anadolu ticaret yollarının önemi sayesinde, ele geçirdiği bu limanlarla dünya ticaretinde kendisine pay bulmuştur (Demirkent, 1997: 181).

Angelos hanedanının yönetimi, 1204 öncesinde Konstantinopolis ile Karadeniz'in güneyindeki ticaret kolonilerini zayıflatmış, 1204 sonrasında ise bu bağlar tamamen kopmuştur. İznik yönetiminden umduklarını bulamayan koloniler, Trabzon'u destekleyerek doğudan gelen ticaretin yönünü değiştirmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1207'de Antalya'yı ele geçirerek denizle bağlantıyı yeniden kurmuş, 1214'te Sinop'u alarak Karadeniz ticaretinde güçlü bir mevki kazanmıştır (Kılıç, 2003: 39, 40).

Öte yandan Latinlerin bir yüzyıldan uzun süredir Doğu Akdeniz'de kurduğu ulaşım ve iletişim ağı, bölgedeki etkinliklerini kalıcı kılmalarını sağlamıştır (Asbridge, 2014: 547). Konstantinopolis ile Antakya arasındaki feodal ilişkiye bağlı olarak, Kutsal Topraklar ve Konstantinopolis arasındaki dayanışma ideolojisini ve Latin İmparatorluğu'nun meşru Bizans İmparatorluğu olduğu fikri, Latin İmparatorluğu'nu siyasi olarak güçlendirmiştir. Bu feodal bağ aynı zamanda Latin İmparator'un Hristiyanlığın evrensellik iddiasını pekiştirerek, Kutsal Roma İmparatorluğu ile ilişkilerini güçlendirmiştir (Van Tricht, 2011: 435).

Venedik, imparator ile feodal lordları arasında bir aracı rolü üstlenmiştir. İmparatorluktaki Venedik baş temsilcisi olan podesta, feodal lordlar tarafından yerine getirilmesi gereken askeri hizmetin yerine getirilmesinden sorumluydu. Aynı zamanda Venedikliler, kendi komutaları altında ayrı bir askeri birlik de kurmuşlardır. Venedik bu askeri gücü ve sefere yaptıkları katkı ile imparatora karşı siyasi bir güç haline gelmişlerdir (Jacoby, 2019: 766).

Bu askeri ve lojistik katkılar, Konstantinopolis'in düşüşü sonrasında Venediklilere ganimet paylaşımında ayrıcalıklı bir konum kazandırmıştır. Bazı saraylar, kiliseler ve diğer yapılar Latin işgalciler tarafından kullanılmış ve farklı gruplar arasında ganimet olarak bölüştürülmüştür. İşgalciler tarafından doğrudan kullanılmayan kilise ve manastırlar ise faaliyetlerini sürdürmüş, ancak gelirleri artık Batı hazine sistemine aktarılmıştır (Rodley, 2016: 16).

Tam da bu dönemde, Batı Hristiyan dünyası başka bir krizle daha karşı karşıyaydı: sapkınlık. 1200'lü yıllarda Roma Kilisesi, inanç birliğini tehdit eden alternatif mezheplerin ve radikal vaizlerin etkisiyle sarsılmaktaydı. Bu gelişmeler, Latin Hristiyanlığında derin bir otorite krizine yol açmış ve Haçlı Seferleri'nin anlamını sorgulayan yeni bir dönemi başlatmıştır (Asbridge, 2014: 523).

Papa III. Innocentius'un papalığı sırasında bu sapkınlık sorunu daha da görünür hâle gelmiş, özellikle Fransa'nın güneyinde yer alan Languedoc bölgesindeki Katar hareketi (Albigensian sapkınlığı) ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. Innocentius, bu tehdide karşı 1209 yılında Albigensian Haçlı Seferi'ni başlatmıştır. Ancak bu sefer, Kudüs odaklı önceki Haçlı Seferlerinden farklı olarak doğrudan Batı Hristiyan dünyasının içindeki bir topluluğa karşı düzenlenmiş, dini birlik kisvesi altında siyasi çıkarların ön plana çıktığı bir iç çatışmaya dönüşmüştür. Seferin ilk yıllarında Béziers'de yaşanan katliam, Carcassonne'un düşüşü, Simon de Montfort'un öne çıkışı ve Toulouse çevresindeki kanlı mücadeleler, bu yeni türden haçlı hareketinin karakteristik özelliklerini ortaya koymuştur (Meschini, 2018: 113; Asbridge, 2014: 534).

Latin Avrupa'daki toplumsal ve ekonomik değişimler, Hristiyanların kutsal savaşında bir reform ihtiyacını doğurmuş ve XII. yüzyılda günah çıkarma ile ibadet uygulamalarında yeni anlayışların gelişmesine yol açmıştır. Hızlı kentleşme ve ticaretle uğraşanların zenginleşmesi, özellikle Fransa gibi bölgelerde merkezi kraliyet otoritesinin güçlenmesiyle birlikte, "iyi bir Hristiyan yaşamı" kavramının yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır (Asbridge, 2014: 522).

30 Kasım 1215'te Papa III. Innocentius, dünyanın tüm kiliselerinin merkezi olan Dördüncü Lateran Konseyi'ni Kutsal Haç'ın bir kutsal emanetini vererek sonlandırmış ve bu eylem, reform gündeminin yanı sıra haçlı seferleriyle desteklenen dini genişlemeyi de simgelemiştir. Konseyin haçlı seferleri ve reform hareketlerini birleştirmesi, XII. yüzyıldaki ibadet eğilimlerinin zirve noktasını oluşturmuş ve programının XIII. yüzyıldaki uygulanması, kalıcı miraslarından biri olmuştur (Allington, 2018: 13).

Bysted'e göre, Dördüncü Lateran Konseyi, bağışlamaların yönetimi için kılavuzlar belirleyen ilk kilise konseyidir ve bu nedenle, yaklaşık 1035 yılında ilk bağışlamaların verilmesinden bu yana geçen iki yüzyıllık gelişimin bir zirvesi olarak değerlendirilebilir (Bysted, 2018: 41).

Konstantinopolis'in zaptının ardından Latin yönetiminin istikrara kavuşması ve topraklarının genişlemesi için, kısa bir süre sonra papalık tarafından çağrı yapılmıştır. XIII. yüzyıl boyunca bu çağrı, 1223-1225 yıllarında III. Honorius, 1235-1239 yılları arasında IX. Gregorius tarafından Latin İmparatorluğu'nun savunulması ve 1262-1264 yıllarında imparatorluğun yeniden zaptı için ise IV. Urbanus tarafından tekrarlanmıştır (Chrissis, 2012: 21).

İznik İmparatorluğu, Bizanslıların hem yönetim konusundaki yeteneklerini hem de ahlaki güvenlerini tekrardan kazandıkları, dönemin birçok aydın Bizanslı tarafından da desteklenmiştir. Moğol istilaları ile uğraşmakta olan Türklerin geçici zayıflıklarını fırsat bilerek, 1261 İznik'ten gelen askerler ile Konstantinopolis'i geri almışlardır. Ancak bu durum, halihazırda uluslararası ticareti kontrol eden İtalyan liman şehirleriyle ters düşmelerine de sebebiyet vermiştir, Balkanlar ve Batı'dan gelecek tüm muhtemel tehditlere karşı savunma refleksi ile doğu sınırlarını ihmal etmişlerdir. Bu ihmal, Osmanlı Devleti'nin kurulmasına kadar gidecek ve Bizans İmparatorluğu'nun tarihten tekrar geri dönemeyecek şekilde silinmesine neden olacak kadar büyük bir ihmali de beraberinde getirmiştir (Runciman, 1970: 6,7).

Bizanslılar, çeşitli sürgün mahkemeleri kurarak, nihayetinde 1261'de VIII. Mihail Paleologos'un önderliğinde Bizans İmparatorluğu'nu Konstantinopolis'e geri getirmeyi başarmışlardır. Ancak, restore edilen İmparatorluk, eski ihtişamının yalnızca bir gölgesiydi. Zenginlik kaynakları yağmalanmıştı ve eyaletleri bağımsız devletler haline gelmiştir (Bennett & Bardsley, 2020: 172).

1204'teki Dördüncü Haçlı Seferi'nin ardından, Venedik ekonomik açıdan Bizans topraklarının en değerli bölgelerini güvence altına aldı. Konstantinopolis'in sekizde üçlük kısmı, Ayasofya dâhil olmak üzere Venedik'e verilmiştir. Buna ek olarak Ege ve İyon denizlerindeki adaların büyük bölümü, hemen sonrasında ele geçirilen Girit ve Mora'daki Modon ile Koron kaleleri de Venediklilerin eline geçmiştir. Böylece Doğu Akdeniz ticaretinin fiilen tek sahibi olmuşlardır. Aynı derecede önemli olan bir diğer gelişme ise bu topraklarla birlikte Venedik'in geniş bir Bizans nüfusunu da idaresi altına almasıydı. Bu durum, Venedik için bölgeyi sadece ticari değil, aynı zamanda demografik ve yönetsel bakımdan da stratejik bir konuma getirmiştir. 1214'te Doçe Pietro Ziani'nin hükümet merkezini Konstantinopolis'e taşıma düşüncesi, bu önemin göstergesi sayılabilir (Geanakoplos, 1962: 15).

Latin İmparatorluğu'nun kurulmasının ardından, dini tarikatlar da doğuya doğru yayılmaya başlamıştır. 1220 yılında Fransiskanlar, yeni kurulmuş bir tarikat olmasına rağmen Konstantinopolis'te etkili bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir. İmparatorluk sarayında, kilise işlerinde ve Ortodoks ile Katolik kiliselerinin birleştirme çabalarında önemli bir role sahip olmuşlardır (Wolff, 1944: 213, 214).

Bizans halkının Latinlere karşı genel tavrı dikkate değerdir. Bazı soylular, sahip oldukları ayrıcalıkları koruyabilmek için yeni egemenlerle iş birliği yapmışsa da halkın büyük çoğunluğu Batılıları baskıcı ve işgalci olarak görmüş, onlara karşı yoğun bir nefret geliştirmiştir. Bu nefret özellikle dini düzlemde derinleşmiştir. Çünkü Bizanslılar, Latin ritüelini benimsemeye zorlanıyordu. Papa III. Innocentius'un aktardığına göre, Latin ayininin icra edildiği Bizans kiliselerinde ortodokslar, ayinden sonra sunakları temizlemekte ve çocuklarını yeniden kendi ritüellerine göre vaftiz etmekteydiler. Tüm Batılılara karşı bir güvensizlik bulunsa da bu düşmanlık en çok Venediklilere yönelmişti. Çünkü Bizans'ın yıkımında onları başlıca sorumlu olarak görüyorlardı (Geanakoplos, 1962: 16).

Batı'dan gelen Haçlıların Konstantinopolis'i zaptetmesiyle birlikte, Sistersiyen Tarikatı da yeni bir gelişim alanı bulmuştur. Sefer sırasında aktif bir rol oynayan bu tarikat, İmparatorluk ve Batı Trakya'nın ele geçirilmesinin ardından, bölünen topraklarda ve hızla yayılan latin kültürünün etkisiyle 1204-1276 yılları arasında Tarikat 12 manastır edinmiş ve bunların dokuzunu kaybetmiştir (Brown, 1958: 63).

Fransiskan rahibi Jean de Plan Carpin, Lyon Konsili kararlarına uygun olarak Papa IV. Innocentius tarafından Moğollara gönderilmiştir. Büyük Kağan Güyük'e ek olarak Batu Han, bazı prensler ve belirli noyanlar için de mektuplar hazırlanmıştır. Bu mektupların yazılması için gereken diplomatik bilgiler, Doğu Hristiyanları tarafından sağlanmıştır (Yuvalı, 1987: 125) 1243 yılında papa seçilen ve Moğollarla diplomatik ilişkiler kuran ilk kişi olan IV. Innocentius, bu görevi 64 yaşında olan Carpin'e vermiştir (Avirmed, 2011: ix)

Jean de Plan Carpin'in XIII. yüzyılda gerçekleştirdiği yolculuk, Batı ile Moğol İmparatorluğu arasında kurulan ilk resmi diplomatik temaslardan biri olarak tarihe geçmiştir. 16 Nisan 1245'te Lyon'dan yola çıkan Carpini, 3 Şubat 1246'da Saray şehrine ulaşmış ve burada Papa'nın mektubunu Batu Han'a sunmuştur. Ardından 4 Nisan'da Karakorum'a doğru yola çıkarak 24 Ağustos 1246'da Moğol başkentine ulaşmış; Papa'nın mesajını Büyük Kağan'a iletmiştir. Bu mesajda barış teklifi yapılmış ve Kağan, Hristiyanlığa davet edilmiştir (Yuvalı, 1987: 125; Avirmed, 2011: 9).

Carpini, dönüş yolculuğuna çıktıktan sonra Kasım 1247'de Lyon'a ulaşmıştır. Getirdiği Moğol mektuplarının yanı sıra seyahat boyunca tuttuğu ayrıntılı notlar, Doğu ve Batı

medeniyetleri arasındaki farkları ortaya koyan değerli belgeler olarak kabul edilmiştir (Yuvalı, 1987: 125). Bu notlar sayesinde Moğol toplumu, yönetim yapısı, dini eğilimleri ve kültürel özellikleri hakkında Batı'da ilk kez doğrudan ve güvenilir bilgiler edinilmiştir.

Carpini'nin 2,5 yıl süren bu misyonu, Batı'da Moğollar hakkında artan merakı daha da pekiştirmiştir. Onun ardından, Papa başta olmak üzere İngiltere, Fransa ve Macaristan kralları gibi pek çok Batılı hükümdar Karakurum'a, Saray şehrine ve hatta Anadolu'daki Moğol komutanlarına mektuplar göndermiştir. Bu diplomatik yazışmalara, Moğol makamlarından cevaplar da alınmıştır. Bu temaslar, yalnızca siyasi değil, aynı zamanda dini ve kültürel içerikler taşımış; Doğu'ya gönderilen misyonerler, Batı'nın bilgi ufkunu genişletmiştir (Yuvalı, 1987: 125, 126).

Bu misyonerler arasında Jean de Plan Carpin'den sonra en çok dikkat çeken isim Guillaume de Rubrouck (Robrucklu William) olmuştur. Rubrouck, 1253 yılında benzer bir rota izleyerek önce Saray'daki Batu Han'ı ziyaret etmiş, ardından Karakurum'a geçerek Papa ve Fransa Kralı IX. Louis adına Möngke Kağan'a mektuplar sunmuştur. Dönüş yolculuğunda, Moğolların hazırladığı mektupları Batı'ya iletmiştir. Rubrouck'un gözlemleri ve yazdıkları, sadece diplomatik bilgi değil, aynı zamanda antropolojik ve kültürel gözlemler bakımından da oldukça değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır (Yuvalı, 1987: 126).

Flemenkli keşiş Rubrucklu William, Kutsal Topraklar'daki ikameti sırasında Karakurum'da, Büyük Han'ın huzurunda katıldığı din temsilcileri konseyine dair gözlemlerini Kral Louis'ye rapor etmiştir. Louis, daha önce gönderdiği bir elçisinin Han'a Hristiyan sembolleriyle süslenmiş bir çadır hediye etmesine karşılık alaycı bir yanıt almasının ardından, Moğolları müttefik olarak kazanma umutlarını büyük ölçüde yitirmişti. Ancak William'ın raporu, Batı'nın bilgi dağarcığını genişletmiş, Moğol gelenekleri ve tutumlarına dair doğru bilgiler sunmuş ve Batı'da o zamana dek hiç bilinmeyen Budistlerden ilk kez söz edilmesini sağlamıştır (Lambert, 2016b: 189).

Bu diplomatik seyahatler, Moğol-Batı ilişkilerinde yalnızca geçici temaslar olarak kalmamış, aynı zamanda kalıcı bir bilgi aktarım sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Jean de Plan Carpin ve Guillaume de Rubrouck gibi seyyahların gözlemleri, Batı'da Doğu'ya dair bilgi dağarcığını genişletmiş; Asya'nın siyasi yapıları, toplumsal düzeni ve kültürel yaşamı hakkında doğrudan kaynaklara dayanan yeni bir anlayış geliştirilmesini sağlamıştır. Bu süreç, Haçlı Seferleri bağlamında da önemli bir rol oynamış; Avrupalıların Doğu'ya bakışını yeniden şekillendirmiştir. Nitekim XII. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın, Moğollarla İslam'a karşı potansiyel bir ittifak arayışı içinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu diplomatik girişimlerin tarihsel önemi daha da belirginleşmektedir (İnalcık, 2013: 130). Bu temaslar,

Batı'nın Doğu'ya yalnızca bir savaş ve fetih alanı olarak değil, aynı zamanda öğrenilecek ve iş birliği kurulabilecek bir uygarlık alanı olarak da bakmaya başlamasında etkili olmuştur.

Ortaçağ boyunca Avrupalıların dünya tasavvuru oldukça sınırlıydı; bilinen coğrafya büyük ölçüde Avrupa'nın çevresiyle, özellikle de Akdeniz havzasıyla sınırlı kalıyordu. Ancak XIII. yüzyılda, Cengiz Han'ın yükselişiyle birlikte Moğol İmparatorluğu'nun Batı'da yarattığı etki, bu bilgi ufkunun genişlemesinde önemli rol oynadı. Bu bağlamda, Karakurum'a gönderilen Fransisken misyonerler Jean de Plan Carpin (Giovanni da Pian del Carpine) ve Guillaume de Rubrouck, Batı'ya yalnızca diplomatik mesajlar değil, aynı zamanda Asya'nın toplumları, inançları, coğrafyası ve zenginliklerine dair kapsamlı gözlemler de taşıdılar. Onların seyahat notları, Avrupa'da hem Asya'ya duyulan merakı artırdı hem de bölgenin gerçek ve efsanevi zenginlikleri hakkında yeni bir hayal dünyasının oluşmasına neden oldu. Örneğin, "Japonya'da o kadar çok altın var ki hükümdarın sarayının tabanı iki parmak kalınlığında altınla örtülüdür" şeklindeki ifadeler, Avrupalıların Doğu'ya dair düşsel beklentilerini pekiştirmiştir (İnalcık, 2013: 130).

Bu hayal gücünü şekillendiren tek unsur gezginlerin gözlemleri değildi. Aynı dönemde Avrupalılar, Antik Yunan coğrafyasına dair fikirleri de Araplar aracılığıyla yeniden keşfetmeye başladılar. Özellikle Eratosthenes'in dünyanın yuvarlak olduğuna ve İberya'dan Hindistan'a deniz yoluyla ulaşılacağına dair görüşleri, Batı'da yeniden dolaşıma girdi. Bu fikirler, 1438 yılında Fransız bilgin Pierre d'Ailly tarafından *Imago Mundi* adlı eserinde sistematize edilmiş, bu eser de daha sonra Kristof Kolomb'un büyük keşif yolculuklarına ilham kaynağı olmuştur (İnalcık, 2013: 131). Böylece hem gezginlerin doğrudan gözlemleri hem de klasik bilgilerin yeniden yorumlanması, Avrupalıların dünya algısında köklü değişiklikler yaratmıştır.

Bu entelektüel ve coğrafi açılımın yaşandığı dönemde, Doğu Akdeniz ve Adalar Denizi⁹ havzası da önemli siyasal dönüşümlere sahne olmuştur. Dördüncü Haçlı Seferi'nin ardından bölgede kurulan Latin İmparatorluğu, İznik Rum İmparatorluğu, Bulgar Krallığı ve Anadolu Selçuklu Devleti arasındaki karmaşık ilişkiler, bu coğrafyayı sürekli bir siyasi rekabet alanına dönüştürmüştür. 1240'lı yılların başında Moğol istilalarının başlaması, Latin İmparatorluğu'na yönelik dış tehditlerin geçici olarak azalmasına yol açmış; bu gelişme, bölgedeki güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir (Giebfried, 2013: 129, 130). Dolayısıyla, bu dönemde Doğu ile Batı arasında yalnızca kültürel değil, aynı zamanda siyasi, ticari ve coğrafi bağlamda da derin etkiler yaratan çok katmanlı bir etkileşim süreci yaşanmıştır.

⁹ Günümüz Ege Denizi.

Bu dönemde Anadolu Selçukluları ile Latinler arasında doğrudan bir çatışma yaşanmamış, Konstantinopolis merkezli Haçlı Devleti Selçuklular için doğrudan bir tehdit teşkil etmemiştir. İznik'teki Bizans yapılanması, Latinler ile Selçuklular arasında bir tampon bölge rolü üstlenmiştir. Ancak Bizans'ın zayıflaması, Selçukluların hem siyasi egemenliklerini artırmalarına hem de ticaret yolları üzerinden batıya doğru genişlemelerine imkân tanımıştır (Altan, 2020: 47).

1261'de VIII. Mikhail Paleologos tarafından Konstantinopolis'in yeniden ele geçirilmesi, Balkanlardaki 1204'teki olaylarının ardından halihazırda istikrarsız olan dengesini yeniden sağlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nun mirası Venedik ve Macaristan Krallığı gibi sınır bölgelerindeki güçler tarafından devralınmasına rağmen, bölgeki sayısız yerel devletler şeklinde bölünmesine ve özellikle de Sırp Nemanja ve Bulgar Asen hanedanlarının yükselişinden dolayı Balkan prensliklerinin giderek güç kazanmasına engel olamamıştır (Mastromartino, 2019: 162)

Macaristan 1261'de Konstantinopolis'in geri alınmasında Paleologos Hanedanı'na destek verebilecek kadar güç kazanmıştır. Fakat XIII. yüzyılda Moğol saldırılarından nasibini almıştır, 1241-1242 yıllarındaki Tatar saldırılarından dolayı Macar nüfusu yarı yarıya azalmıştır. Bu sebeple Macar kralları, kaybedilen nüfusun etkilerini azaltabilmek adına göçmenlere karşı olumlu bir tutum sergileyip, kentsel yerleşim yerlerine, müstahkem yerlere ve daha küçük yerleşim merkezlerine farklı uluslardan zanaatkarların ve tüccarların gelmesine vesile olmuşlardır (Sodano, 2019: 154, 155).

Enrico Dandolo'nun anne tarafından yeğeni olan Marco Sanudo, 1207'den itibaren doğrudan Latin İmparatoru'ndan aldığı Adalar Denizi'nde merkezi Naksos olan bir dükalık kurmuştur. Venedik'in desteği ile aynı yıl Kiklad Adaları'ndaki diğer adaları da ele geçirmiştir. Bu adalar Napolyon Bonapart'ın XVIII. yüzyılın sonlarında İtalya'ya yaptığı sefere kadar bir kısmı varlığını sürdürecektir olan denizaşırı bir imparatorluğun ilk kolonileri olmuştur (Jacoby, 2009: 762).

Bir diğer önemli konu ise VIII. Mikhail Paleologos ülke içinde sert itirazlarla karşılaşmasına rağmen Katolik ve Ortodoks Kiliselerini birleştirmek için papalıkla müzakereler yapmıştır. 1274 yılında düzenlenen Lyon Konsilinde bu birleşme ilan edilmiştir. Ancak Mikhail ve varislerinin yüzleşmek zorunda kaldığı en büyük mesele başta Venedik ve Ceneviz ile Batının uygulamış olduğu ekonomik ve ticari baskılar olmuştur (Braccini, 2019: 175, 176).

1261'de VIII. Mihail Palaiologos'un Konstantinopolis'i Latinlerden geri almasıyla birlikte, şehirdeki dengeler büyük ölçüde değişmiş ve Venedik'in sahip olduğu birçok ticari imtiyaz, onun en büyük rakibi olan Cenevizlilere devredilmiştir. Ancak bu kayba rağmen

Venedik, Ege ve Adriyatik'teki Bizans adaları üzerindeki egemenliğini korumayı başarmıştır. Özellikle Girit gibi stratejik öneme sahip merkezlerdeki varlığı, 1453'te Konstantinopolis Osmanlılar tarafından fethedildiğinde dahi sarsılmamış bu ada mülkleri, 15. yüzyılın sonlarından XVI. yüzyılın başlarına kadar Venedik'in Doğu'daki etkisini sürdürmesini sağlamıştır (Geanakoplos, 1962: 16).

Venedik'in bu sürekliliği, 1204'teki Dördüncü Haçlı Seferi sonrası kurulan Latin İmparatorluğu ile başlamıştır. Seferin ardından Bizans toprakları üzerinde kurulan bu yeni rejim, Papa'nın etkisiyle Bizans halkına zorla Katolikliği benimsetmeye yönelik politikalar yürütmüş, bu da halk arasında ciddi bir tepkiye yol açmıştır. Latin İmparatorluğu 1261'e kadar varlığını sürdürmüş, ancak ardından Bizanslılar şehri geri alarak yeniden Ortodoks idareyi tesis etmiştir. Buna rağmen Venedik, Mora'daki bazı bölgeler ile Ege Adaları ve özellikle Girit üzerindeki egemenliğini kaybetmemiştir. XIV. ve XV. yüzyıllarda Osmanlı tehdidinin giderek artmasıyla birlikte, bazı Bizanslılar Latinleri yalnızca askerî müttefik olarak değil, aynı zamanda güvenli bir sığınak olarak da görmeye başlamıştır. Bu zihinsel dönüşüm, Latinler ile Bizanslılar arasındaki ilişkilerde yavaş da olsa yeniden bir yakınlaşma ve kültürel etkileşim sürecinin başlamasına zemin hazırlamıştır (Geanakoplos, 1966: 18).

3.2. Ticari Etkileri

Latin İmparatorluğu'nun kurulması, yalnızca siyasi sınırların değişmesine değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'deki ticari dengelerin yeniden şekillenmesine de neden olmuştur. Konstantinopolis'in Latinler tarafından ele geçirilmesiyle birlikte, Bizans'ın ticari yapısı Batı'nın çıkarları doğrultusunda yeniden organize edilmiş ve Latin tüccarlar, özellikle Venedik ve Cenovalılar, bölgedeki ticari trafiği denetim altına almıştır. Bu süreçte Mısır, İskenderiye ve Anadolu üzerinden geçen geleneksel ticaret yolları hem rekabetin hem de dönüşümün odağı haline gelirken, yeni para birimleri ve ticari düzenlemeler, Latin Doğu'nun Batı Avrupa ile bütünleşmesini hızlandırmıştır. Bu bölümde, Latin İmparatorluğu'nun ekonomik yapısı, ticaretin yeniden yönlendirilme biçimleri ve para sistemindeki dönüşümler çerçevesinde değerlendirilecektir.

1204 sonrasında, Latinlerin Konstantinopolis'i zaptetmesi, ticaret yollarının yeniden şekillenmesine yol açarak Mısır'ın ekonomik önemini azaltmıştır. Bu dönemde, Moğolların Asya'daki kara ticaret yollarını canlandırması, Latin Doğu'nun ticari avantajlarını artırırken, İskenderiye hala baharat ve değerli maddelerin alım satımında önemli bir merkez olarak kalmıştır. Mısır ise deri tabaklamada kullanılan şap için önemli bir ticaret merkezi olarak varlığını sürdürmüştür (Asbridge, 2014: 547).

Latin İmparatorluğu'nun topraklarında para birimi olarak yaygın olarak kullanılan Fransız sikkesi *denier tournois*'tir. Ancak Konstantinopolis'in zaptedildiği dönemde, bu sikke aslında Tours'taki Aziz Martin manastırına aitti ve İngiltere ile Fransa arasındaki tartışmalı bölgelerde dolaşımda bulunuyordu. Denier tournois, daha sonra 1205 yılında Fransız krallarının en önemli iki sikkesinden biri olarak kabul görmüştür (Stahl, 2001: 202).

Kutsal emanetler, azizlerin veya kutsal yerlerin gücünü taşıyan karmaşık fiziksel nesneler olmuşlardır. Bu emanetler, kemik veya beden parçaları gibi güçlü formlarda veya kutsal bir kişiyle temas eden yağ, kumaş gibi maddeler olarak da var olabilmektedir. Emanetlerin değeri, fiziksel kalitelerinden ziyade, onlara atfedilen sosyal ve dini anlamlarla belirlenmektedir (Lester, 2014: 314).

Bennett ve Bardsley (2021) kutsal emanetlerin Batı'daki etkisini vurgularken, bu nesnelerin ticaretle birleşen dini gücünü de belirtmektedir. En çok değer verilen kutsal emanetler İsa ve Meryem ana ile ilişkilendirilmiştir. 1120'de İngilterede kurulan Reading Abbey¹⁰ yüzyıl bitmeden yüzlerce kutsal emanete ev sahipli yapmıştır. Bu kutsal emanet koleksiyonculuğu sonucunda birkaç hac merkezinden yalnızca biri haline gelmiştir. Konstantinopolis'in zaptının ardından (1204) birçok kutsal emanet Avrupa'ya taşınmış, neredeyse her köy ve kasabada bir tür kutsal emanet bulabilmek mümkün hale gelmiştir. Bu durum başlı başına yeni bir ticaret modeli ortaya koymuştur. Bunlardan en meşhurları arasında İsa'nın dikenli tacı yer almaktadır (Bennett & Bardsley, 2020: 243, 245).

Bizans, Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak, Hristiyanlıkla şekillenen kültürel yapısını Konstantinopolis'te simgelemiştir. Başkent Konstantinopolis, en başından itibaren yeryüzünde bir cennet temsili ve Mesih'in zaferinin bir ilanı olarak tasarlanmıştı, imparatoru ise Tanrı'nın yeryüzündeki elçisi olarak görülüyordu. Şehirde, Hristiyanlık her yerde kendini gösteriyor, sokaklar, caddeler ve kiliseler ile binaların her cephesi inancın ihtişamını cömert bir şekilde sergilemiştir (Yaşar, 2017: 47).

Şehir, Kutsal Topraklar'dan toplanan Hristiyanlık yadigârlarının bir deposu hâline gelmişti ve bu yönüyle Batı Hristiyanları tarafından derin bir hayranlık ve kıskançlıkla izlenmekteydi. Hz. Yahya'nın başı, İsa'nın çarmıhta taktığı dikenli tac, çarmıhın çivileri, ilk mezarından getirilen taşlar, havarilere ait objeler ve mucizevi özellikler atfedilen diğer kutsal eşyalar, mücevherlerle birlikte büyük bir özenle korunuyor, Meryem Ana'nın manevi himayesi altında muhafaza ediliyordu (Yaşar, 2017: 47). Konstantinopolis'in bu kutsallıkla kuşatılmış

¹⁰ 1121'de I. Henry tarafından kurulan bir manastır.

kimliği, yalnızca Doğu Hristiyan dünyasında değil, Batı’da da dini meşruiyetin, otoritenin ve ruhani cazibenin bir simgesi hâline gelmişti.

Tam da bu dönemde Batı’da, Papa III. Innocentius önderliğinde teolojik düşüncenin ve dini siyasetin yönü yeniden şekilleniyordu. Innocentius, özellikle pastoral teoloji alanında yetkin ve Paris Üniversitesi mezunu entelektüelleri etrafında toplayarak, Hristiyan etiğini yalnızca soyut bir inanç sistemi değil, dünyevi deneyime uygulanabilir bir yaşam ilkesi hâline getirme çabasına girişti. İngiliz Courson’lu Robert, Fransız Jacques de Vitry ve Alman Oliver von Paderborn gibi önemli isimler, bu yeni dini düşüncenin taşıyıcıları olarak kilise içi otoriteyi güçlendirdiler. Innocentius’un yeğeni Kardinal Ugolino ise, vaaz ve bağış toplama faaliyetleriyle dikkat çektikten sonra IX. Gregorius adıyla papalık makamına yükseldi (Tyerman, 2021: 105).

Ancak tüm bu dini ve entelektüel çabalara rağmen, Konstantinopolis’te kurulan Latin İmparatorluğu çöküş sürecine girmişti. 1236 yılında Papa IX. Gregorius, Batı Hristiyanlarını, şehri tehdit eden ayrılıkçı güçlere karşı savunmaya çağırdı. Bu çağrının ardından henüz 19 yaşında olan II. Baldwin, destek aramak üzere İtalya’ya doğru yola çıktı. Ancak bu davaya yönelik Batı’da beklenen heyecan oluşmadı. 1237 yılında Jean de Brienne’in ölümüne rağmen, II. Baldwin’in dönüşü, II. Friedrich’in siyasi oyunları ve Fransa’daki iç meseleler nedeniyle yıllarca ertelendi (Norwich, 2013: 186).

Bu zorlu süreçte, Latin İmparatorluğu’nun Doğu Avrupa’daki konumunu koruyabilmesi için Papalık devreye girdi. 1204 ile 1232 yılları arasında Bulgar Kilisesi’nin Roma ile birlik içinde hareket etmesi ve Papa’nın üstünlüğünü tanınması, bu müdahalelere hukuki ve dini bir zemin hazırlamıştı. Papa IX. Gregorius, Macaristan Kralı IV. Bela ile Bulgar hükümdarı II. İvan Asen üzerinde kurduğu baskıyla, Latin İmparatoru II. Baldwin’in 40.000 kişilik ordusunun Avrupa’dan Konstantinopolis’e ulaşabilmesi için gerekli geçiş iznini sağlamayı başardı. Bu diplomatik manevra, Latin varlığının sürdürülebilirliği açısından hayati bir adım olarak değerlendirildi (Nikolov, 2021: 229).

Ancak bu diplomatik ve askeri destek, Latin İmparatorluğu’nun içine sürüklendiği ekonomik buhranı aşmakta yeterli olmamıştır. 1240 yılının başlarında, Paskalya’dan hemen önceki kutsal haftada II. Baldwin yeniden Konstantinopolis’e dönmüş ve yaklaşık 30.000 kişilik bir ordu ona eşlik etmiştir. Fakat kısa sürede, imparatorun bu askerleri finanse edecek kaynağa sahip olmadığı anlaşılmış; ordunun büyük kısmı dağılmıştır. Bu mali kriz, şehrin hem Bizans hem de Latin halkı üzerinde derin etkilere yol açan dramatik bir kararı beraberinde getirmiştir: Hristiyan dünyasının en kutsal emanetlerinden biri sayılan, çarmıha gerilen İsa’nın başına konulan “Dikenli Taç” rehin olarak Venedik’e bırakılmıştır (Norwich, 2013: 186).

Bununla da yetinilmemiş, şehirdeki diğer kutsal emanetler de satılmıştır. İsa'nın çarmıha gerildiğinde böğrüne saplanan mızrak, Aziz Veronica'nın Golgota'ya giderken İsa'nın yüzünü sildiği mendil ve Gerçek Haç'tan bir parça da dahil olmak üzere pek çok kutsal obje, maddi sıkıntıları gidermek adına elden çıkarılmıştır (Bauer, 2013: 404). Bu durum, Latin İmparatorluğu'nun kutsallık algısını büyük ölçüde zedelemiş, aynı zamanda Batı Hristiyan dünyasında da önemli tepkiler doğurmuştur.

İmparator II. Baldwin, Dikenli Tacı geri alabilmek için gerekli ödemeyi yapamayınca, bu kriz Batı'da farklı bir yön kazandı. Fransız Kralı Aziz Louis (IX. Louis), bu durumu fırsat bilerek Dikenli Taç'ı Paris'e getirdi. Kaynaklara göre Louis, tacı büyük bir dini bağlılıkla, yalınayak ve dünyevi süslerden arınmış şekilde karşılamış; bu kutsal emanet Paris'te büyük bir saygı ve gösterişle muhafaza edilmiştir. Üstelik bu satın alım, neredeyse Fransa'nın yıllık gelirine eşdeğer bir maliyet doğurmuştur (Gerz Değirmenci, 2019: 19). Böylece, Konstantinopolis'ten Batı'ya doğru gerçekleşen kutsal emanet akışı, yalnızca bir ekonomik zorunluluk değil, aynı zamanda Batı'nın dini ve siyasi meşruiyet arayışlarının da bir parçası haline gelmiştir.

II. Baldwin'in yaşadığı ekonomik çöküş, yalnızca Latin İmparatorluğu'nun iç dengelerini sarsmakla kalmamış, Konstantinopolis'teki kutsal emanetlerin Batı Avrupa'ya taşınması sürecini de hızlandırmıştır. Özellikle İsa'nın çarmıhta giydiği “Dikenli Taç” ve Gerçek Haç'ın parçaları gibi kutsal nesnelerin Venedik üzerinden Batı'ya aktarılması, Avrupa'da yeni bir dini miras ve meşruiyet kaynağının doğmasına yol açmıştır. Bu süreçte Fransız Kralı IX. Louis, bu kutsal emanetleri layıkıyla muhafaza etmek amacıyla 1243 ile 1248 yılları arasında Paris'te Sainte-Chapelle'i inşa ettirmiştir. Kraliyet sarayının şapeli olarak tasarlanan bu yapı, mimarisi ve simgesel işleviyle yalnızca bir ibadet mekânı değil, aynı zamanda Batı'nın doğrudan Bizans'tan devraldığı kutsal mirasın görkemli bir vitrini hâline gelmiştir (Sağ, 2024: 225).

Kutsal emanetlerin Batı'ya taşınması ve orada yeniden anlam kazanması, Dördüncü Haçlı Seferi'nin yarattığı derin kırılmanın yalnızca dini değil, aynı zamanda ekonomik ve ticari etkiler taşıdığını da göstermektedir. Latin İmparatorluğu'nun kurulmasının ardından, başta Venedik olmak üzere Cenova gibi denizci şehirler, eski Bizans topraklarında sömürge ticaret karakolları imparatorluğu inşa etmişlerdir. Bu şehirler, Karadeniz'e uzanan geniş bir ticaret ağı kurmuş, gemileri ve tüccarları aracılığıyla Asyalı tacirlerle doğrudan temas kurma imkânı elde etmişlerdir (Crouzet, 2001: 29).

Konstantinopolis'in ele geçirilmesi, Doğu ile Batı arasındaki ekonomik dengeleri de yeniden şekillendirmiştir. Her ne kadar İskenderiye Limanı hâlâ önemli bir merkez olmayı

sürdürse de, 1204 sonrası piyasa dağılımlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle Venedik, Pisa ve Ceneviz limanları bu dönemde büyük bir yükselişe geçmesi ile Moğol akınlarının ardından Asya'daki kara ticaret yollarının yeniden canlanması, bu şehirlerin Asya'yla bağlantı kurmasını kolaylaştırmıştır (Asbridge, 2014: 547, 666).

Ancak bu yoğun etkileşim ağına rağmen, Müslüman Orta Doğu büyük ölçüde bu döngünün dışında kalmıştır. Batılılar, Doğu'nun daha uzak noktalarına ulaşmak için yeni yollar aramış, hatta bazıları Çin'e kadar gitmiştir. Bu bağlamda, 1275 ile 1291 yılları arasında Çin'de kalan ve *Harikalar Kitabı*'nı kaleme alan Marco Polo, bu arayışların en tanınmış temsilcilerinden biri olmuştur. Karadeniz ticareti, Hindistan ve Çin'le doğrudan ilişki kurma çabalarının erken evrelerini oluşturmuş; bu gelişmeler, Avrupa'nın coğrafi ufkunu genişletme sürecinde önemli bir dönemeç teşkil etmiştir (Crouzet, 2001: 29).

Böylece Dördüncü Haçlı Seferi'nin doğrudan ve dolaylı sonuçları, yalnızca Bizans'ın siyasal çöküşünü değil, Batı'nın dini meşruiyetini, ekonomik gücünü ve keşif arzusunu şekillendiren çok boyutlu bir dönüşümün de habercisi olmuştur.

Kırım'ın güneydoğusu kıyısında, Kaffa'nın batısında yer alan Sudak, Bizans İmparatorluğuna aitti ve önemli bir Rum nüfusuna sahipti. 1204'te olayların ardından, Trabzon İmparatorluğu'nun egemenliğine geçen bu bölge, 1222 yılında Moğollar tarafından ele geçirilmiştir. XIII. Yüzyıl boyunca büyük bir liman olarak önem kazanmıştır, ayrıca Venedikliler burada bir Ticaret merkezi kurmuştur, bu merkez 1287 yılında bir konsolosluk merkezi haline gelmiştir (Yule, 2010: 3).

İbn Battuta (1304-1368) ve Marco Polo (1254-1324), Asya ve Çin arasındaki bağlantıları güçlendiren önemli figürlerdir. Marco Polo, Çin'i ve Moğol İmparatorluğu'nu ziyaret ederek Batı dünyasına Çin'in zenginliklerini tanıtmıştır, Asya ile Avrupa arasındaki ticaret ve kültürel köprüleri pekiştirmiştir. Öte yandan, İbn Battuta, Çin'e giden deniz yolunu kullanarak Orta Doğu, Güney Asya ve Çin arasında kültürel ve ticaret bağlarını güçlendirmiştir. Her iki gezgin, dönemin küresel ticaret ve kültürel ağlarını derinleştirerek, Asya ve Çin arasındaki etkileşimi artırdılar (Park, 2012: 124, 125).

Marco Polo'nun anlatımlarında, 1260 yılında Konstantinopolis'in II. Baldwin tarafından yönetildiği sırada, Marco Polo'nun babası Nicolas Polo ve amcası Maffeo Polo birer tüccar ve kaşif olarak Venedik'ten Konstantinopolis'e gelmişlerdir. Burada mücevherlerden oluşan bir stok hazırlayıp Konstantinopolis'ten yola çıkıp ve Karadeniz'i geçip Sudak'a ulaşmışlardır (Yule, 2010: 2).

XIII. ve XIV. yüzyıllar Avrupa'da üretim alanına endüstri, Ticaret ve bankacılık, tarım yine de öncelikli ekonomik faaliyet olmasına rağmen, giderek yoğunlaşarak kendisine yer

bulmuştur. Avrupa nüfusunun neredeyse tamamının kırsal bölgelerde yürüttüğü tarım ve hayvancılık, Ticaret ve imalat alanlarının da temelini oluşturmaktaydı (Di Girolamo, 2019: 183). XIII. yüzyılda ortaçağ Avrupa'sının Ticaret ve imalat faaliyetlerindeki gelişim dönemin tarihçileri tarafından “ticaret devrimi” olarak adlandırılmıştır (Davide: 2019: 201).

Bu dönemde ticarete konu olan ana mallar, Erken Ortaçağ'dakilerle büyük ölçüde aynı kalmış, ancak çok daha büyük miktarlarda değiş tokuş edilmiştir. Bunlar arasında ipekler ve diğer lüks kumaşlar, ham ipek, baharatlar (özellikle Ortaçağ insanların çok sevdiği karabiber), parfümler, fildişi ve değerli taşlar yer almaktaydı. Ayrıca, Girit ve Batı Trakya'dan şarap, korint üzümü, portakal, ham pamuk ve tekstil boyamada gerekli olan şap gibi mallar Küçük Asya'dan ithal edilmiştir. Avrupalılar ise yünlülük ve keten kumaşlar, metaller, silahlar, tuz ve köle ihraç etmişlerdir (Crouzet, 2001: 29).

Özgürlük ve zenginliğin elde edilebileceği yegâne yerler, şehirler olmuştur. Bu dönemde olağanüstü bir gelişim gösteren şehirler, herhangi bir derebeyine bağlı kalmadan kendilerini tamamıyla ticarete verebilme imkanına sahip tüccar ve zanaatkarların ayrıcalıklı yerleşim yerleri haline gelmişlerdir. Kente olan bu yaklaşım, feodal hak ve adetlere göre takas sisteminin gereksinimlerine daha uygun hukuki ve teknik-bilimsel bir kültürün yayılmasını teşvik etmiştir (Davide, 2019: 201).

Ticaret devriminin merkezi, Doğu ile Batı arasındaki bağlantıyı büyük ölçüde deniz yolları aracılığıyla sağlayan İtalya Yarımadası olmuştur. Bölgeler arasındaki ticari ulaşımdaki bu artış, pazarlardaki gelişmeler ve talep edilen ürünlerdeki farklılaşma, yerel tüketim ile kalmayıp, ürünlerin çok uzak yerlerde dahi pazarlanmasını amaçlayan sayısız üretici sınıfının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ait, 2019: 210).

Pazarlarda biriken tarımsal ve tarım dışı ürün fazlası, bankerlerin artan etkisi ve belirleyici rolüyle desteklenerek takas faaliyetlerini canlandırmıştır. Bu hareketin merkezindeki şehirler, yeni ekonomik ve ticari ihtiyaçlara yanıt verebilmek için modern kentsel kriterler doğrultusunda büyümüş ve sayıca artmıştır. Şehir yöneticilerinin büyük çabalarla hayata geçirdiği kentsel yenileme projeleri, güzellik, akılcılık, etkinlik, işlevsel alanlar ve meydan gibi kavramlardan ilham almıştır. Pazarların ideal mekanları olan revaklı yapılar veya meydanlar, ortak kimlik ve değerlerin birleşiminden oluşurken, ekonomik teşvikler ve çıkarların etkisiyle toplumsal aidiyet duygusunun yeniden güçlenmesine zemin hazırlamıştır. (d'Arienzo, 2019: 219).

Özellikle Champagne panayırılarının sağladığı ticari hareketlilik sayesinde, XIII. yüzyılda Avrupa'da bütünleşmiş bir piyasa yapısının oluştuğu kabul edilmektedir. Uluslar ve devletler arasındaki bölünmelere ve çatışmalara rağmen, Doğu Akdeniz'den Doğu Baltık ve

Karadeniz'e kadar artan mal akışları ve ticaret ağları ortaya çıkmıştır. Bu ticaretin nicel olarak ölçülmesi mümkün olmasa da XIII. yüzyıl boyunca İngiltere'nin denizaşırı ticareti, enflasyon etkisi hesaba katıldığında üç kat artmıştır (Crouzet, 2001: 32).

Bu dönemde şehir devletlerinin öznel yapısının geliştirilmesi sorunu da ortaya çıkmıştır. Ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan bir büyüme kaydeden şehirlerin gelişimi ile giderek çakışan çıkarlar arasında yeni ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. Yönetim organlarının egemenlikleri, faaliyetlerinin temelini oluşturan loncaların özerklik iradesi tarafından yıpratılmıştır. Birbirleriyle rekabet eden bu güçlerin bir arada var olması, kaçınılmaz olarak taraflardan birinin, diğerine karşı sahip olduğu ayrıcalıklarla rakip güç üzerindeki üstünlük kurma çabasını teşvik etmiştir (Mastromartino, 2019: 238).

Uzun mesafeli ticaretin gelişimiyle birlikte Venedik, erken dönemlerden itibaren önemli bir yabancı nüfusu ağırlayan şehirlerden biri hâline gelmiştir. Bu nüfusun ilk üyeleri arasında Bizanslı tüccarlar da yer alıyordu. 1204'teki Haçlı kuşatmasından sonra ise Venedik'e yerleşen Bizanslıların sayısı artmıştır. Bu gruplar arasında yetenekli sanatçılar ve zanaatkârlar da bulunuyordu. Geleneksel yaşam tarzları ve zanaat bilgileriyle Venedik toplumu üzerinde kayda değer bir etki bıraktılar. Böylece şehrin kültürel yapısı Doğu'dan gelen bu yeni nüfusla daha da çeşitlendi (Geanakoplos, 1962: 53).

Bizanslı sürgünlerin Venedik'teki faaliyetleri, kentin entelektüel olarak parladığı dönemle örtüşmektedir. Ancak bu gelişimi yalnızca Bizanslı mültecilerin etkisine bağlamak eksik olur. Venedik'teki Latin hümanistlerin katkıları ve şehrin uzun vadeli Bizans ilişkileri de bu süreci şekillendirmiştir. XVI. yüzyıl başında Venedik'teki Yunan çalışmaları, bu tarihî ilişkinin zirve noktasına ulaştı. 1453'te İstanbul'un düşmesinden sonra, Venedik'in eski Bizans topraklarındaki kolonileri, Doğu'dan kaçan pek çok Bizanslı entelektüel için bir sığınak hâline geldi. Özellikle Girit Adası, bu dönemde önemli bir entelektüel merkez olarak öne çıktı (Geanakoplos, 1962: 282).

Venedik'in Bizans ile karmaşık ilişkileri ve Batılı devletlerle ticaret yapma stratejileri, Haçlı Seferleri'nin yönünü değiştiren faktörlerden biri olmuştur. Bu dönemde, Latin İmparatorluğu'nun kurulması ve Bizans'ın yeniden ele geçirilmesi, bölgesel güç dengelerini derinden etkilemiş ve hem siyasi hem de ekonomik yapıları şekillendirmiştir. Ancak, Bizans'ın eski ihtişamını yitirmesi, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel ticaretin yeniden şekillenmesine de yol açmıştır.

Venedik'in ekonomik refahı ile Bizans ve Yunan dünyasıyla kurduğu güçlü ilişkiler, kentin Yunan matbaacılığının gelişiminde öncü bir rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır. XV. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Doğu ile Batı arasındaki ticaretin önde gelen merkezlerinden

biri haline gelen Venedik, el yazmaları ve kitap ticareti açısından Avrupa'nın başlıca merkezlerinden biri konumuna ulaşmıştır. Bu gelişmede, kentin Doğu'daki kolonilerine olan kolay erişimi, Padua'daki gelişmiş kâğıt üretim tesisleri ve yalnızca maddi bakımdan varlıklı değil, aynı zamanda hümanist girişimleri desteklemeye giderek daha istekli bir toplumsal yapıya sahip olması belirleyici olmuştur. Tüm bu etkenler, Venedik'in Yunan yayıncılığı alanında Milano ve Floransa gibi daha önce bu alanda öne çıkmış şehirlerle rekabet edebilir bir düzeye ulaşmasını mümkün kılmıştır (Geanakoplos, 1962: 283).

Doğu'daki İtalyan ticaret kolonileri arasında en etkili ve kalıcı olanı Venedik'e aitti. IX. yüzyıldan itibaren Bizans ile Venedik arasında gelişen ilişkiler sonucunda, Venedik Doçesi "Protosevastos" unvanını alarak Bizans hiyerarşisinde yüksek bir konum elde etti. Venedikliler, Bizans'a deniz yardımı karşılığında Haliç kıyısında bir koloni kurma hakkı kazandılar. Bu koloni hem vergi hem de yerel yasalardan muaf tutuldu. XII. yüzyılda burada yaklaşık 20.000 kişi yaşıyordu; bu sayı Konstantinopolis'in toplam nüfusuna oranla oldukça yüksekti. O dönemde Venedik'in nüfusu yalnızca 64.000 iken, Batı'nın en büyük şehri olan Paris'in bile 100.000'i bulmadığı düşünülürse, bu koloni dikkate değer büyüklükteydi (Geanakoplos, 1966: 16).

Bu gelişmeler, Avrupa'nın ekonomik ve sosyal yapısının dönüşümünü derinden etkilemiş ve şehirlerin büyümesiyle birlikte yeni güç dengelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ticaret devrimi ve şehir devletlerinin yükselişi, feodal yapıları sorgulatan bir süreç başlatmış, bu durum ekonomik ve kültürel çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, Batı Avrupa'daki bu değişimler, bölgesel egemenlik ve ticari rekabetle şekillenen yeni bir dönemi başlatmıştır.

3.3. Sanat ve Kültür Etkileri

Dördüncü Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis'e yönelmesi ve şehrin Latinler tarafından işgali, yalnızca siyasi bir fetih değil, aynı zamanda tarihsel bir kültürel yıkım anlamına gelmiştir. Dokuz asır boyunca Hristiyan dünyasının ruhani ve sanatsal merkezi olan bu kent, Haçlılar tarafından sistematik biçimde yağmalanmış, kültürel mirasının önemli bir bölümü ya tahrip edilmiş ya da Batı'ya taşınmıştır. Bizans'a ait ikonalar, mozaikler, kutsal emanetler ve el yazmaları, Avrupa'nın kiliselerine, saraylarına ve müzelerine dağılmış; bu süreç, Batı'daki sanat anlayışının dönüşümüne doğrudan etki etmiştir. Bu bölümde, Latin İmparatorluğu'nun sanat ve kültür üzerindeki etkileri hem yıkım hem de aktarım bağlamında değerlendirilecektir.

Konstantinopolis Dördüncü Haçlı Seferi sonucunda harap edilmiş ve yıkıma uğramıştır. Bu yıkımın ardından, kentin kültürel mirasının önemli unsurlarından olan yapılar ve sanat

eserleri ya yok edilmiş ya da yağmalanarak başka yerlere taşınmıştır. Günümüzde Fransa, Almanya ve İtalya’da korunan birçok Bizans eseri ile bu ülkelerin kiliselerinde sergilenen pek çok kutsal emanet, Dördüncü Haçlı Seferi sırasında ve ardından Konstantinopolis’te kurulan Latin İmparatorluğu döneminde çalınmıştır (Özdemir, 2019: 79).

Konstantinopolis, 900 yıl boyunca Hristiyan dünyasının merkezi olmuştur, ancak bu yağma sonucunda tüm görkemini, zenginliğini, sanat eserlerini ve sahip olduğu her şeyi geri getirilemez şekilde kaybetmiştir. Şehirdeki tüm kiliseler, manastırlar, saraylar ve kütüphaneler yağmalanmıştır. Sayısız nadir eşya, kutsal emanet ve eşsiz ikon ya üzerlerindeki altın, gümüş ve değerli taşlar için parçalanıp yakılmış ya da çalınarak götürülmüştür (Demirkent, 1997: 177).

12-13 Nisan gecesi, Bizanslılarla aralarına bir engel oluşturmak amacıyla, Altınkapı yönünden Bizans İmparatoru V. Aleksios ile Montferratlı Boniface’ın askerleri tarafından bir yangın çıkarılmıştır. Boniface, Bukoleon Sarayı’na ilerlemiş ve burada, II. İsaakios’un Macar asıllı eşi İmparatoriçe Maria ile I. Andronikos’un eşi Agnes’in yanı sıra birçok soylu kadını bulmuştur. Ayrıca “ölçüye sığmayacak derecede çok hazine”ye de rastlamıştır (Eyice, 2021: 84).

Benzer şekilde, Flandre’li Henri’ye tahsis edilen Blahernai Sarayı’nda da büyük bir servet bulunmuştur. Şehre yayılan diğer şövalyeler ise “kimsenin hesabını tutamayacağı ölçüde ganimet” toplamışlardır. De Villehardouin, “dünya kurulduğundan beri hiçbir şehir bu kadar kapsamlı bir şekilde yağmalanmamıştır” ifadelerini kullanmıştır. Her Haçlı, beğendiği bir saraya el koymuş ve yirmi bin silahlı şövalye, “dünyadaki en büyük ve en iyi tahkim edilmiş şehre, belki de dört yüz binden fazla sakiniyle birlikte” sahip olmuştur. Üç büyük kilisede toplanan ganimetler paylaşılmış olsa da, bazı Haçlılar, ağır ceza tehdidine rağmen paylarını gizlemeyi tercih etmiştir. Katedrallerden yağmalanan kutsal eşyalar, Batı dünyasındaki kilise ve manastırlara götürülmüştür (Eyice, 2021: 84).

Başkeşiş Martin, 1203 yılında Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Konstantinopolis’in kapılarına ulaşmıştır. Seferden döndüğünde, şehirden alınmış çok sayıda kutsal eşyayı Colmar bölgesinde, Orberg kasabasına yakın bir konumda bulunan Pairis Manastırı’na götürmüştür (Eyice, 2021: 92).

13 Nisan 1204’te başlamış olan yağma, tüm vahşetiyle üç gün boyunca sürmüştür. Şehrin birçok bölgesi yakılmış, saraylar, kiliseler ve kütüphaneler talan edilmiştir. Binlerce kadın, çocuk ve yaşlı sokaklarda hayatını kaybetmiştir. Kadınlara, hatta manastırlardaki rahibelere bile tecavüz edilmiştir, girilmedik ev bırakılmamıştır (Yılmaz, 2016: 212, 213).

Harun İbn Yahya, Bizans döneminde Konstantinopolis’i ziyaret eden ve hakkında yazan Arap seyyahlardan biridir. X. yüzyılın başlarında şehre gelen Harun, saray kapısının

yakınındaki tunçtan üç at heykelinden bahseder. Aslen dört tane olduğu bildirilen bu atlar, tılsımlı olduklarına inanılan heykellerdir. İlk olarak Hipodrom'da konumlandırılmış, daha sonra Ayasofya'nın yanına taşınmışlardır (Eyice, 2021: 39, 42). Dörtlü at heykeli, yani Quadriga, Bizans İmparatoru II. Theodosius tarafından Konstantinopolis'teki Hipodrom'un girişine yerleştirilmiş olup, Haçlı Seferi sonucunda Hipodromdan götürüldüğü bilinen en ünlü eserdir (Özdemir, 2019: 86). Venedik Doçesi Enrico Dandolo'nun, atları 1204 yılında Konstantinopolis'ten Venedik'e götürdüğü bilinmektedir. Bu atlar, Napolyon'un isteği üzerine 1797 ile 1815 yılları arasında Paris'te kalmış, ardından tekrar Venedik'e geri getirilmiştir (Özbayoğlu, 1989: 155). Atların, ünlü Yunan heykeltıraşı Lysippos (M.Ö. IV. yüzyıl) tarafından yapıldığı ve Roma döneminde Korinthos'tan Konstantinopolis'in Hipodromu'na taşındığı genel olarak kabul edilmektedir (Eyice, 2021: 235).

Aynı şekilde, VI. yüzyılın başlarında inşa edilen Aziz Poliektus Kilisesi'ne ait ince işçilikli mermer sütun payeleri, birbirini kucaklayan dört imparatorun oluşan porfir taşından heykel grubu ve askerî giysili bronz bir imparator heykeli de bu yağma sırasında Batı'ya götürülmüş ve çeşitli Avrupa şehirlerine dağılmıştır (Eyice, 2021: 252).

Bu görkemli aktarımların en çarpıcı örneklerinden biri de San Marco Bazilikası'nın hazine kısmında yer alan “cloisonné mine” tekniğiyle yapılmış “Pala d'Oro” adlı plaka koleksiyonudur. Bizans sanatının özgün ve zarif örneklerinden biri olan bu eser grubunun, bir Bizans kilisesinin ikonostasisine ait olduğu anlaşılmaktadır (Eyice, 2021: 253). Böylece San Marco, yalnızca bir ibadet mekanı değil, aynı zamanda Konstantinopolis'ten Batı'ya taşınan Bizans sanatının ve kültürünün sergilendiği bir hafıza mekanına dönüşmüştür.

Bu tür sanatsal ve kültürel aktarımlar, Doğu ile Batı arasındaki temasların derinleştiği Haçlı Seferleri bağlamında anlam kazanmaktadır. XI. yüzyılın sonlarından itibaren kutsal topraklara yönelen Batılı ordular, Konstantinopolis üzerinden geçerek Bizans'la doğrudan temas kurmuş, bu temaslar başta hayranlık uyandırsa da zamanla kıskançlık ve düşmanlık duygularına evrilmiştir. Batılılar, Bizans'ın zengin, kozmopolit ve sofistike yaşam tarzıyla karşılaşmış, ancak bu karşılaşma zamanla hayranlıktan çok kıskançlık ve düşmanlık duygularını tetiklemiştir. Bu gerilimin en somut sonucu, 1204 yılında Venediklilerin öncülüğünde gerçekleşen Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Konstantinopolis'in ele geçirilmesi ve ardından üç gün boyunca barbarca yağmalanması olmuştur. Şehirdeki kutsal emanetler, el yazmaları ve sanat eserleri Batı'ya taşınmış, kilise ve sarayları süsleyen simgesel objelere dönüşmüştür. Bu olay, yalnızca Bizans'ın siyasi ve kültürel çöküşünü değil, aynı zamanda Batı'nın entelektüel ve sanatsal zenginleşmesini de tetiklemiştir (Geanakoplos, 1966: 17).

Bu yağmanın ulaştığı boyutu anlamak açısından Fransız tarihçi Comte Riant'ın yaptığı çalışmalar oldukça dikkat çekicidir. Haçlı Seferleri üzerine yaptığı kapsamlı araştırmalarla tanınan Riant, 1875 yılında yayımladığı eseri¹¹nde Konstantinopolis'ten Batı'ya taşınan kutsal emanetleri detaylı biçimde kataloglamıştır. Bu katalogda, 300'ü aşkın nesne yer almakta olup, bu nesneler yalnızca nereye gönderildikleriyle değil, aynı zamanda gönderildikleri dönemdeki varlık durumlarıyla birlikte 17 sayfalık bir envanter halinde sunulmuştur (Özdemir, 2019: 83). Söz konusu kutsal eşyalar arasında Hz. Yahya'nın başı, İsa'nın çarmıhı, dikenli tacı, çivileri, mezar taşları ve havarilere ait sayısız obje yer almaktadır. Bugün bu röliklerin çoğu, Batı'daki müzelerde veya bazı önemli kiliselerin hazinelerinde sergilenmektedir (Eyice, 2021: 17).

Bu çapta bir kültürel ve dini yağma, Konstantinopolis'in eski görkemini, zenginliğini, sanat eserlerini ve maddi varlıklarını geri döndürülemez şekilde kaybetmesine neden olmuştur. Şehrin bu dramatik düşüşü, Avrupa'nın ticaret merkezinin eksenini de değiştirmiş; Konstantinopolis'in yerini zamanla İtalyan şehirleri, özellikle de Venedik ve Floransa almıştır (Yılmaz, 2016: 212, 213). Haçlı Seferleri'nin doğurduğu bu çok yönlü sonuçlar, yalnızca askeri ya da dini alanla sınırlı kalmamış; Batı'nın kültürel belleğinde derin izler bırakan bir dönüşüm yaratmıştır.

Bu bağlamda, Tyerman'ın da işaret ettiği üzere, Ortaçağ çoğu zaman klasik Antik dönem ile XV. yüzyıl Rönesans'ı arasında sıkışmış, küçümsenen bir dönem olarak algılanmıştır. Ancak modern tarih yazımı, Ortaçağ'ın yalnızca durağan ve karanlık bir çağ olmadığını tersine, modernitenin birçok temel unsurunun bu dönemde filizlendiğini vurgulamaktadır. Ortaçağ, dikkatli araştırmacılar tarafından keşfedilebilecek derinlikte bir tarihsel rezervuar olarak değerlendirilmektedir (Tyerman, 2021: 22). Bu perspektifle bakıldığında, Haçlı Seferleri ve Latin İmparatorluğu deneyimi yalnızca bir tahribat dönemi değil, aynı zamanda Batı'nın dönüşümünü başlatan bir dönüm noktası olarak anlam kazanmaktadır.

“Rönesans” terimi, kelime anlamıyla “yeniden doğuş” olarak tanımlanır ve Ortaçağ'daki her Rönesans hareketi, Avrupa'nın kültürel ve entelektüel anlamda yeniden canlanması olarak değerlendirilir. Otto Rönesansı, Karolenj Rönesansı'nın ardından gelen ve XII. yüzyıl Rönesansı'na uzanan süreçte önemli bir köprü işlevi görmüştür. Bu dönemde sanatsal ve mimari alanlarda kayda değer ilerlemeler yaşanmış, yeni teknikler geliştirilmiş ve sonraki kültürel atılımlara zemin hazırlanmış, bu yeniliklerin ortaya çıkmasında ise Otto

¹¹ **Bkz.** Riant, P. É. D. C. (1875). *Des dépouilles religieuses enlevées à Constantinople au XIIIe siècle par les Latins, et des documents historiques nés de leur transport en Occident*. Impr. G. Daupeley.

Hanedanlığı dönemi ve merkezi yönetim anlayışının önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Ülgen ve Çetin Ünal, 2019: 231).

Karolenj Rönesansı, dönemin kaynaklarına göre Avrupa için önemli bir reform hareketi olarak kabul edilmiştir ve fermanlar aracılığıyla yürürlüğe konulmuştur. Bu fermanlar, başlangıçta kraliyet sarayına, özellikle Aachen'a gönderilen sorulara verilen sözlü cevaplardır ve missi dominici (efendinin elçileri) olarak bilinen imparatorluk elçileri tarafından iletilmiştir. Rönesans sırasında, Frank topraklarında yeterli bilgi kaynağı bulunmadığı için dışarıdan en donanımlı bilginler davet edilmiş ve büyük bir yeniden yazma faaliyeti başlatılmıştır. Karolenj müstensihleri tarafından, Latince dilinde, klasik metinler yeniden yazılmıştır. Latince'nin seçilmesinin önemli sebepleri vardır: Bu dil, İncil'in, kilise babalarının, litürjinin ve ruhban sınıfının eğitim dili olarak kullanılırken; aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun imparatorluk geleneğinin dili olmuştur. Charlemagne, 800 yılında imparator ilan edildiği için, Roma İmparatorları örnek alınarak politik otoriteyi güçlendirmek amacıyla Latince büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca, imparatorun çok dilli bir toplum yönetiyor olması nedeniyle Latince, uluslararası iletişimin dili olarak hizmet etmiştir (Bozkurt, 2016: 64).

Karolenj Rönesansı'nın ortaya çıkışını sağlayan etmenler arasında 774'te Pavia'nın (Lombard Krallığı'nın) ele geçirilmesi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde, Pavia gibi Lombard şehirlerinden biri olan Verona, elyazmalarının şerh edilmesi ve istinsahında köklü bir geleneğe sahipti ve katedral kilisesinin zengin bir kütüphanesi bulunmaktaydı. Charlemagne, İtalya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında ülkenin entelektüel gelişiminden büyük ölçüde etkilenmiş ve kendi ülkesinde de aynı kültürel düzeyin geçerli olması gerektiğine inanarak, Karolenj Rönesansı'nın fitilini ateşlemiştir. Ayrıca, Rönesans'ın miladı olarak kabul edilen bir diğer önemli gelişme, Alcuin ile Charlemagne'ın tanışması olmuştur (Genç, 2012: 197).

Ortaçağ, birçok uygarlıkta farklı biçimlerde tezahür eden köklü değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemin gizemiyle birlikte ortaya çıkan dönüşümler, Avrupa tarihinde çeşitli Rönesans hareketlerinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bunlardan biri, Büyük Otto ile başlayıp, II. Otto ve III. Otto dönemlerini kapsayan Otto Rönesansı'dır; bu dönem, Karolenj sanatı ile Romanesk sanat arasında bir geçiş evresi oluşturmuş ve sanat ile mimarideki gelişmelerle "Ottonian Rönesansı" olarak adlandırılmıştır (Ülgen ve Çetin Ünal, 2019: 231).

Otto Rönesansı'nın şekillenmesinde etkili olan unsurlardan biri de Otto Hanedanlığı'nın Bizans İmparatorluğu ile kurduğu ilişkiler olmuştur. Bu ilişkiler, hanedanın Romalılık kimliğini pekiştirme arayışında stratejik bir rol oynamıştır. Romalı olma düşüncesi, hanedanın siyasi meşruiyetini güçlendirme çabasında belirleyici olmuş; özellikle Bizans ile tesis edilen akrabalık bağları, Otto Hanedanlığı'nın imparatorluk iddiasını destekleyen sembolik ve kültürel bir araç

hâline gelmiştir. Bizans'ın saray kültürü, idari gelenekleri ve sanatsal etkileri, Otto yönetimini hem biçim hem içerik açısından etkilemiş; bu etkileşim, hanedanın Batı Roma İmparatorluğu'nun devamı olduğu yönündeki algıyı güçlendirmiştir. Böylece Otto Hanedanlığı, Bizans ile kurduğu bağlar aracılığıyla hem kendi otoritesini meşrulaştırmış hem de kültürel olarak Romalı kimliğe yaklaşarak Ortaçağ'ın siyasi ve kültürel mirasını yeniden tanımlamıştır (Ertas, 2024: 364).

Otto Rönesansı ile başlayan bu kültürel canlanma, ilerleyen yüzyıllarda farklı coğrafyalarda daha geniş çaplı dönüşümlerin yaşanmasına da zemin hazırlamıştır. Nitekim XIV. yüzyılın sonlarından XVII. yüzyılın ortalarına kadar süren İtalyan Rönesansı, sanat ve kültür alanlarında gerçekleşen bir hareketti. Bu dönemin başlangıcı, Ortaçağ'ın sonunu işaret etmiş ve modern dünya için temelleri atmıştır (Çetin Ünal, 2023: 1807). İtalyan Rönesansı, Modern Çağ'ın başlangıcı olarak kabul edilir ve Ortaçağ ile Erken Modern Dönem arasında yer alır. Yıldırım'a göre ise, Rönesans'ın zaman çizelgesi farklı disiplinlere bağlı olarak bazen değişiklik gösterdiğinden, tarihçiler Rönesans dönemi olarak bilinen sürecin tam olarak ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiği konusunda net bir fikir birliğine varamamaktadır (Yıldırım, 2020: 187).

Konstantinopolis'in 1204'teki düşüşü ve ardından kurulan Latin İmparatorluğu, yalnızca siyasi bir kırılma değil, aynı zamanda kültürel bir aktarımın da başlangıcı olmuştur. Bizans'tan Batı'ya göç eden sanatçılar, zanaatkârlar ve entelektüeller aracılığıyla “Yunan tarzı” olarak anılan sanatsal estetik, özellikle XIII. yüzyıl boyunca İtalya'da etkili olmuş ve zamanla Batı Avrupa'nın geniş bölgelerine yayılmıştır. Bu tarz, kolay anlaşılabilirliği, ikonik yapısı ve dinsel otoriteyi görsel olarak güçlü şekilde yansıtması nedeniyle büyük rağbet görmüş; kiliselerde, fresklerde ve ikonlarda etkisini hissettirmiştir. Ancak bu Bizans etkisi, zamanla yerini daha özgün, deneysel ve insana odaklanan bir estetik anlayışa bırakmış; bu dönüşümün öncülerinden biri olarak Cimabue'nin kuşağı öne çıkmıştır. Giorgio Vasari'nin de belirttiği gibi, Cimabue ile başlayan bu sanat anlayışı, Giotto ile devam etmiş ve İtalyan sanatının yeni bir başlangıcını simgelemiştir. Bu bağlamda Cimabue, modern resim sanatının doğuşundaki ilk temsilcilerden biri olarak kabul edilmiştir (Lollini, 2019: 913).

Sanat tarihçileri, bu dönüşüm sürecini XIII. yüzyılda Giotto ve Cimabue'nin eserleriyle başlatır ve Rönesans'ın görsel anlatısını XVI. yüzyıl sonlarında Michelangelo ve Venedikli sanatçılarla sona erdirir. Ancak Rönesans yalnızca görsel sanatlarla sınırlı bir hareket değildir. Güler'e göre, bu yükselişin edebi ve düşünsel boyutu da son derece önemlidir. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Milton, Shakespeare ve Spenser gibi edebiyat devlerinin tiyatro ve şiir aracılığıyla

sundukları eserler, Rönesans'ın insan merkezli düşünce yapısını edebi düzeyde pekiştirmiştir (Güler, 2018: 50).

Bu çok katmanlı kültürel uyanışı tanımlamak için kullanılan “Rönesans” kavramı, ilk kez biyografi yazarı Giorgio Vasari tarafından ortaya atılmıştır. Vasari, kendi dönemini, Avrupa'nın baskıcı ve karamsar geçmişinden bir kurtuluş olarak yorumlamış ve bu nedenle “yeniden doğuş” anlamına gelen Rönesans terimini kullanarak dönemin özünü çarpıcı biçimde tanımlamıştır (Yıldırım, 2020: 186). Bu yeniden doğuş, yalnızca sanat ve edebiyatla sınırlı kalmamış; aynı zamanda geçmişin entelektüel mirasına yönelik köklü bir dönüşüme de işaret etmiştir. Petrarca ile birlikte, Antik Roma ve Yunan uygarlıklarının daha görkemli ve yüce bir geçmişe sahip olduğu inancı giderek güç kazanmış, Roma'daki anıtsal yapılar, “eskilerin büyük eserleri” olarak görülmeye başlanmıştır. Kaybolan düşünsel hazinenin antik el yazmaları aracılığıyla yeniden gün yüzüne çıkarılabileceği inancı, pek çok entelektüelde derinleşen bir araştırma ve inceleme arzusunu da beraberinde getirmiştir (İnalçık, 2013: 55).

Böylece Konstantinopolis'in düşüşüyle başlayan kültürel aktarım, Bizans'ın sanatsal geleneklerinden doğan bir etkilenmeyle İtalyan Rönesansı'na zemin hazırlamıştır. Vasari'nin tanımıyla bu yeniden doğuş süreci, geçmişin bilgeliğiyle o dönemin arayışlarını buluşturan çok yönlü bir entelektüel patlamaya dönüşmüştür.

Rönesans'ın en önemli entelektüel ve kültürel hareketlerinden biri de Rönesans hümanizmidir. İnsanların kendi düşüncelerini ve içinde yaşadıkları çevreyi anlamalarına yardımcı olacak bir eğitim sistemini hayata geçirmeyi amaçlar. Bu felsefe, eleştirel düşünceyi, yeni fikirlere açıklığı ve sanatsal ifadenin değerini vurgulayan bir dünya görüşünü yansıtır. 14. ve XV. yüzyıl Rönesans hümanistleri, insan merkezli bir felsefe benimseyerek ve Antik Yunan ve Roma medeniyetlerine olan hayranlıklarıyla, Avrupa'da büyük bir entelektüel ve kültürel hareket başlattılar. XIV. ve XV. yüzyıllara damgasını vuran Rönesans Hümanizminin önde gelen temsilcileri arasında Giovanni Boccaccio, Coluccio Salutati, Manuel Chrysoloras, Leonardo Bruni, Leon Battista Alberti ve İtalyan filozof Francesco Petrarca bulunmaktadır (Çetin Ünal, 2023: 1807).

Petrarca ve Boccaccio dönemine kadar İtalya'daki hümanist çalışmalar büyük ölçüde Latin kültürüne odaklanmıştı. Ancak bu iki önemli figür sayesinde hümanizmin sınırları genişlemiş ve Yunanca da bu entelektüel çerçeveye dahil edilmiştir. Her iki isim de Papalık sarayının bulunduğu Avignon'da Bizans elçileriyle kurdukları temaslar ve Güney İtalya ile Sicilya'daki Bizans mirasından etkilenmiştir. Bu bölgelerde Yunanca hâlâ yaşayan bir dildi ve Casole ile Messina'daki manastır kütüphanelerinde klasik ve dini Yunan el yazmaları mevcuttu. Petrarca ve Boccaccio, Homeros ve Platon gibi metinleri okuyabilmek için Güney İtalyalı olan

Barlaam ve öğrencisi Leontius Pilatus'tan ders almışlardır. Petrarca Yunanca öğrenmede başarılı olamasa da, Boccaccio bir ölçüde ilerlemiş ve 1361'de Floransa'daki studium'da Yunanca eğitimi için kadro tahsis edilmesini sağlamıştır (Geanakoplos, 1962: 21).

Floransa, yalnızca Dante, Boccaccio ve Petrarca gibi isimlerin dilsel mirasını değil, aynı zamanda Donatello, Leonardo da Vinci ve Michelangelo gibi sanatçıların yetiştiği bir merkez olmuştur. Bu kültürel yükselişte Medici ailesinin himayeciliği temel belirleyici olmuştur. Sanatçılara maddi ve manevi destek sunan bu aile, yalnızca bir kültür üreticisi değil, aynı zamanda bir entelektüel iktidar yapısı inşa etmiştir (Kılıç, 2018: 91).

XIV. yüzyılın başlarında Floransa, İtalya'nın en iyi üç yazarından Dante, Boccaccio ve Petrarca'ya sadece yarım yüzyıl içinde yetiştiren ilk kültürel altın çağını yaşamıştır. Dinsel geleneğin aksine, bu yazarlar Latince yerine Toskana dilinde yazmayı tercih etmişlerdir. Bu durum, Toskana dilini İtalyanca'nın standart formu olarak kabul ettirirken, aynı zamanda edebiyatı Kilise'nin dilinin ötesine taşıyarak seküler bir hümanist öge de getirmiştir. Bu seküler hümanizm, yazarların ilgilerini de yansıtıyordu. Örneğin, Petrarca, uzun süre boyunca Avrupa'daki manastırlarda unutulmuş olan antik klasik yazarların el yazmalarını bulmaya çalışarak ünlenmiştir (Strathern, 2005; 19).

Hümanizm kavramı farklı şekillerde tanımlansa da hümanizm, Antik Yunan ve Latin yazarlarının edebî eserlerini inceleme, kaybolmuş el yazmalarını yeniden keşfetme, Yunanca öğrenme isteği ve Latince Antik üslubu taklit etme çabası olarak tanımlanabilir. Bu klasik üslup tutkusu, Rönesans hümanistlerinin yaklaşımını Ortaçağ âlimlerinden ayırır. Ortaçağ'daki bilgi birikimi büyük ölçüde Aristoteles gibi yazarların teolojik yorumlarına dayanırken, hümanistler klasik metinlere edebî ve felsefi değerleri açısından yaklaşmışlardır (Geanakoplos, 1962: 19).

Diğer taraftan ise Boccaccio'nun Decameron adlı eseri, dönemin halkı arasında gerçek hayatta nasıl yaşandığını, otoritelerin (özellikle Kilise'nin) nasıl yaşanması gerektiğini düşündüğünden farklı olarak, bazen müstehcen ve sıkça mizahi bir şekilde anlatan bir dizi hikayeyi içerir. Dönemin en büyük iki sanatçısı olan Giotto ve Pisano da Floransa'da yaşamış ve hümanist eğilimler göstermiştir. Onların figürleri, dönemin Ortaçağ formalizminden sıyrılarak daha modern, gerçekçi bir şekilde duygusal ifadelerle canlanmıştır. Bu tür önemli şahsiyetler, Floransa kültürünü Rönesans'a bir adım daha yaklaştırmışlardır, ancak bu gelişim daha da ilerlemeden, Avrupa, tarihindeki en büyük felaketle karşı karşıya kalmıştır (Strathern, 2005: 20).

İtalyan hümanizminin oluşumu, iki temel kaynaktan beslenen uzun süreli bir entelektüel evrimin sonucudur. Bu kaynaklardan ilki, Ortaçağ İtalya'sında faaliyet gösteren *dictatores*

olarak bilinen retorikçiler ile Roma hukukuna odaklanan hukuk öğrencilerinin geliştirdiği retorik ve metin analizi geleneğidir. İkincisi ise, XII. yüzyılda Fransa'da gelişen ve zamanla İtalya'ya yayılan klasik metin incelemeleridir. XIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, İtalyan şehirlerinin büyümesi ve seküler değerlere artan ilgi, bu iki akımın birleşmesini kolaylaştırmış ve böylece antik edebiyata yönelik yeni bir takdir anlayışı ortaya çıkmıştır (Geanakoplos, 1962: 20).

Bu sürecin devamında şekillenen erken Rönesans, hümanist bir içerikle İtalya'da başlayarak Kuzey Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Rönesans'ın, edebiyatın yeniden doğuşunu ve klasik öğrenime duyulan bağlılığı temsil etmesi bakımından, köklerinin XII. yüzyıla kadar götürülebileceği ileri sürülmektedir. Bu dönemde, Chartres Okulu'nun temsil ettiği hümanist düşünce biçimi dikkat çekmiş, Salisburyli John gibi düşünürler, Latince kullanımındaki yozlaşmaya karşı eleştirel bir ses yükseltmiştir (Copleston, 1993: 207). Bu gelişmeler, antik mirasın dilsel, edebi ve felsefi düzeyde yeniden değerlendirilmesini mümkün kılan hümanist yaklaşımın temel taşlarını oluşturmuştur.

Venedik ile Bizans arasındaki entelektüel ilişkiler ise bu bağlamda özel bir önem taşır. Mevcut belgeler, özellikle 1453 öncesindeki iki yüzyılda bu ilişkinin sınırlı olduğunu ortaya koysa da daha kapsamlı bir etkileşim ihtimalini dışlamamaktadır. Bu sınırlılığın aşılması, hem Venediklilerin Bizans geleneklerine daha hoşgörülü yaklaşmaya başlaması hem de bazı Bizanslı entelektüellerin Osmanlı tehdidi karşısında Latinleri müttefik olarak görmeye başlamasıyla mümkün olmuştur. Özellikle 1453'te Konstantinopolis'in düşüşünden sonra, küçük ama etkili bir Bizans çevresi, Venediklileri artık işgalci değil, kurtarıcı olarak değerlendirmeye başlamıştır. Bu tutum değişikliği, entelektüel temasların daha da artmasına zemin hazırlamıştır (Geanakoplos, 1962: 18).

Ancak Venedik'te Yunan kültürüne duyulan ilgi yalnızca siyasi zorunluluklarla açıklanamaz. Bu ilginin arkasında, İtalyan hümanizminin antik bilgiye duyduğu entelektüel merak ve kültürel değerler sistemiyle doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Antik Yunan metinlerine yönelen bu ilgi, İtalyan hümanistlerinin düşünsel dünyasında hem bir bilgi kaynağı hem de estetik bir model olarak önemli bir yer edinmiştir.

Erken Rönesans döneminde, Roma sanatının ve Latin edebiyatının Yunan başarılarından üstün olduğuna dair bir inanç giderek yaygınlık kazanmıştır. Bu kanaatin arkasında, Yunan sanatına ait büyük eserlerin Batı Avrupa için hem fiziksel hem de dilsel olarak erişilmesi güç unsurlar olması yatıyordu. Yunan dili, Dante ve Petrarca gibi önde gelen aydınlar için bile adeta kapalı bir kitap niteliğindeydi. Buna karşılık Latince, eğitilmiş çevrelerde yaygın biçimde biliniyor ve kullanılıyordu. Bu durum, Petrarca'nın *Şöhretin Zaferi* adlı eserinde Cicero'yu

Platon'un önüne koymasıyla ve Alberti'nin Roma mimarisinin Yunan mimarisinden üstün olduğuna dair inancıyla somutluk kazanmıştır (Artz, 1962: 17).

Benzer şekilde, Ortaçağ boyunca Venedikliler ile Konstantinopolis'teki Bizanslılar arasında daha çok ticari ve sosyal ilişkiler ön planda olmuş, entelektüel alışveriş sınırlı kalmıştır. Bunun temel nedeni, Venediklilerin büyük oranda tüccar sınıfına mensup olması ve Yunancayı yalnızca işlerini yürütecek kadar öğrenmeleridir. Üstelik bu öğrenilen Yunanca, klasik edebiyattan oldukça uzak, halk arasında konuşulan gündelik bir dil düzeyindeydi. Bu durum, derinlikli felsefi ve bilimsel diyalogların önünde ciddi bir engel oluşturmuştur. Ayrıca, Batılıların Bizanslıları ayrılıkçı ve güvenilmez olarak görmesi, Bizanslıların da Latinlere karşı taşıdığı tarihsel güvensizlik, karşılıklı entelektüel teması daha da zorlaştırmıştır (Geanakoplos, 1962: 17).

Bununla birlikte, sınırlı da olsa bazı istisnai figürler aracılığıyla bu bariyerler zaman zaman aşılabilmektedir. Örneğin, Aristoteles'in *Ethica* adlı eserini Latinceye çeviren ve kiliseler arası teolojik tartışmalarda tercümanlık yapan Venedikli James gibi kişiler, doğrudan kültürel etkileşimin mümkün olabileceğini göstermiştir (Geanakoplos, 1966: 17). Ancak bu bireysel çabalar, dönemin genel eğilimleri karşısında istisna olmaktan öteye geçememiştir.

İtalya Doğu ile ticaret sayesinde gelişen ve zenginleşen şehirlere sahip olmuştur. Bu şehirlerin başında Venedik, Ceneviz, Pisa, Floransa ve Milano gelmektedir. Gittikçe kalabalıklaşan şehirlerde nüfus artışıyla beraber, yeni yükselmekte olan burjuvazi üstün bir konuma gelmiştir. Bu sınıf şehirleri *commun* adı verilen, bağımsız ve kendi kendini idare eden cumhuriyetler haline getirmişlerdir (İnalçık, 2013: 33).

Burjuvazi sınıfına dahil olarak Medici ailesi Floransa'nın ve İtalyan Rönesansı'nın en etkili ve önemli ailelerinden biri olarak öne çıkmıştır. Ticaret ve bankacılık alanındaki başarılı girişimleri sayesinde, önce Floransa'da ardından tüm Toskana bölgesinde güçlü bir sosyal ve siyasi nüfuz elde etmişlerdir. Medici ailesi, dönemin önde gelen sanatçılarına destek sağlayarak hem sanatın hem de bilimin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur (Giuffra vd., 2017: 322).

Floransa'nın 1201 tarihli resmi kayıtlarında yer alan ilk Medici *Chiarissimo*'dur. Döneme Medici ailesine ait sınırlı kaynak olmasına rağmen, ailenin para değişimleriyle uğraştığı ve zamanla zenginleştiği kesindir.

Bu zenginlik sayesinde, XIII. yüzyılın sonlarına doğru, tanınmış nüfuslu bir aile haline gelmeleri 1296 senesinde Ardingo de' Medici'nin ailedeki ilk gonfaloniere¹² olarak seçilmesiyle olmuştur (Strathern, 2005: 15).

Bir diğer kaynak, 1216 yılında Bonagiunta de' Medici'nin bir dekteri onaylayan yerel yönetimin konsey üyesi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1240 yılına ait birçok belge ile Medici ailesinin çeşitli kişilere kredi verdiklerini göstermiştir. Ugo ve Galgano di Bonagiunta de' Medici adındaki iki kardeşin isimleri, Marcovaldo'nun oğlu ve Toskana'nın palatin kontu olan Guido Guerra'nın alacaklılar listesinde görülmektedir (Brucker, 1957: 3).

XIII. yüzyılda Floransa'nın nüfusu kesin olarak bilinmemesine rağmen, XII. Yüzyılın ortasından XIII. yüzyılın ortalarına doğru beş katı arttığı ve elli binin üzerinde olduğu düşünülmektedir. Floransa nüfusunun, bu dönemde eşi benzeri daha önce görülmemiş biçimde artışı ile Roma ve Londra nüfusundan daha büyük hale gelmiştir (Strathern, 2005: 14).

Artan nüfus ile XIII. yüzyıldaki bir diğer gelişme ise, İtalyan şehirlerinde yönetimdeki kargaşalardan yararlanarak kendilerini halk tarafından senyör ilan ettiren ve otoriter bir iktidar kazandıran, her tarafta iktidarı ele geçiren ve küçük monarşiler kuran aileler türemiştir. Buna rağmen, şehir teşkilatlarını ve cumhuriyet idarelerini korumakta olan şehirler de mevcuttur. Toscana'da bağımsız şehir yönetimi çok gelişmiştir, bunların arasında en ileri olan ise Floransa olmuştur (İnalçık, 2013, 34).

1340'ların başındaki ekonomik kriz, Kara Ölüm veya diğer adıyla Kara Veba felaketiyle devam etmiştir. 1347'de Çin'den, Cenova gemileriyle Karadeniz üzerinden Avrupa'ya ulaşmıştır. Dönemin kronikçileri ve modern araştırmalar, sonraki dört yıl içinde Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte birinin veba nedeniyle hayatını kaybettiğini kaydetmiştir. Kötü hijyen koşulları ve hastalığın yayılma şekli hakkındaki cehalet nedeniyle, şehirlerde durum çok daha kötüydü. Vebadan şüphe edilen aileler, bazen evlerine tuğla örülerek ölüme terk ediliyordu. Maddi imkanları olanlar, Floransa'dan Toskana kırsalına kaçmıştır, geride kalanların büyük bir kısmı ise hayatını kaybetmiştir. İlk hümanizm işaretleri hızla batıl inançlar ve korku ile yer değiştirse de, Ortaçağ Avrupa'sının sosyal durağanlığı çökmeye başlamıştı ve büyük değişim kaçınılmaz hale gelmiştir (Strathern, 2005: 20).

Medici ailesi Rönesans sanatının gelişim sürecine daha en başından itibaren dahil olmuştur. Giovanni di Bicci'nin sanat alanındaki ilk himaye girişimi pek çok araştırmacı

¹² Signoria konseyine başkanlık eden kimse. Floransa demokratik esaslara göre yönetilen bağımsız bir cumhuriyettir. Bu şehir Signoria olarak bilinen dokuz kişilik konsey tarafından yönetilmektedir. Bu konseye başkanlık edecek kişi ise lonca üyeleri arasından kura ile seçilmektedir. Ancak bu seçimler giderek nüfuslu aileler tarafından manipüle edilerek, önde gelen aileyi ya da aileleri temsil etmeye başlamıştır. 1296 senesinde Ardingo de' Medici'nin başkanlığı ardından 1299'da Guccio de' Medici ve 1314 senesinde ise Averardo de' Medici *gonfaloniere* olarak seçilmiştir.

tarafından Rönesans'ın ilk büyük sanatsal eseri olarak kabul edilen bir çalışmayla sonuçlanmıştır. Bu eser San Giovanni Vaftizhanesi için yapılan bronz kapılardır. Eserin sipariş edilme süreci yakın dönemde Floransa'da yaşanan bir olaya dayanmaktadır. 1401 yılında şehirde bir veba salgını ortaya çıkmış ve bu durum halkta büyük bir endişe ve korku yaratmıştır. Salgın kısa sürede etkisini yitirmiştir fakat bu durum yaklaşık elli yıl önce yaşanan yıkıcı Kara Veba'nın anılarını yeniden canlandırmıştır. Bu tehdidin bertaraf edilmesi üzerine kent yöneticileri Tanrı'ya şükranlarını sunmak amacıyla önemli bir adım atmıştır. Toplumsal ve dini yaşamda özel bir konuma sahip olan San Giovanni Vaftizhanesi için yeni bronz kapılar yaptırılması kararlaştırılmıştır. Her Floransalı çocuğun vaftiz edildiği bu yapı halkın gözünde kutsal bir anlam taşımaktadır. Söz konusu gelişme Medici ailesinin Floransa'daki sanatsal üretimi destekleyici rolünün erken örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Strathern,2005:99)

Aristoteles felsefesinin ve doğa biliminin XII. yüzyılın sonlarından itibaren Batı müfredatına dahil edilmesi, mantık ve doğa bilimlerinde olmasa da yeni ve geniş ufuklar açmıştır. Rasyonel sorgulama araçlarının genişlemesi, sosyal ve entelektüel elitlerin Haçlı Seferi'ne yönelik tutumlarını ve tanıtımlarını etkilemiştir. Haçlı Seferi'nin ahlaki teoloji, pastoral evanjelizm, Hristiyan eylemi ve ilahi eskatolojiyle birleşimi, onu özgün bir yasal kategori haline getirmiştir. Beşinci Haçlı Seferi vaizlerinin temsil ettiği bu yeni entelektüel akım, Haçlı Seferi kavramını kutsal şiddetten uzaklaştırarak, yasal yaptırım ve doğal hukukun gerekçeli yapısında birleştirmeye çalışmıştır. XIII. yüzyıldan kalan Haçlı Seferi vaazları, ölçülü ve rasyonel tartışma süreçlerine dayanıyordu (Tyerman, 2021: 106).

Bankacılığın Floransa'daki gelişimi sırasında, Roma Kilisesi'nin önemli isimlerinden St. Thomas Aquinas ise Yunan felsefesini Hristiyan teolojisi ile harmanlayarak, Aristocu akla dayanan doğal hukuk uygulamalarının, Hristiyanlığın bakış açısını güçlendirdiğini savunmuştur. Aristo'ya göre, para saf bir unsur olarak kendini yeniden üretemeyeceğinden faiz almak mantıksızlıktır ve bu nedenle Aquinas faizin doğası gereği adaletsiz olduğunu ve faiz alan kişinin ise günahkâr olduğunu savunmuştur (Karan, 2022: 107).

Aquinas'a göre, ortak bir girişimde risk almanın karşılığında ek bir getiri beklenmesi doğaldır. Bu bağlamda, bir bankacı ya da kredi veren, gerçekleştirdiği fiili iş veya çaba için komisyon benzeri adil bir ücret talep edebilir. XIII. yüzyılda Kardinal Hostiensis, faiz ödemenin ahlaka aykırı olmadığı on üç durum sıralamış ve bunlardan en önemlisi olarak, borç verenin “paranın başka bir yerde kullanımından doğacak karın telafisi için” bir ücret almasına izin verilmesini göstermiştir. Bu yaklaşım, günümüzdeki fırsat maliyeti kavramına oldukça benzerdir. Her ne kadar bu fikir Roma Katolik Kilisesi tarafından resmi olarak kabul edilmemiş

olsa da İtalyan bankerler için önemli bir imkan sağlamış ve borç verilen paradan faiz yerine bir tür komisyon alınmasına olanak tanımıştır (Karan, 2022: 107).

Kilisenin cemaatine faizli borç işlemleri yürütmesini yasaklamış olması, Yahudilerin Batı'daki ekonomik canlanmada oynadığı rolü daha da kolaylaştırmıştır. Aziz Thomas Aquinas, Aristoteles'in paranın spekülasyona değil, ticarete hizmet etmesi gerektiği inancına dayanarak faizli borç uygulamasının Hristiyan prensiplerine aykırı olduğunu ilan etmiştir (d'Arienzo, 2020: 174).

XIII. yüzyıldaki tartışmalar İtalya merkezinde faiz ve tefecilik üzerine olmuştur. Capital kelimesi ilk olarak 1211 senesinde kullanılmaya başlanmış ve 1283 yılından itibaren ticari bir şirketin sermayesi olarak kullanılmıştır (Uçma, 2010: 105).

Bu nedenle bankerler, kilisenin tepkisini çekmemek için faiz yerine komisyon almayı tercih ederek, ticaret ve finansman faaliyetlerini iç içe geçirmeye başlamışlardır. Banker kimliği yerine tüccar kimliklerini öne çıkararak faizcilik suçlamasıyla itibarlarını kaybetme riskini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Örneğin, Mediciler rakipleri tarafından bu sebeple sıkça suçlanmışlardır. Tüccarlar, hırsızlık ve soygunlardan korunmak için tasarruf mevduat hesapları açarken, aynı zamanda borç verme, havale ve kambiyo işlemleri de yapmaya başlamışlardır. Siena, Lucca, Milan ve Genoa gibi şehirlerde de başarılı bankerler bulunmakla birlikte, bankacılık faaliyetlerinde en büyük pay Floransa'ya aitti. Bu bankerler, Papalığın mali işlerindeki rolün yanı sıra, büyük aileler ve feodal yapıların para toplama ve transfer işlemlerini de yönetiyorlardı (Karan, 2022: 108). Bu durum, Medici ailesini papa ve Avrupa'daki birçok soylu ile yakın ilişkiler kurma fırsatı vermiştir.

Mediciler, dönemin en büyük sanatçılarını ve bilim insanlarını saraylarında bir araya getirerek, onlara çeşitli eserler ürettiriyor ve onlarla samimi sohbetler gerçekleştiriyorlardı. Saraylarında, eşsiz eserlerden oluşan kütüphaneler ve Antik Çağ'a ait eserlerden oluşan müzeler kurmuşlardır. Bu koruma ve destek sayesinde, Rönesans'ın en büyük dehaları en önemli eserlerini ortaya koyma imkânı bulmuştur. Örneğin Michelangelo, Lorenzo de Medici'nin sarayının bahçesinde kurduğu okulda eğitim almıştır (İnalçık, 2013: 65).

Giovanni de' Medici, çevresindeki güçlü ailelerle dostluklar kurarak iş dünyasında yükselmeyi hedeflemiş ve 1410 yılında Papalık Baş Bankacısı olmasıyla bu çabalarının zirvesine ulaşmıştır. Bu unvan sayesinde Medici Bankası hem Kilise'nin finans işlerini yönetme hem de borçlarını ödemeyen müşterilerini Papa aracılığıyla aforoz ettirme gücüne sahip olmuştur. Ancak, bu yükselişte destekledikleri Papa XXIII. John'un (gerçek adı Baldassare Cossa) Papalık makamına ulaşması oldukça tartışmalıydı. Ahlaki sorunları olan ve daha sonra "Korsan Papa" olarak anılan Cossa, Hristiyanlık aleminde tanınmamış bir figür olarak kalmıştır.

Bazı iddialara göre, Medici ailesi Papalık seçiminde rüşvet dağıtarak Cossa'nın Papa olmasını sağlamış ve bunun karşılığında Papalık bankacılığı ayrıcalığını elde etmiştir. Bu tür bir hikaye, günümüzde iş insanı-politikacı-din adamı ilişkilerine oldukça tanındık gelmektedir. Her ne kadar Medici ailesinin Papalık bankacılığı ayrıcalığı, Cossa'nın 1415'te görevden alınmasıyla kısa bir süre kesintiye uğrasa da Mediciler Papalarla ilişkilerini yeniden düzeltmeyi her zaman başarmışlardır (Karan, 2022, 111,112).

Cosimo de' Medici, Floransalı önemli bir mimar olan Filippo Brunelleschi'yi de desteklemiştir. Brunelleschi, antik yapıları incelemek ve nasıl inşa edildiklerini öğrenmek amacıyla Roma'ya seyahat etmiştir. Roma'da yaptığı keşifleri, Floransa'da görkemli yapılar inşa etmek için kullanmıştır. Cosimo, onu birçok projede çalıştırmıştır. Medici ailesi için tasarladığı yeni saray projesi için Brunelleschi, büyük ve etkileyici bir tasarımda bulunmuş, ancak Cosimo, ailesinin servetini göstermek istemediği için bu tasarımı kabul etmemiştir (Sullivan, 2006: 12).

Cosimo'nun mimari ve kültürel yatırımlarıyla güçlenen Floransa, XV. yüzyılın başlarında siyasi olarak da genişlemeye başlamış; bu süreçte Pisa, Floransa topraklarına katılmış ve Toscana'nın büyük bir bölümü kentin egemenliğini tanımıştır. Floransa, dışarıdan en büyük tehdidi, kendi topraklarını ele geçirmek isteyen Papalık'tan görmüştür. Cosimo de Medici, zengin bir banker ailesinin üyesi olarak, partilerden bağımsız bir şekilde iç ve dış politikada barış ve güven stratejisi izlemeyi başarmıştır. Ancak, Cosimo her zaman güveni koruyamamıştır. 1458'de hükümet darbesi yaşanmış ve Cosimo, memuriyet ve vergi dağıtımında tam yetkiyle bir olağanüstü komisyon kurmuştur. Cosimo öldüğünde (1464), mezar taşına "Vatan'ın Babası" unvanı yazılmıştır (İnalcık, 2013: 35).

İtalyanlar, uzun mesafelerde para transferi, senetli ticaret ve arbitraj işlemleriyle ilgilenen "uluslararası bankacılığı" icat ettiler. Bu bankalar, büyük ölçekli ticaret yapan ve finansal operasyonlarını zamanla geliştiren tüccar-bankacılar tarafından kurulmuştur. Bu tür faaliyetler özellikle Toskana'da gelişmiştir, ancak 1300'lerden sonra, Floransa'nın tüccar-bankacıları, şehre İngiltere'den büyük miktarda yün ithalatı ve Floransa kumaşlarının Akdeniz çevresindeki pek çok yere büyük ihracatı ile kendi egemenliklerini kurdular. Oldukça erken bir dönemde, tüccar-bankacılar, krallara ve prenslere kredi vererek ya da vergiler üzerine avans sağlayarak, ayrıca Latin Hristiyan dünyasında her yerden toplanan vergileri ve ödemeleri Papalık'a transfer ederek büyük anlaşmalara dahil oldular (Crouzet, 2001: 43,44).

Bu gelişmeler, İtalya'nın ekonomik ve sosyal yapısını köklü bir şekilde dönüştürerek, burjuvazi sınıfının yükselmesine ve şehirlerin bağımsızlıklarını kazanmasına zemin hazırlamıştır. İtalya'nın ticaretle zenginleşen şehirlerinden biri olan Floransa, özellikle Medici

ailesinin desteğiyle kültürel ve sanatsal anlamda büyük bir yükselişe geçmiştir. Medici ailesi, Floransa'da bankacılıkla başladıkları yolculuklarını, zamanla sanatçıları ve bilim insanlarını destekleyerek Rönesans'a katkıda bulunan büyük bir güç haline getirmiştir. Bu destek, Floransa'nın sadece İtalya'nın değil, tüm Avrupa'nın kültürel merkezi olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda, dönemin büyük teolojik ve ekonomik tartışmaları da Floransa'daki bankacılığın şekillenmesine ve siyasi ilişkilerin güçlenmesine olanak tanımıştır. Medici ailesi, sanat ve bilimin gelişmesine yaptığı katkılarla, Floransa'da bir altın çağ yaratmış ve dönemin en büyük dehalarını yetiştirmiştir. Bu birleşik sosyal, kültürel ve ekonomik gücün, Rönesans'ın en önemli hamilerinden biri haline gelmesinde önemli bir rolü olmuştur.

Geç Ortaçağ ve erken Rönesans döneminde İtalyan kültürü, Bizans sanatına ve eserlerine büyük bir ilgi göstermiştir. Bu ilginin sebepleri arasında, ikonlar ve kutsal emanetlerin mucizevi özellikleri, teknik ustalıkları ve değerli malzemeleri ile dikkat çekmesi ile Bizans İmparatorluğu'nun prestijini sanat yoluyla elde etme arzusu yer almaktadır (Bloemsma, 2016: 37).

Venedik'in Bizans'ın zenginliğini taklit etme isteğini en iyi yansıtan yapı, San Marco Bazilikası'dır. VI. yüzyılda İmparator Justinianus'un Kutsal Apostoller Kilisesi'nden esinlenerek inşa edilen bu bazilika, Bizans İmparatorluğu'nun en belirgin süslemeleriyle karşılaştırılabilecek mozaiklerle dekore edilmiştir. Bu mozaikler, XII. yüzyıl Bizans sanatının etkileyici üslubunu yansıtmaktadır (Bloemsma, 2016: 41).

Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra, XIII. yüzyılda kuzey Fransa, Latin Hristiyanlığının kültürel merkezi haline gelmiş ve Gotik sanat, yerel edebiyat, felsefe ve üniversite eğitimi gibi alanlarda Fransızların katkıları belirleyici olmuştur. Bu dönemde, bilimsel çalışmalar ve Roma hukuku üzerine yapılan yenilikler gibi bazı istisnalar olsa da entelektüel yaşamın büyük bir kısmı tek bir bölgede yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak, bu büyük yenilenme, modern kültürün başlangıcını simgelemektedir (Artz, 1962: 11).

XII. ve XIII. yüzyıllardaki büyük yenilenmenin yanında, İtalyan Rönesansı, yalnızca sanat ve edebiyat alanlarında yeni başlangıçlar sunarak, bilim ve felsefe tarihine önemli bir katkı sağlamamıştır. Ancak Niccolo Pisano, Giotto, Brunelleschi, Donatello, Masaccio gibi sanatçılar ve Petrarca ile Boccaccio gibi yazarlar, bu dönemde büyük bir estetik yenilik getirmiştir (Artz, 1962: 12).

Petrarca ve Boccaccio'nun Yunancaya duyduğu ilgi önemli bir başlangıç sağladıysa da, bu ilgi uzun süre sınırlı çevrelerde kaldı. Özellikle Floransa'daki Santo Spirito manastırı çevresinde yoğunlaşan bu heyecan, Palla Strozzi ve Niccolò Niccoli gibi bireysel figürlerle temsil edildi. Bu kişiler Yunancaya hakim değildi ancak öğrenmeye yönelik tutkuları dikkat

çekiciydi. Asıl ilerleme ise hem dili iyi bilen hem de etkili bir öğretici olan Bizanslı soylu Manuel Chrysoloras'ın İtalya'ya gelişiyle başlamıştır. Onun gelişi, Yunanca çalışmalarında gerçek bir dönüm noktası olmuştur (Geanakoplos, 1962: 22).

Erken Rönesans'ın bu iki yüzyıldaki sanatsal, edebi ve müzikal stiller, yeni ifade biçimlerine ulaşma konusunda temkinli bir çaba ile belirginleşmiştir. İtalya'da, sanat ve edebiyatta yeni bir stile doğru ilerleme, hem gerçekçi etkiler elde etme arzusunun sürdüren Gotik geleneği hem de matematiksel oranlarla temsil edilebilecek uyumlu bir evren idealine yönelme şeklinde iki farklı çizgide gelişmiştir; Alberti, doğanın dikkatli gözlemi ve en güzel unsurların seçilmesi gerektiğini vurgulayarak, sanatçının kendi yaratıcılığını da kullanmasını teşvik etmiştir (Artz, 1962: 13).

Fra Angelico, Floransa'da başlayıp Roma'da devam eden kariyerinde, Gotik etkileri doğalcılıkla harmanlayarak derin bir dini ifade geliştirmiştir. Sanatçının sayısız Meryem Ana ve melek figürleri, saygılı ruh haliyle şekillenirken, renk kullanımı ise hem iyi korunmuş fresklerinde hem de panelli resimlerinde ustalıkla sergilenmiştir (Charles, 2007: 19).

Rönesans dönemiyle birlikte, özellikle İtalya'da, Antik Roma medeniyetine yönelik ilgi belirgin şekilde artmış ve XII. yüzyıldan itibaren klasik eserler yalnızca Hristiyan öğretilerine hazırlık amacıyla değil, kendi estetik ve felsefi değerleriyle de takdir edilmeye başlanmıştır. Ortaçağ boyunca ahlaki açıdan sakıncalı görülen bu metinler, artık insanın dünyadaki eylemleriyle birlikte ruhsal varoluşunu da anlamlandırmaya katkı sağlayan birer düşünsel kaynak olarak değerlendirilmiştir (Artz, 1962: 16). Bu dönüşüm, klasik düşüncenin yeniden keşfedilmesi sürecinde entelektüel çabaların derinleşmesine yol açmıştır.

Benzer bir gelişim Bizans İmparatorluğu'nda da gözlemlenmiştir. Yunanca, hem günlük hayatın hem de eğitimin temel dili olmakla birlikte, klasik metinlerin sistemli biçimde incelenmesi IX. yüzyılda Patrik Fotios'un öncülüğünde başlamış ve dönemsel canlanmalarla sürmüştür. Bu hareketin en önemli aşamalarından biri, 1261'de Konstantinopolis'in Latinlerden geri alınmasının ardından yaşanan ve "Palaiologos Rönesansı" olarak adlandırılan entelektüel uyanıştır. İznik'te filizlenen bu süreci Nicephorus Blemmydes, George Akropolites ve II. Theodoros Laskaris gibi düşünürler başlatmış; Maximos Planudes, Theodore Metochites ve Thomas Magister gibi alimler ise klasik metinleri düzenleyerek dil bilgisi ve edebiyat üzerine açıklamalar kaleme almışlardır. Bu çalışmalar, ilerleyen dönemlerde çeşitli eleştirilere maruz kalsa da, birçok antik eserin korunarak Batı'ya aktarılmasında belirleyici rol oynamıştır (Geanakoplos, 1962: 23).

Bu aktarım süreçlerinde, Venedik önemli bir aracı rol üstlenmiştir. Erken Ortaçağ'dan itibaren Bizans Doğusu ile güçlü bağlar kuran Venedik, 1204 yılındaki Latin işgalinden sonra

bu ilişkileri genişleterek büyük bir sömürge imparatorluğu inşa etmiştir. İstanbul'un 1453'te Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra dahi, özellikle Girit gibi bölgelerdeki hâkimiyetini koruyan Venedik, Osmanlı'nın yayılmasından kaçan çok sayıda Bizanslı'ya da sığınak olmuştur. Bu göçmenler arasında yalnızca tüccarlar değil, aynı zamanda paralı askerler, sanatçılar ve entelektüeller de yer almış; bu çeşitlilik, Venedik'te canlı ve etkili bir Bizans kolonisi oluşturmuştur. Söz konusu topluluk, şehrin kültürel ve entelektüel yaşamına önemli katkılar sunarak klasik mirasın Batı'ya aktarımında aracı bir konumda bulunmuştur (Geanakoplos, 1962: 7).

XV. yüzyılda Floransa, bu entelektüel dönüşümün ekonomik ve kültürel altyapısını oluşturan önemli şehirlerden biri haline gelmiştir. Sanayi ve bankacılık alanında Avrupa'nın en gelişmiş merkezlerinden biri olarak öne çıkan Floransa, yalnızca klasik metinlerin yeniden keşfiyle değil, aynı zamanda ekonomik gücüyle de Rönesans düşüncesinin taşıyıcısı olmuştur. Floransalı tüccarlar, İngiltere'den yün ithal ederek bunu ince kumaşlara dönüştürmüş ve Doğu Akdeniz'e ihraç etmiş; bankerler ise Avrupa genelindeki finansal işlemleri yöneterek, prensler ve Papa'ya sağladıkları kredilerle Papalığın fonlarını toplayan aracı bir konum üstlenmişlerdir. Bu ekonomik güç, XVI. yüzyıla kadar Floransa'yı Avrupa'nın para ticareti ve bankacılık merkezi haline getirmiştir (İnalçık, 2013: 35). Böylece şehir, yalnızca bir finans merkezi değil, aynı zamanda entelektüel ve sanatsal üretimin desteklendiği bir Rönesans odağı haline gelmiştir.

XIV. ve XV. yüzyılların sonlarına doğru Venedik'te Yunancaya duyulan ilgi, yalnızca ticari ve diplomatik gerekliliklerle sınırlı kalmayıp, edebî ve entelektüel düzeyde bir takdire dönüşmüştür. Bu kültürel dönüşümde özellikle Venedik'e yakınlığıyla bilinen Padua'nın önemli bir rolü olmuştur. 1222'de kurulan Padua Üniversitesi, İtalya'daki hümanist düşünceye açık ilk kurumlardan biri olarak öne çıkmış, Venedik'in kendi üniversitesinin bulunmaması nedeniyle eğitim amacıyla Padua'ya gönderilen öğrenciler, antik kültüre dair hümanist perspektifleri kendi şehirlerine taşımışlardır. XIV. yüzyıl sonlarında Petrarca'nın Padua'da geçirdiği süre ve nihayet Arqua'da yerleşmesi, bu entelektüel ilişkilerin pekişmesine katkı sağlamış; Petrarca'nın etkisi özellikle Venedik Cumhuriyeti'nin Şansölyesi çevresinde toplanan noter sınıfı üzerinde kalıcı izler bırakmıştır (Geanakoplos, 1962: 25).

Bu gelişmeler, Batı Avrupa'da Antik Yunan düşüncesine yönelik yeniden canlanan ilgiyi destekleyen daha geniş felsefî ve bilimsel hareketlerle de örtüşmektedir. Ortaçağ'ın sonları ile Rönesans döneminde Batı dünyası, Yunan felsefesinin yeniden keşfiyle iki önemli düşünsel kriz yaşamıştır. Bunlardan ilki, XII. ve XIII. yüzyıllarda Aristoteles'in Arapça metinlerden Latinceye çevrilmesiyle yaşanan felsefî sarsıntı; ikincisi ise XV. yüzyılda Floransa Konsili

vesilesiyle Bizans heyetinin İtalya'ya gelmesi ve bunun sonucunda Platon'a yönelik ilginin yeniden canlanmasıdır. Klasik Latince, her ne kadar ifade gücü yüksek bir dil olsa da, Antik Yunan felsefesinin Batı düşüncesine en büyük katkısı, akılcı düşünce yapısının yerleşmesidir. Aristoteles'in doğaüstü unsurları dışlayan kozmolojik anlayışı, döneme hâkim skolastik ve dogmatik dünya görüşüyle çelişerek derin bir zihinsel dönüşüme yol açmıştır. Bu iki kriz, Rönesans düşüncesinin felsefi temellerini atan başlıca dinamikler arasında yer almıştır (Geanakoplos,1966:21).

Medici ailesinin Rönesans'a yaptığı en büyük katkılardan biri, Floransa'da Platoncu düşüncenin temsilcisi olan bir akademi kurmaları olmuştur. Bu girişim, Yunanca bilen Bizanslı düşünürler Gemistus Plethon (1355–1452) ve Basilius Bessarion'un (1403–1472) katkılarıyla güç kazanmış, antik kaynaklar ışığında Platon felsefesinin yeniden yorumlanmasını sağlamıştır. Böylece Platon ile Aristoteles arasında yürütülen karşılaştırmalar, Rönesans düşünce dünyasının temel meselelerinden biri hâline gelmiştir. Antik Yunan felsefesi bu dönemde hem derinlikli hem de sistematik biçimde teşvik edilmiştir. Floransa'da kurulan bu akademi, Orta Çağ boyunca düşünsel alanı büyük ölçüde belirleyen skolastik yapıya ve onun temeli olan Aristotelesçi yaklaşıma karşı bir özgür düşünce anlayışını temsil etmiş, bu yönüyle de Rönesans hümanizminin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Akademiden yetişen Marcillio Ficino (1433–1499) ve Giovanni Pico della Mirandola (1463–1494), Platoncu düşüncenin Rönesans Avrupa'sına aktarılmasında etkili olmuş ve hümanizmin idealist yönünü güçlendirmişlerdir (Kılıç, 2018: 92).

Platoncu felsefeye olan derin ilgisiyle Batı'da önemli bir etki uyandıran Bessarion, Konsil sürecinde Roma ile kilise birliğini savunmuş ve bu doğrultuda Kardinal olarak atanmıştır. Konstantinopolis'in Osmanlı tehdidi altına girmesi üzerine Batı dünyasını yeni bir Haçlı Seferi'ne çağırmış; Roma'daki konutunu Bizanslı mültecilere açarak onların Latinceye birçok el yazması çevirmelerine öncülük etmiştir. Bu entelektüel faaliyetler, Papa V. Nicolaus'un desteğiyle Roma'da bir "Yunan Rönesansı"nın filizlenmesini sağlamış ve Bessarion'un girişimleri, özellikle Papa X. Leo döneminde Yunan kültürünün yeniden doğuşunun zeminini oluşturmuştur (Geanakoplos, 1962: 35).

Bu bağlamda, Floransa'nın yalnızca entelektüel değil, aynı zamanda dini yapılar üzerindeki etkisi de dikkat çekicidir. Özellikle Medici ailesi, bu etkinin merkezinde yer almıştır. Floransa'nın "bankacı ailesi" olarak tanınan Mediciler, ekonomik güçlerinin yanı sıra Papalık kurumunda da etkili olmuş; ailenin iki üyesi, Papa X. Leo ve Papa VII. Clemens, Reformasyon'un başlangıç yıllarında önemli roller üstlenmiştir. X. Leo, nepotizm, endüljans satışı ve kurumsal disiplinsizlik gibi birçok eleştirinin odağında yer alırken; onun döneminde

Martin Luther'in tepkileri şekillenmiş, Katolik Kilisesi'ne yöneltilen yapısal eleştiriler kamuoyunda geniş yankı bulmuştur (Kandel, 2020: 2).

Nitekim XV. ve XVI. yüzyıllarda Katolik Kilisesi'nin en tartışmalı uygulamalarından biri haline gelen endüljans satışları, bu dönemin en büyük kırılmalarından birini oluşturmuştur. Başlangıçta günahların dünyevi cezalarını hafifletmek amacıyla verilen bu belgeler, zamanla ticari bir boyut kazanmış; Kilise'nin mali kaynaklarını artırmak için sistemli şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Papa X. Leo döneminde, endüljans belgeleri henüz işlenmemiş günahlar için dahi satılmaya başlanmış; bu uygulama, halkın ve reformist düşünürlerin sert tepkilerine yol açmıştır (Yıldırım, 2020: 197).

1521'de Papa X. Leo'nun ölümünün ardından kısa süreli VI. Adrianus papalığı yaşanmış, sonrasında ise Kardinal Giulio de' Medici, VII. Clemens adıyla papalık makamına geçmiştir. Bu gelişme, Medici ailesinin Papalık üzerindeki etkisini yeniden tesis etmiş ve özellikle İspanya ile kurulan ittifaklar aracılığıyla İtalya'daki dengelerde belirleyici rol oynamıştır. Ancak bu siyasal nüfuza rağmen, Floransa üzerindeki Medici hâkimiyeti çeşitli toplumsal ve siyasal gerilimlerle kuşatılmıştır. Prenslik yanlısı halk kesimleri ile oligarşik aristokrasi arasında süregelen çatışmalar, şehirdeki siyasi istikrarı tehdit etmeye devam etmiştir. Bu ortamda Medici ailesi, halkçı radikalizmi bir tehdit unsuru olarak kullanarak kendi otoritelerini pekiştirmiş; cumhuriyetçi söylemleri araçsallaştırarak özünde otoriter bir yönetim biçimi uygulamıştır (Gotor, 2020: 123).

Bu siyasal gelişmelerin arka planında, Latin İmparatorluğu'nun uzun vadeli etkileri de göz ardı edilemez. 1204'te IV. Haçlı Seferi sonucunda kurulan bu imparatorluk, yalnızca Doğu Akdeniz coğrafyasında değil, Batı Avrupa'nın ticaret, şehirleşme, kültür ve düşünce dünyasında da kalıcı değişimlerin önünü açmıştır. Bizans topraklarından Batı'ya aktarılan kutsal emanetler, sanat eserleri ve entelektüel miras, hem dini hem de kültürel anlamda yeni bir bilinç düzeyinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu süreç, Rönesans'ın ortaya çıkışını hazırlayan temel dinamikleri beslemiş ve Batı'nın Ortaçağ karanlığından çıkışını hızlandırmıştır. Dolayısıyla Latin İmparatorluğu, yalnızca kısa ömürlü bir siyasi yapı değil, Avrupa'nın yeniden doğuşunu mümkün kılan tarihsel dönüşümün katalizörü olarak değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Dördüncü Haçlı Seferi ve bu sefer sonucunda kurulan Latin İmparatorluğu, Ortaçağ Avrupa'sının tarihsel seyrinde bir kırılma noktası teşkil etmektedir. Haçlı hareketinin temelinde yatan dini hedeflerin zaman içinde yerini siyasi nüfuz mücadelesine ve ekonomik çıkar arayışına bırakması, bu hareketin sadece dini birer savaşlar dizisi değil, aynı zamanda Batı medeniyetinin kendisini yeniden inşa sürecinde önemli bir katalizör olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Dördüncü Haçlı Seferi, yalnızca Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'in Latinler tarafından işgaliyle değil, aynı zamanda Batı'nın Bizans toprakları üzerinden elde ettiği entelektüel, sanatsal ve ekonomik birikimini yeniden yapılandırmaya başlamasıyla anlam kazanmaktadır.

Konstantinopolis'in 1204'te yağmalanmasıyla birlikte, burada yalnızca siyasi bir iktidar kurulmamış, aynı zamanda kültürel bir transfer süreci de başlamıştır. Bizans'a ait antik el yazmaları, kutsal emanetler, dini ikonalar ve sanat eserleri Avrupa'ya taşınmış, bu eserler Batı'daki üniversitelerde ve dini yapılarda yeni bir anlam kazanmıştır. Bugün Paris, Venedik, Roma ve çeşitli Alman kentlerinde muhafaza edilen bu emanetler, o dönemde sadece birer ganimet değil, aynı zamanda bilgi ve sanatın Batı'ya akışını simgeleyen nesneler haline gelmiştir. Bu süreç, doğrudan olmasa da Rönesans'ın düşünsel zeminini hazırlayan önemli bir etkileşim biçimi olarak değerlendirilebilir.

Özellikle Venedik ve Cenova gibi denizci şehir devletlerinin, Latin İmparatorluğu sayesinde Doğu Akdeniz ticaretinde elde ettikleri ayrıcalıklar, yalnızca maddi bir refah artışı değil, aynı zamanda yeni bir düşünce ikliminin doğmasına da neden olmuştur. Doğu'nun lüks tüketim ürünleri, bilimsel metinleri ve felsefi mirası Batı'ya taşınmış, bu aktarım süreci Batı'nın skolastik düşünce yapısını aşarak daha özgürlükçü ve sorgulayıcı bir entelektüel yapıya evrilmesinde rol oynamıştır. Latin İmparatorluğu, bu bağlamda, Batı'nın doğu bilgisiyle temasa geçtiği bir kanal, bir ara yüz işlevi görmüştür.

Dördüncü Haçlı Seferi sonrasında şekillenen bu yeni durum, özellikle İtalyan şehir devletlerinde “ticari devrim” olarak adlandırılan dönüşümün önünü açmış ve bu ekonomik canlanma sanatın, edebiyatın ve bilimin desteklenmesini mümkün kılmıştır. Floransa, Venedik ve Cenova gibi şehirlerde gelişen bankacılık sistemleri, lonca yapılanmaları ve zanaatkâr sınıfı, Ortaçağ'ın durağan yapısını kırarak bir “yeniden doğuş”un zeminini oluşturmuştur. Özellikle Medici ailesinin bankacılık ve sanat hamiliği faaliyetleriyle öne çıktığı bu dönemde, Haçlı Seferleri sırasında taşınan kutsal emanetlerin ve Bizans eserlerinin Batı sanatındaki ikonografik etkileri de gözlemlenmiştir.

Bizans'tan taşınan mimari ve sanatsal formlar, Batı'da Gotik mimarinin gelişimini tetiklemiş, özellikle katedral sanatında Bizans'tan aktarılan estetik anlayış etkili olmuştur. Mozaik sanatı, ikona kompozisyonları ve kutsal figürlerin sembolik temsilleri, Latin İmparatorluğu döneminde Avrupa'ya ulaşan kültürel birikimin somut örnekleri olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde, Antik Yunan ve Roma kaynaklarına dayanan felsefi metinlerin Arapça çevirileri yoluyla Batı'ya aktarılması, Aristoteles ve Platon gibi düşünürlerin yeniden keşfedilmesini sağlamış, bu da skolastik düşüncenin çözülerek yerini hümanist düşünceye bırakmasına katkı sunmuştur.

Latin İmparatorluğu'nun etkileri yalnızca sanatsal veya felsefi düzlemle sınırlı kalmamış, aynı zamanda dini algıların dönüşümünde de belirleyici olmuştur. Kudüs'e yapılan seferlerin yerini Konstantinopolis gibi Ortodoks Hristiyan merkezlerine yönelen seferlerin alması, Hristiyan dünyası içindeki mezhepsel çatışmaların belirginleşmesine yol açmış, bu da Batı'nın evrensel Katolik söylemine yeni bir bakış kazandırmıştır. Papalık kurumunun Dördüncü Haçlı Seferi sırasında yaşadığı meşruiyet krizleri, Batı'da kilise otoritesine yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuş, bu da uzun vadede Reform hareketlerinin temellerinin atılmasına katkı sağlamıştır.

Ekonomik anlamda ise Latin İmparatorluğu'nun kurulması, Avrupa'nın Doğu ile kurduğu ticaret ilişkilerini kurumsallaştırmış ve bu ilişkiler üzerinden şekillenen ekonomik sistem, kapitalizmin erken örneklerinin ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Doğu'dan gelen baharat, ipek, mürekkep, kâğıt gibi ürünler, Batı pazarında yeni tüketim alışkanlıklarını beraberinde getirmiş; bu da Batı Avrupa'da üretim-tüketim dengesinin değişmesine, para ekonomisinin güçlenmesine ve şehirleşmenin hızlanmasına yol açmıştır.

Rönesans düşüncesinin filizlenmesinde belirleyici olan bu etkenler, doğrudan Dördüncü Haçlı Seferi ile bağlantılı olmasa da, seferin tetiklediği etkileşimler zinciri içinde yer almaktadır. Latin İmparatorluğu, bu zincirin halkalarından biridir ve Batı'nın Doğu karşısında yeniden konumlandığı, kendine yeni bir kimlik ve ufuk çizdiği dönemin sembollerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Bu nedenle, Haçlı Seferleri ve Latin İmparatorluğu'nun Rönesans üzerindeki etkisi yalnızca dolaylı bir tarihsel bağlam değil, aynı zamanda somut sonuçlar doğurmuş çok katmanlı bir geçiş süreci olarak ele alınmalıdır.

Sonuç olarak, Dördüncü Haçlı Seferi'nin tarihsel önemi, sadece Bizans'ın zayıflatılması ya da Konstantinopolis'in Latinler tarafından ele geçirilmesiyle sınırlı değildir. Bu sefer, Avrupa'nın entelektüel, ekonomik ve kültürel evriminde belirleyici rol oynamış; Doğu ile Batı arasındaki etkileşimi yeni bir boyuta taşımıştır. Latin İmparatorluğu ise bu etkileşimin somutlaştığı ve Batı'nın geleceğini şekillendiren bir yapı olarak değerlendirilmelidir.

Rönesans'ın arkasındaki çok yönlü etkenler arasında Latin İmparatorluğu'nun etkisi, özellikle kültürel aktarım ve ekonomik dönüşüm bağlamında göz ardı edilemeyecek kadar belirgindir.

Bu çalışma, Dördüncü Haçlı Seferi'nin ve Latin İmparatorluğu'nun Batı medeniyetinin dönüşüm sürecindeki yerini yeniden değerlendirmeyi hedefleyerek, tarih yazımında farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Elde edilen bulguların, Orta Çağ ile Rönesans arasındaki geçiş dönemine ilişkin yapılacak ileriye dönük akademik araştırmalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ait, I. (2019). Denizciliğin Gelişimi, Atlantik Okyanusunda Girişimler ve Coğrafi Keşifler. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, Tüccarlar, Şairler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 210-214). Alfa Yayınları.
- Ait, I. (2020). Papaların Siyaseti. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ II: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 32-37). Alfa Yayınları.
- Allington, R. (2018). Crusading piety and the development of crusading devotions at the Fourth Lateran Council. In J. L. Bird & D. J. Smith (Eds.), *The Fourth Lateran Council and the Crusade Movement: The Impact of the Council of 1215 on Latin Christendom and the East* (ss. 13–40). Brepols Publishers.
- Altan, E. (2001). Haçlı Ordularının Anadolu’da Geçtiği Yollar. *Belleten*, 65(243), 571–582.
- Altan, E. (2003). *İkinci Haçlı Seferi (1147–1148)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Altan, E. (2018). Haçlı ordularının Anadolu’da Selçuklu topraklarına son girişi: İmparator Friedrich Barbarossa’nın Haçlı Seferi (1189–1190). *Tarih Dergisi*, 68(2), 15–30.
- Altan, E. (2020). Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097–1190): Türkiye Selçukluları tarihinde Haçlı Seferlerinin yeri ve önemi. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (12), 35–50.
- Angold, M. (2003). *The Fourth Crusade: Event and context*. Longman.
- Artz, F. B. (1962). *From the Renaissance to Romanticism: Trends in Style in Art, Literature, and Music*. Chicago: University of Chicago Press.
- Artz, F. B. (1967). *From the Renaissance to Romanticism*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Asbridge, T. (2014). *Haçlı seferleri: Kutsal topraklar için savaş* (E. Duru, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Avirmed, E. (2011). *Kök Türk ve Uygur çağındaki Moğol asıllı halkların siyasî ve kültürel durumları (6. ve 9. yüzyıllarda)* [Doktora tezi, Ara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Ankara.
- Balık, İ. (2022). II. Haçlı Seferinin seyrini değiştiren savaş: Kazıkbeli. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 15, 31–62. <https://doi.org/10.23897/usad.1067767>
- Bauer, S. W. (2013). *The History of the Renaissance World: From the Rediscovery of Aristotle to the Conquest of Constantinople*. WW Norton & Company.
- Bennett, J. M., & Bardsley, S. (2020). *Medieval Europe: A short history* (12. baskı). Oxford University Press.

Bloemsma, H. (2016). Byzantine art and early Italian painting. İçinde A. Lymberopoulou & R. Duits (Eds.), *Byzantine art and Renaissance Europe* (ss. 37-59). Routledge.

Bozkurt, N. (2016). *Karolenj Krallığı* (Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa).

Braccini, T. (2019). Bizans İmparatorluğu ve Paleologos Hanedanı: Çöküş Süreci ve İç Savaşlar. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, Tüccarlar, Şairler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 175-178). Alfa Yayınları.

Brown, E. A. R. (1958). The Cistercians in the Latin Empire of Constantinople and Greece, 1204–1276. *Traditio*, 14, 63–120. doi:10.1017/S0362152900010072

Brucker, G. A. (1957). The Medici in the Fourteenth Century. *Speculum*, 32(1), 1–26. <https://doi.org/10.2307/2849243>

Bysted, A. L. (2018). Remission of sins or of penances?: The meaning of crusade indulgences before and at the Fourth Lateran Council. In J. L. Bird & D. J. Smith (Eds.), *The Fourth Lateran Council and the Crusade Movement: The Impact of the Council of 1215 on Latin Christendom and the East* (ss. 41–57). Brepols Publishers.

Cardini, F. (2014). Friedrich Barbarossa ve III. Haçlı Seferi. In U. Eco (Ed.), *Ortaçağ II: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler* (Çev. L. Tonguç Basmacı, s. 54). Alfa Yayınları.

Charles, V. (2007). *Renaissance Art*. Parkstone International.

Choniates, N. (1984). *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates* (H. J. Magoulias, Trans.). Wayne State University Press.

Chrissis, N. G. (2012). The City and the Cross: the image of Constantinople and the Latin empire in thirteenth-century papal crusading rhetoric. *Byzantine and Modern Greek Studies*, 36(1), 20–37. doi:10.1179/030701312X13238617305572

Constable, G. (2008). *Crusaders and crusading in the twelfth century*. Ashgate Publishing.

Constable, O. R. (2003). *Housing the stranger in the Mediterranean world: Lodging, trade, and travel in late antiquity and the Middle Ages*. Cambridge University Press. *Trade, and Travel in Late Antiquity and the Middle Ages*. Cambridge University Press.

Copleston, F. (1993). *A history of philosophy: Volume III – Late Medieval and Renaissance philosophy*. New York: Image Books.

Crouzet, F. (2001). *A history of the European economy, 1000–2000*. The University Press of Virginia.

- Çetin Ünal, B. (2023). Kültürel ve entelektüel canlanmanın öncüleri: 14. ve 15. yüzyıl Rönesans hümanistleri. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 1806–1821.
- Çiftçi, M. (2019). Haçlı Seferlerinin düzenlenmesinde Kudüs'ün önemi. *Yeni Fikir Dergisi*, 11(22), 92–104.
- d'Arienzo, V. (2019). Kredi ve Para. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, Tüccarlar, Şairler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 219-222). Alfa Yayınları.
- d'Arienzo, V. (2020). Kredi ve Para. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ II: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 171-175). Alfa Yayınları.
- Davide, D. (2019). Pazarlar, Panayırlar ve Ulaşım Yolları. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, Tüccarlar, Şairler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 201-205). Alfa Yayınları.
- de Clari, R. (2000). *İstanbul'un zaptı (1204)* (B. Akyavaş, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- De Villehardouin, G. (2001). Konstantinopolis' te Haçlılar. çev. Ali Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirkent, I. (1997). *Haçlı Seferleri Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Demirkent, I. (1997). *Haçlı seferleri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Demirkent, I. (2002). Haçlı Seferleri döneminde Yakındoğu kültürünün Batı'ya taşınması ve bunun Avrupa toplumuna etkileri üzerine. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, (12), 209–218.
- Demirkent, I. (2002). Haçlı Seferleri Döneminde Yakındoğu Kültürünün Batı'ya Taşınması ve Bunun Avrupa Toplumuna Etkileri Üzerine. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 12, 209-218.
- Di Girolamo, C. (2014). Dinsel atamalar mücadelesi. In U. Eco (Ed.), *Ortaçağ II: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler* (Çev. L. Tonguç Basmacı, s. 27–32). Alfa Yayınları.
- Di Girolamo, C. (2019). Kırsal Kesim. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, Tüccarlar, Şairler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 183-186). Alfa Yayınları.
- Ertaş, İ. (2024). Orta Çağ Avrupası'nda Bir Kimlik İnşası: Germen Asıllı Otto Hanedanlığı'nın Bizans Üzerinden Romalılaşıma Çabaları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(51), 349-368. <https://doi.org/10.21497/sefad.1344710>
- Eyice, S. (2004). Bizans İmparatorluğu'nun Çöküşünün Başlangıcı. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (16), 183-208.
- Eyice, S. (2021). *Yabancıların Gözüyle Bizans İstanbul'u*. Yeditepe Yayınları.
- Fräle, B. (2014). Şövalye tarikatlarının doğuşu. In U. Eco (Ed.), *Ortaçağ II: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler* (Çev. L. Tonguç Basmacı, s. 59). Alfa Yayınları.

- Gada, M. Y. (2017). Revisiting the Impact of the Crusades on the Muslim-Christian Thought and Development. *Al-Qasemi Journal of Islamic Studies*, 2(2), 1-36.
- Geanakoplos, D. J. (1962). *Greek scholars in Venice: Studies in the dissemination of Greek learning from Byzantium to Western Europe*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Geanakoplos, D. J. (1966). *Byzantine East and Latin West: Two worlds of Christendom*. New York: Barnes & Noble.
- Genç, Ö. (2012). *Charlemagne ve Karolenj Rönesansı* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara).
- Gerz Değirmenci, B. (2019). Fransa Kralı IX. Louis Dönemi (1226-1270) (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Giebfried, J. (2013). The Mongol invasions and the Aegean world (1241–61). *Mediterranean Historical Review*, 28(2), 129–139.
- Giuffra, V., Minozzi, S., Vitiello, A., & Fornaciari, A. (2017). On the history of gout: paleopathological evidence from the Medici family of Florence. *Clin Exp Rheumatol*, 35(2), 321-326.
- Godfrey, J. (1976). Venice and the Fourth Crusade. *History Today*, 26(1), 15.
- Gotor, M. (2020). İtalya'daki devletler. In U. Eco (Ed.), *16. yüzyıl: Rönesans çağı* (s. 123). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Göktepe, B. (2024). *Haçlı seferleri ve kültürel etkileşim*. Ankara: İKSAD Yayınları.
- Greifeneder, L. (2016). *Wahre Helden unter Kreuz und Halbmond? Das Ideal des edlen Glaubenskriegers am Beispiel Richard Löwenherz und Saladin* (Yüksek lisans tezi). Universität Graz.
- Güler, A. (2018). *III. Haçlı Seferi (1189–1192)* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ve Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı).
- Güngörmez, Z. (2014). Haçlı Seferleri döneminde gelişen Doğu-Batı ticaretinin doğal bir sonucu: Kültürel etkileşim. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 3, 123–130.
- Hitti, P. K. (2011). *Siyasi ve kültürel İslam tarihi* (S. Tuğ, Çev.). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- İnalcık, H. (2013). *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, Emre Yalçın (Ed.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnce, F. (2021). II. Haçlı Seferi ve I. Manuel Komnenos Dönemi Bizans-Haçlı ilişkileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 73-96. <https://doi.org/10.20493/birtop.943084>

Jacoby, D. (2009). The Latin Empire of Constantinople and the Frankish States. In J. Shepard (Ed.), *The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500–1492* (pp. 759–778). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.

Jacoby, D. (2019). After the Fourth Crusade: The Latin Empire of Constantinople and the Frankish States. In J. Shepard (Ed.), *The Cambridge History of the Byzantine Empire c.500–1492* (pp. 759–778). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.

Jacoby, D., & Abulafia, D. (1999). The Latin empire of Constantinople and the Frankish states in Greece. In *The New Cambridge Medieval History* (pp. 523–542). Cambridge: Cambridge University Press.

Kandel, S. (2020). *Die Päpste der Medici: Leo X. und Clemens VII. Medici Päpste am Beginn der Reformation* [Yüksek lisans tezi, Universität Wien]. PHAIDRA

Karan, M. B. (2022). *Para, banka ve finansın sırları: Tapınak şövalyelerinden modern çağa*. Scala Yayıncılık.

Kaya, S. (2020). Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Friedrich I. Barbarossa'nın Konya'yı işgali ve yağmalaması (17–23 Mayıs 1190). *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 152–168.

Kazhdan, A. (Ed.). (1991). *The Oxford dictionary of Byzantium* (Vol. 1–3). New York: Oxford University Press.

Kılıç, Ş. (2003). *13. yüzyılda Bizans'ı etkileyen ekonomik siyasi ve kültürel ilişkiler: 1204-1261*, Master's thesis, Bursa Uludağ University ,Turkey.

Kılıç, Ü. (2018). Rönesans ve Avrupa'nın uyanışı. S. H. Özkan (Ed.), *Yeni ve Yakın Çağ Tarihi İçinde* (s. 85–102). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Kister, M. (2023). Die Bewältigung des Zweiten Kreuzzugs: Odo von Deuil und der schuldlose König. *Portal Militärgeschichte*. <https://doi.org/10.15500/akm.20.02.2023>

Lambert, M. (2016a). *Crusade and Jihad: Origins, History, Aftermath*. Profile Books.

Lambert, M. (2016b). *God's armies: Crusade and jihad: Origins, history, aftermath*. Pegasus Books.

Le Goff, J. (2010). *Ortaçağ kahramanları* (F. Ö. Pinard, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Lester, A. E. (2014). What remains: Women, relics and remembrance in the aftermath of the Fourth Crusade. *Journal of Medieval History*, 40(3), 311–328.

Lewis, B. (1995). *The Middle East: A brief history of the last 2,000 years*. Scribner.

Lloyd, S. (1999). The crusading movement, 1096–1274. J. Riley-Smith (Ed.), *The Oxford history of the Crusades İçinde* (35–67). Oxford University Press.

Lollini, F. (2019). Cimabue. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, tüccarlar, şairler içinde* (L. T. Basmacı, Çev., s. 912–916). Alfa Yayınları.

- Maalouf, A. (2022). *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. (Çev. Ali Berktaş). Yapı Kredi Yayınları.
- Madden, T. F. (1995). Outside and inside the fourth crusade. *The International History Review*, 17(4), 726-743.
- Madden, T. F. (1999). *The concise history of the Crusades*. Rowman & Littlefield.
- Madden, T. F. (2005). *The New Concise History of the Crusades*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Madden, T. F. (2007). *Enrico Dandolo and the rise of Venice*. The Johns Hopkins University Press.
- Madden, T. F. (2018). Oaths broken, yet fulfilled: Venice, Innocent III, and the patriarchate of Constantinople. J. L. Bird & D. J. Smith (Eds.), *The Fourth Lateran Council and the Crusade Movement* içinde (59–74). Brepols.
- Mastromartino, F. (2019). Siyasal Kurumlar. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, Tüccarlar, Şairler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 235-239). Alfa Yayınları.
- Meschini, M. (2016). The four “Crusades” of 1204. In *The Fourth Crusade: Event, Aftermath, and Perceptions* (ss. 27-42). Routledge.
- Meschini, M. (2018). Innocent III, the Fourth Lateran Council and the Albigensian Crusade. In J. L. Bird & D. J. Smith (Eds.), *The Fourth Lateran Council and the Crusade Movement* (pp. 113–130). Turnhout: Brepols.
- Nicol, D. M. (2000). *The Fourth Crusade and the Sack of Constantinople*. Cambridge University Press.
- Nicolle, D. (2011). *The Fourth Crusade 1202–04: The betrayal of Byzantium* (Vol. 237). Bloomsbury Publishing.
- Nikolov, A. (2021). Archaeological evidence of Bulgaria’s contacts with the Latin Empire and the Roman Church in the first half of the 13th century Preliminary remarks. *Studia Academica Šumenensia*, 8, 227–260.
- Noble, P. (2001). The importance of Old French chronicles as historical sources of the Fourth Crusade and the early Latin Empire of Constantinople. *Journal of Medieval History*, 27(4), 399–416. [https://doi.org/10.1016/S0304-4181\(01\)00018-5](https://doi.org/10.1016/S0304-4181(01)00018-5)
- Norwich, J. J. (2013). *Bizans-Gerileme ve Çöküş Dönemi* (MS 1082-1453). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- O’Neal, M. J. (2005). *The Crusades: Almanac* (M. M. Means & N. Schlager, Eds.). UXL.

- Odabaş, M. (2017). *Solomon Dov Goitein'e göre Ortaçağ Müslüman Akdeniz'inde deniz ticareti (XI–XII. yüzyıl)* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Odabaşı, Z. (2019). Rahip Bernard de Clairvaux: Hayatı (1090–1153) ve II. Haçlı Seferi'ndeki rolü. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 399–416.
- Özbayoğlu, E. (1989). İstanbul'un Bronz Atları. *Anadolu Araştırmaları*, (11), 155-164.
- Özdemir, Ö. (2023). Latin İmparatorluğu Döneminde Venedik'in Vasallık Politikası (1204-1261). *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 615-629.
- Özdemir, Y. (2019). Dördüncü Haçlı Seferi ve Latin Döneminde Konstantinopolis' in Tahribatı. *Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Mimarlık Dergisi*, 3(1), 78-98.
- Paine, M. (2011). *Haçlı Seferleri* (C. Atay, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Park, H. (2012). Beyond Marco Polo: Islamic Knowledge about China, 1260–1368. In *Mapping the Chinese and Islamic Worlds: Cross-Cultural Exchange in Pre-Modern Asia* (pp. 124–160). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, J. (2011). *The Fourth Crusade: And the Sack of Constantinople*. Random House.
- Prawer, J. (1972). *The Latin Kingdom of Jerusalem: European Colonialism in the Middle Ages*. Weidenfeld and Nicolson.
- Powell, J. M. (1986). *Anatomy of a Crusade, 1213–1221*. University of Pennsylvania Press.
- Queller, D. E. (1977). *The Fourth Crusade: The conquest of Constantinople, 1201–1204*. University of Pennsylvania Press.
- Reinberg, S. (2000). *Bernhard von Clairvaux und der Zweite Kreuzzug*.
- Riant, P. É. D. C. (1875). *Des dépouilles religieuses enlevées à Constantinople au XIIIe siècle par les Latins, et des documents historiques nés de leur transport en Occident*. Impr. G. Daupeley. <https://books.google.com/books?id=jDex5tWlkjQC>
- Richard, J. (2022). *Haçlı Seferleri tarihi* (Ö. Özdemir, Çev.). Selenge Yayınları.
- Riley-Smith, J. (1987). *The Crusades: A short history*. London: The Athlone Press.
- Riley-Smith, J. (1999). The crusading movement and historians. J. Riley-Smith (Ed.), *The Oxford history of the crusades* İçinde (1–15). Oxford University Press.
- Riley-Smith, J. (2005). *The Crusades: A history* (2nd ed.). Yale University Press.
- Rodley, L. (2016). The Byzantine Context. İçinde A. Lymberopoulou & R. Duits (Eds.), *Byzantine art and Renaissance Europe* (ss. 9-35). Routledge.
- Runciman, S. (1965). *A history of the Crusades: Volume I – The First Crusade and the foundation of the Kingdom of Jerusalem*. Peregrine Books.

- Runciman, S. (1970). Imperial decline and Hellenic revival. In *The last Byzantine renaissance* (pp. 1–23). Cambridge University Press.
- Runciman, S. (1989). *Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının kuruluşu* (F. Işıltan, Çev.). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sağ, M. K. (2024). II. Abdülhamid Dönemi İstanbul İbadethanelerinde bir Tavan Süslemesi Modası: Gök Mavisi Üzerine Altın Renginde Yıldızlı Kalemşi Bezeme. *Sanat Tarihi Yıllığı*, (33), 219-239.
- Sandi, S., Alfisyah, N., & Yuhani. (2024). The Crusades: Causes and Impact. *Jurnal Pendidikan Islam*, 1(2), 41–52. <https://doi.org/10.70938/judikis.v1i2.44>
- Sodano, G. (2019). Macaristan. U. Eco (Ed.), *Ortaçağ III: Şatolar, Tüccarlar, Şairler* içinde (L. T. Basmacı, Çev., s. 154-157). Alfa Yayınları.
- Soldani, M. E. (2014). Deniz ticareti ve limanlar. In U. Eco (Ed.), *Ortaçağ II: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler* (Çev. L. Tonguç Basmacı, s. 166). Alfa Yayınları.
- Stahl, A. M. (2001). Coinage and money in the Latin Empire of Constantinople. In N. F. Cantor (Ed.), *The Crusades: The essential readings* (pp. 193–210). Blackwell Publishers.
- Strathern, P. (2005). *The Medici: godfathers of the Renaissance*. Pimlico.
- Sullivan, E. A. (2006). *The magnificent Medici: Money and power in Renaissance Florence*. Newbridge Educational Publishing.
- Tocco, F. P. (2014). Normanlar Güney İtalya’da ve Sicilya’da. (L. T. Basmacı, Çev.) In U. Eco, *Ortaçağ II: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler* (s. 103-107). Alfa Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri; <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16 Ekim 2024)
- Tyerman, C. (2007). *God’s War: A New History of the Crusades*. Penguin Books.
- Tyerman, C. (2021). Bir Haçlı Seferi Nasıl Planlanır. *Yüksek Orta Çağ’da Akıl ve Dinî Savaş*, çev. Murat Çaylı, Selenge Yayınevi, İstanbul.
- Uçma, T. (2010). Çift taraflı kayıt sistemi ve kapitalizmin doğuşu: Werner Sombart’ın sosyoekonomik perspektifinden. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (32), 101–116.
- Ulutaş, A. (2023). *IV. Haçlı Seferi’nin Sonuçları* (Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ülgen, P., & Çetin Ünal, B. (2019). Orta Çağ Avrupası’nın bir bilinmeyen: Otto Rönesansı. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 12, 231–258.
- Van Tricht, F. (2011). *The Latin renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204–1228)* (P. Longbottom, Çev.). Brill.
- Wolff, R. L. (1944). The Latin Empire of Constantinople and the Franciscans. *Traditio*, 2, 213–237. doi:10.1017/s0362152900017189

Wolff, R. L. (1969). VI. The Latin Empire of Constantinople, 1204–1261. In R. L. Wolff, H. W. Hazard, & K. M. Setton (Eds.), *A history of the Crusades: Volume 2, The later Crusades, 1189–1311* (pp. 187–234). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Yaşar, H. (2017). İstanbul'un Fethinin Avrupa'daki Kur'an Araştırmalarına Etkisi: Nikolaus Von Kues Örneği. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 43-66.

Yıldırım, M. (2020). Rönesans ve Reformasyon. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 184–210.

Yılmaz, M. (2016). IV. Haçlı Seferi'nin Balkanların etnik yapısına etkileri. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (5), 205–226.

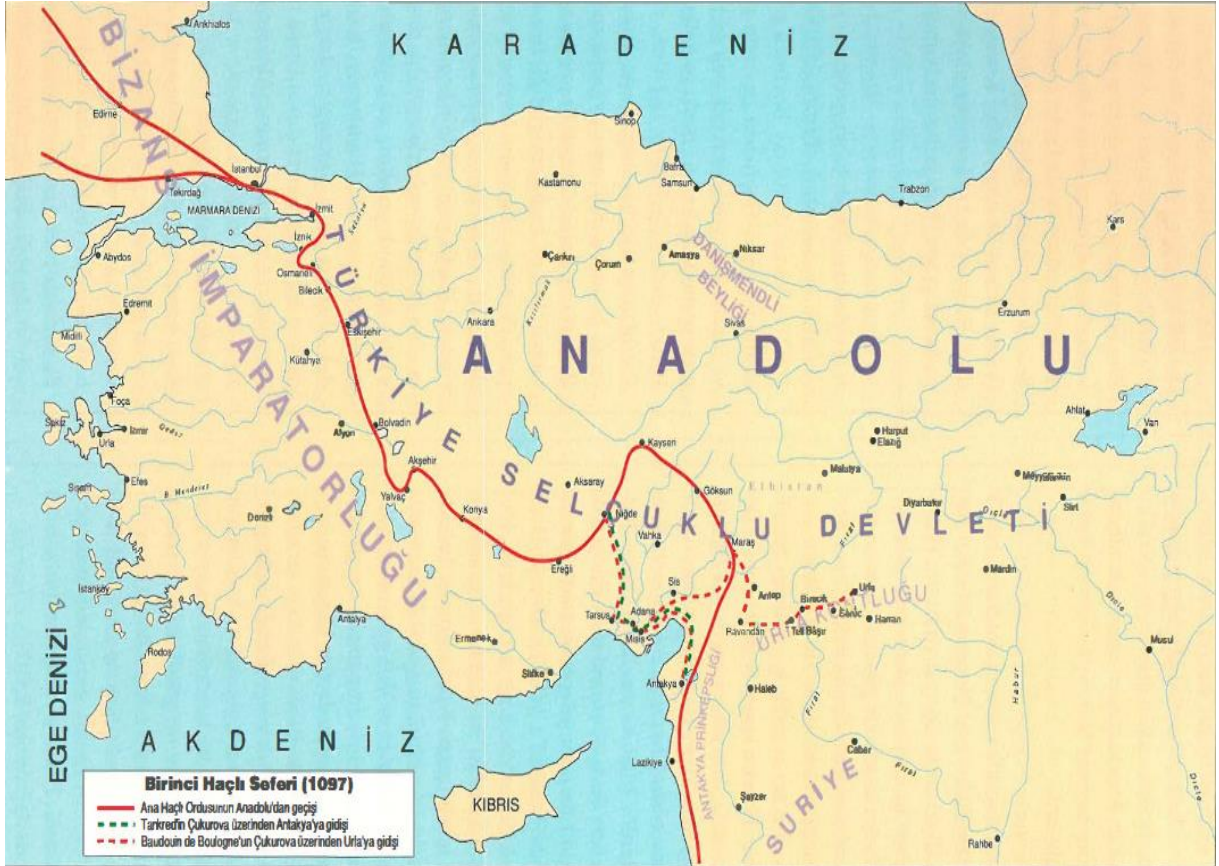
Yule, H. (2010). *The book of Ser Marco Polo, the Venetian: Concerning the kingdoms and marvels of the East (Vol. 1)*. Cambridge University Press. (Orijinal baskı 1871).

Yuvalı, A. (1987). Doğu-Batı İlişkilerinin Mahiyeti Hakkında (XIII. Yüzyılda). *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 2(1), 122-130.

Ziegler, A. K. (1942). Pope Gelasius I and his Teaching on the Relation of Church and State. *The Catholic Historical Review*, 27(4), 412-437.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Birinci Haçlı Seferi (1097)

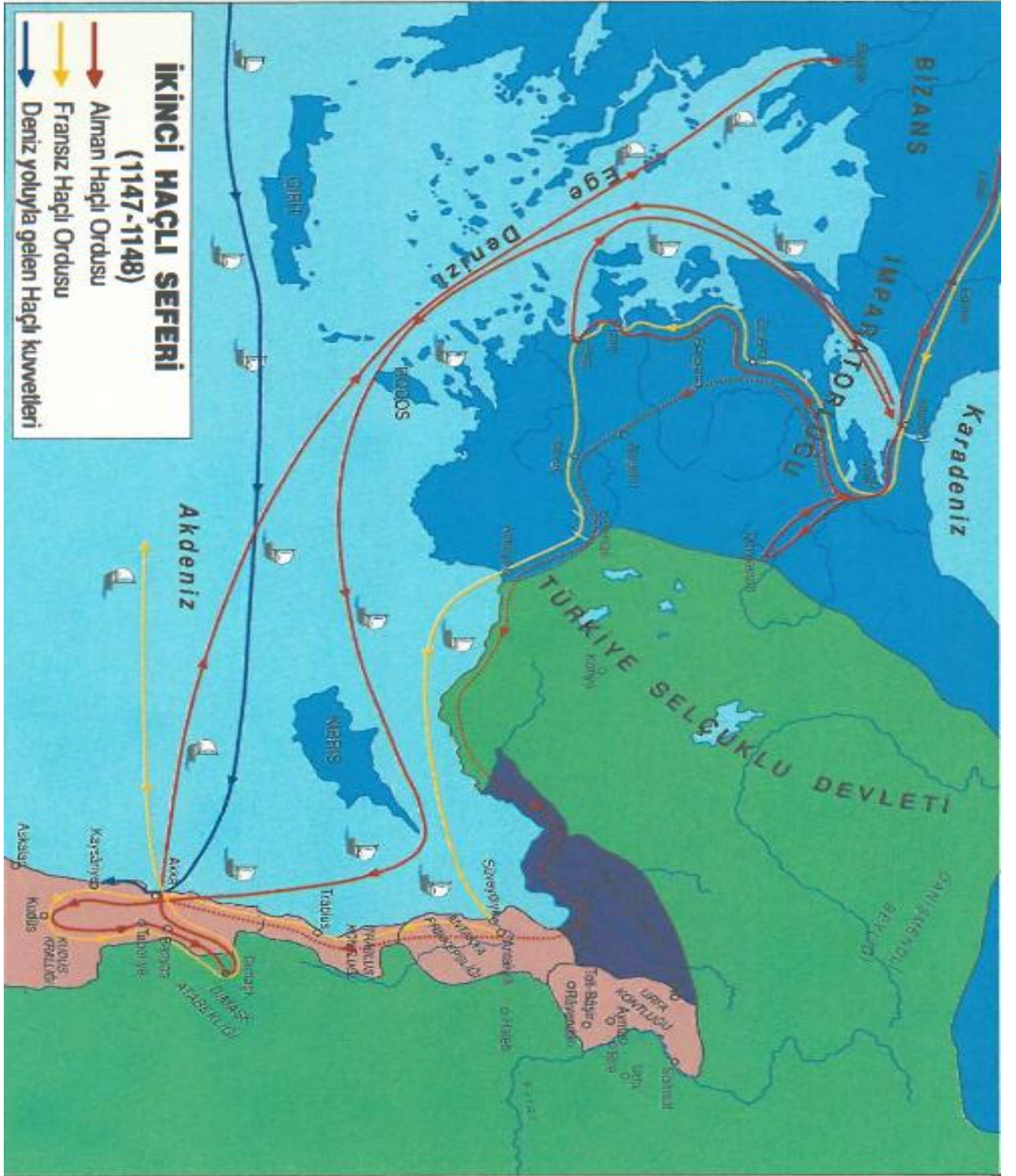
Kaynak: (Demirkent, 1997: 28).

Şekil 2: Birinci Haçlı Seferi Ordusunun Kudüs'e Yürüyüşü

Kaynak : (Demirkent, 1997: 48).

Şekil 3: İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)

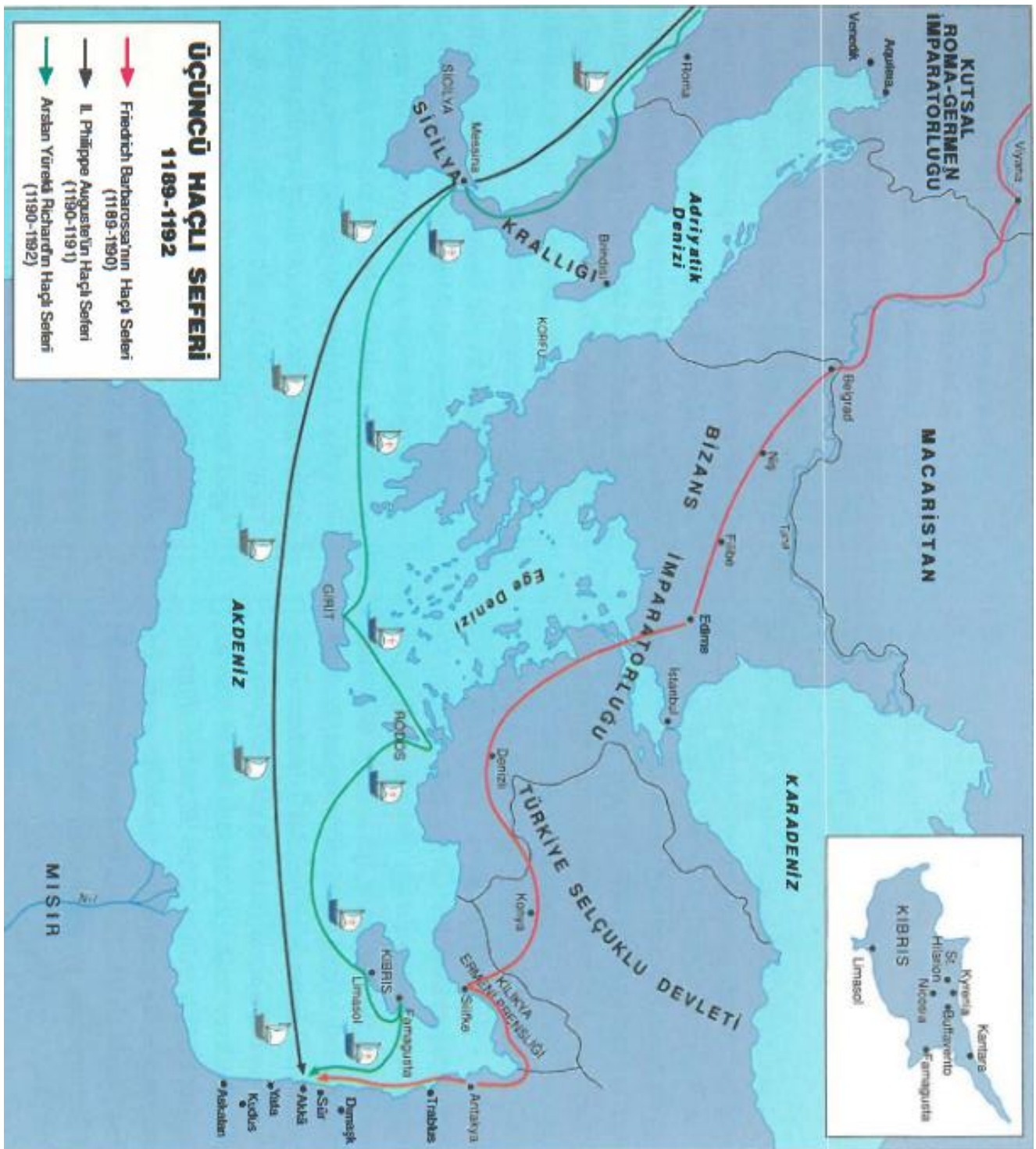
Kaynak: (Demirkent, 1997: 114).

Şekil 4: İmâdüddin Zengî ve Nureddin Mahmud Zamanı (1127-1174)

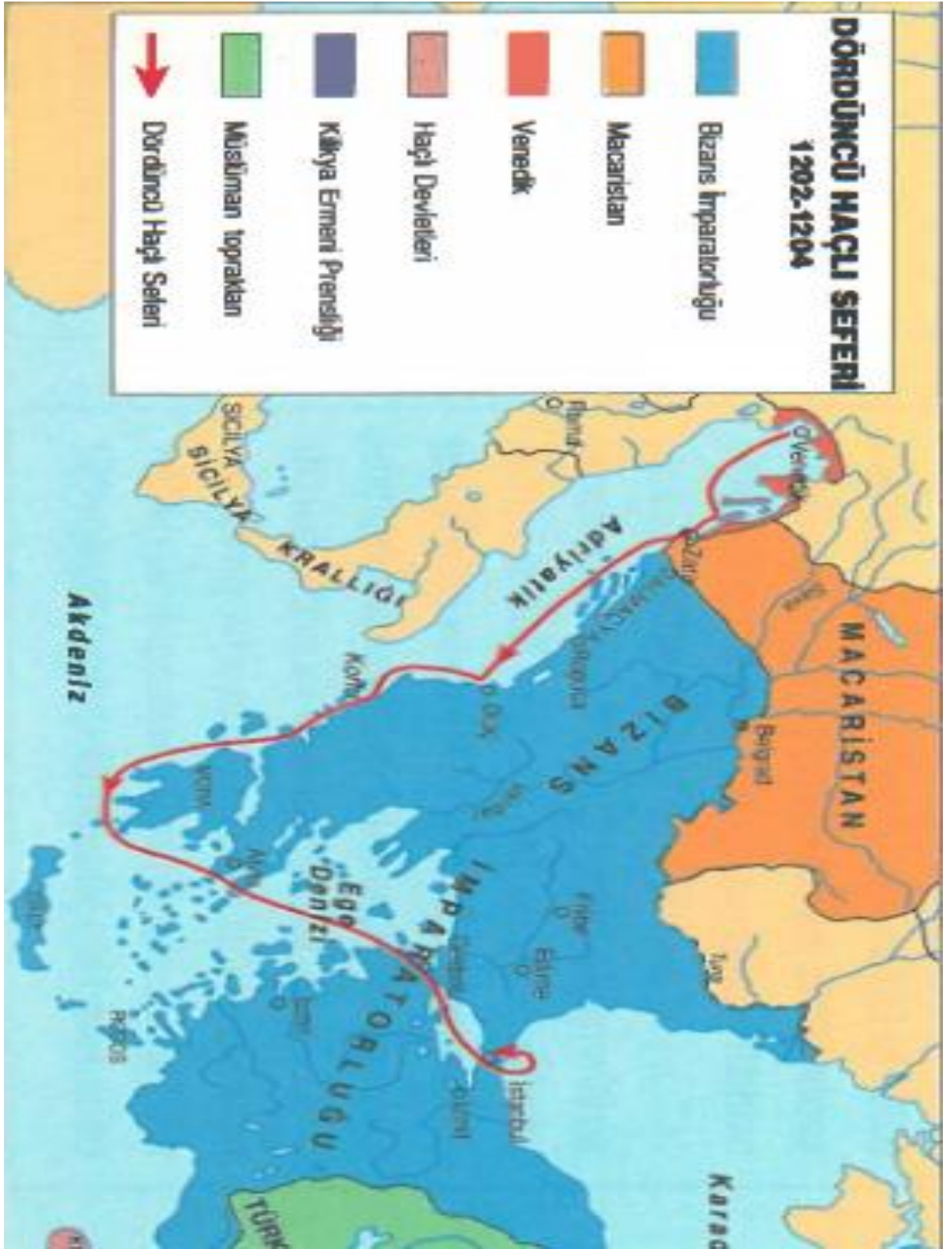
Kaynak: (Demirkent, 1997: 121).

Şekil 5: Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192)

Kaynak: (Demirkent, 1997: 150).

Şekil 6: Dördüncü Haçlı Seferi (1202-1204)

Kaynak : (Demirkent, 1997: 174).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad-Soyad	Ahmet Can Pehlivan
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
Yabancı Diller	Almanca, İngilizce, Latince

Eğitim Derecesi	Okul/ Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Manisa Cumhuriyet Anadolu Lisesi	2014
Lisans	Akdeniz Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı	2020
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü- Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı	

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
	Ssistem Lojistik	Lojistik Memuru